

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

ANNA AARNIO

”Se todella osoitti mulle sen, mikä on yksilön arvo yhteiskunnassa”

Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joilla on ennen tuomiota ollut hyvä sosioekonominen asema

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA
2024

...Kylmät viime vuodet on sut kysymättä moukaroanut,
noudattaneet suunnitelmaa.

Rikkinäiset palat irrallaan,
on vain osa jotain kauniimpaa,
vaikka nyt tuntuu, ettet niistä selvää saa.

Kun sä katsot vähän kauempaa,
niin ne mosaiikin muodostaa.

Ihan kuin kaiken aikaa etsineet ne oisi toisiaan.

Mä tiedän säröjen hinnan,
kun mäkin hajonnut oon
niin kuin vaasi sirpaleiksi asfalttiin.

Mut en mä ois niitä ilman
nyt se kuka mä oon.

Tämä sydän vahvemmaksiksi rikottiin...

- Mosaiikki, Katri Ylander -

TIIVISTELMÄ

Aarnio, Anna Emilia: ”Se todella osoitti mulle sen, mikä on yksilön arvo yhteiskunnassa”. Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joilla on ennen tuomiota ollut hyvä sosioekonominen asema

Opinnäytetyö, AMK

Sosiaaliala

Marraskuu 2024

Sivumäärä: 106

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten ensimmäinen ehdoton pitkä vankeusrangaistus vaikuttaa seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joilla on ennen tuomiota ollut hyvä sosioekonominen asema. Tutkimus toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena, ja kohderyhmänä olivat ensikertalaiset päihitteettömät vangit, joilla ei ole aiempaa rikostaustaa tai nykykyistä päihitteiden käyttöä. Tutkimus perustui puolistrukturoituihin haastatteluihin, joissa kartoitettiin vankien kokemuksia ennen tuomiota, tuomion aikana ja vapautumisen jälkeen.

Tuloksista käy ilmi, että vankeusrangaistus aiheuttaa merkittäviä muutoksia minäkuvaan, sosiaalisiin rooleihin sekä itsetuntoon, mikä näkyy negatiivisina vaikutuksina seksuaali-identiteettiin. Haastatellut kuvasivat, että vankeus leimasi heitä ja muutti heidän kokemustaan omasta itsestään. Tämä vaikutus näkyi erityisesti seksuaali-identiteetissä, joka määrittyy pitkälti minäkuvan, sosiaalisten roolien ja ihmissuhteiden kautta. Vankilan hierarkiat, sosiaalinen paine ja vankilayhteisön roolit vaikuttivat siihen, kuinka vangit hahmottivat omaa seksuaali-identiteettiään ja osallisuuttaan. Vankeusrangaistus aiheutti mielialan ja itseluottamuksen laskua sekä häpeää ja syyllisyyttä, mikä vaikutti pitkälle vapautumisen jälkeiseen aikaan.

Tutkimus osoittaa, että vankilakokemuksella on pysyviä vaikutuksia vapautuneiden henkilöiden identiteettiin ja heidän kykyynsä sopeutua sekä päästä takaisin omannäköiseen siviilielämään. Tulosten perusteella vankeusaika on erityisen raskas prosessi hyvinvoinnin ja identiteetin säilyttämisen kannalta, ja vapautumisen jälkeinen leimaantuminen vaikeuttaa uudelleensopeutumista yhteiskuntaan. Haastatellut kokivat tarvitsevansa enemmän tukea identiteettinsä säilyttämisessä ja kehittämisessä vankeusaikana sekä vapautumisen jälkeen. Nykyinen kuntoutustoiminta ei useinkaan tavoita ensikertalaisia, mikä jättää heidät ilman riittävää psyykkistä ja sosiaalista tukea.

Johtopäätöksenä tutkimus suosittelee, että vankien kuntoutusohjelmiin kuuluisi aina seksuaali-identiteetin tukeminen. Tämä voisi vähentää leimautumista ja parantaa siviiliin sopeutumista, tukien vangin kokonaisvaltaista hyvinvointia ja rikoksetonta elämää sekä minäkuva. Se voisi myös vahvistaa omia voimavaroja ja vahvuuksia, joiden avulla uuden arjen luominen olisi normaalimpaa.

Avainsanat: vangit, päihitteettömyys, sosioekonominen asema, identiteetti, minäkuva

ABSTRACT

Aarnio, Anna: "It really showed me what the value of an individual is in society".
The effects of the first unconditional prison sentence on sexual identity among
individuals with a good socioeconomic status prior to the sentence

Bachelor's thesis

Degree programme

November 2024

Number of pages: 106

The purpose of this study was to explore how a first long-term unconditional prison sentence affects the sexual identity of individuals who had a good socioeconomic status prior to sentencing. This qualitative study was conducted through semi-structured interviews, focusing on first-time offenders without previous drug or criminal backgrounds. The study examined the experiences of prisoners before, during, and after their incarceration.

The findings indicate that imprisonment significantly impacts identity, self-image, and self-esteem. Many interviewees described how the prison experience stigmatized them and altered their perception of themselves. This effect was particularly evident in their sexual identity, which is shaped largely by self-image, social roles, and relationships. The prison hierarchy, social pressure, and roles within the prison community influenced how inmates perceived their sexual identity and sense of belonging. The prison sentence often triggered feelings of shame and reduced self-confidence, with effects lasting into post-incarceration life.

The study shows that the prison experience has lasting effects on former inmates' identities and their ability to reintegrate into civilian life. The stigma surrounding imprisonment complicates their return to normal life. Interviewees expressed a need for greater support in maintaining and developing their identities, both during incarceration and after release. Current rehabilitation programs often fail to reach first-time offenders, leaving them without adequate psychological and social support.

In conclusion, the study recommends that prison rehabilitation programs incorporate sexual identity support as part of the rehabilitation process. This approach could help reduce stigmatization, improve reintegration into society, and support the prisoner's overall well-being and path toward a life free from crime.

ALKUSANAT

Kiitos tutkimukseni tilaajalle Terapia- ja hyvinvointipalvelu Tulenkantajat Oy:lle. Haluan kiittää Tulenkantajat Oy:tä tämän tutkimuksen mahdollistamisesta. Sekä siitä, että sain tehdä tutkimuksen, minkä teema kiinnosti minua ja koin tutkimuksen tarpeelliseksi. Tämä asiakasryhmä, kun on pieni ja hyvin näkymätön, niin toivon, että saan tutkimukseni avulla tätä asiakasryhmää näkyvämmäksi. Erityiskiitos haastattelun antaneille, teitte tutkimuksesta entistä arvokkaamman. Olette ihan mahtavia tyyppejä ja toivon teille pelkkää parasta tuleviin aikoihin.

Lämmöllä haluan kiittää perhettäni, joka on jäänyt liian vähälle läsnä olevalle ajalle, mutta te olette kaikesta huolimatta antaneet minun mennä tämän matka maaliin saakka. Erityisesti haluan kiittää puolisoani, joka on jaksanut kannustaa sekä on uskonut minuun alusta alkaen. Ikuisesti kiitollinen kaikesta tästä avusta ja tuesta. Olet kultaa!

Lämmöllä haluan kiittää myös tutor opettajaani Heli Rosenqvistia, joka on ollut matkassani alusta loppuun saakka. On ollut suurta rikkautta aloittaa opinnot ja matkata maaliin sellaisen opettajan kanssa, joka on kannustanut matkaamaan ammatillisesti korkeuksiin. Heikolla hetkellä hän on tukenut, kannustanut ja ollut se henkilö, joka on sanoittanut, että vähemmän on joskus enemmän ja se riittää. Kiitos ammattitaidostasi ja työstäsi, jota teet isolla sydämellä.

Matkani sosionomiksi alkoi "tuulten tynnyttyä". Tämä matka on sisältänyt kaksi erillistä tutkintoa. Ensimmäinen vei 1,5 vuotta ja toinen 2,5v. Nämä kaksi tutkintoa neljässä vuodessa tuli toteutettua oman työni ohella, keskellä pahimpia ruuhkavuosia. Matkalleni osui myös uusia odottamattomia tuulia. Oli välillä jäätävä odottamaan, että myrsky tyyntyy ja voin jälleen nostaa purjeet sekä seilata kohti seuraavaa satamaa. Nyt tätä kirjottaessani satama näkyy jo ja voin huokaista. Siellä loistaa miljoonat valot ja satamassa kaikki näyttää kauniilta. Tiedän jo nyt edessä olevassa maisemassa olevan paljon nähtävää, koettavaa ja ehkä vielä opittavaakin.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	8
2 KESKEISIMMÄT KÄSITTEET	10
2.1 Pitkäaikaisvanki	10
2.2 Vankeusvanki	10
2.3 Ensikertalainen	10
2.4 Sosioekonominen asema	11
2.5 Seksuaalisuus	11
2.6 Identiteetti	13
2.7 Seksuaali-identiteetti	14
2.8 Minäkuva	15
2.9 Itsetunto	15
2.10 Roolit	17
2.11 Stigma	18
3 YHTEISKUNNAN NÄKÖKULMA	19
3.1 Rikosseuraamuslaitoksen arvot ja strategia	19
3.2 Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttava toiminta	20
3.2.1 Kuntoutustoimintaan jakautuminen	22
3.2.2 Lainsäädäntö kuntoutumisen näkökulmasta	22
4 TIETOPERUSTA	24
4.1 Aiemmat tutkimukset aiheeseen liittyen	24
4.2 Oma aiempi osaamiseni	25
4.3 Havainnot opinnäytetyötä tehtäessä	25
5 TUTKIMUSASETELMA	26
5.1 Tutkimuksen toteutus	26
5.2 Tutkimuksen analyysi	27
5.3 Tutkimuksen kohderyhmä	28
5.4 Tutkimuslupa	28
5.5 Tutkimuskysymykset	29
5.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	29
6 OPINNÄYTETYÖNÄ TEHDYN TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
6.1 Miten minut nähtiin ennen epäilyn, syytetyn tai tuomitun roolia	30
6.2 Aika ennen tuomion alkua	32
6.2.1 Koetut tuntemukset ennen tuomion sovittamisen alkamista	35
6.3 Häpeän ja pettymyksen tunne	37
6.4 Päivä, kun menin vankilaan tai sain tietää tuomiostani	38

6.5 Vankilassaoloaika.....	40
6.5.1 Kokemukset vankilahenkilökunnasta	40
6.5.2 Kokemukset vankilan kuntouttavasta toiminnasta	41
6.5.3 Epätietoisuus, pelko ja turhautuminen	43
6.5.4 Oma asema vankilan hierarkiassa.....	44
6.5.5 Läheisten ja tuttavien asenne sekä sosiaaliset suhteet	49
6.6 Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavat asiat vankeusaikana ja sen jälkeen	54
6.6.1 Kokemuksen vaikutus omaan seksuaali-identiteettiin.....	58
6.7 Vapautumisen jälkeinen aika ja tuntemukset siviiliin paluusta.....	61
6.8 Yhteiskunnan näkökulma	64
6.8.1 Koettu stigma.....	64
6.9 Tuki ja apu prosessin aikana	66
6.10 Toiminta, tuki ja apu, mitä olisi toivottu tai tarvittu	67
6.11 Ajatuksia menneestä vankeustuomiosta	68
6.12 Mitkä asiat estävät siviilissä elämän rakentamisen paremmaksi?	72
6.13 Missä ja miten näen itseni tulevaisuudessa?.....	73
7 JOHTOPÄÄTÖSET.....	74
8 POHDINTA	77
LÄHTEET.....	81
LIITE 1 KIRJE HAASTATELTAVALLE.....	86
LIITE 2 TIETOSUOJASELOSTE JA SUOSTUMUSLUPA	92
LIITE 3 TUTKIMUSLUVAN HAKEMINEN RIKOSSEURAAMUSLAITOKSELTA	95
LIITE 4 TUTKIMUSLUPA.....	101
LIITE 5 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	104

1 JOHDANTO

Teen opinnäytetyönäni laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten ehdoton pitkä vankeusrangaistus vaikuttaa ihmisen seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joilla on ennen tuomiota ollut hyvä sosioekonominen asema. Vaikka vankeustuomioiden uusiutumisprosentti ylittää 50%, niin koen ihmisiä olevan paljon, jotka eivät vankilaan enää ensimmäisen kerran jälkeen palaa. Haluan tutkia aihetta todellisen ensikertalaisen vangin näkökulmasta eli niin, että ihmisellä on vain yksi ehdoton pitkä vankeustuomio takana tai niin, että vankeusrangaistus on lähes kokonaan sovitettu. Tutkimukseni tarve perustuu oman mielenkiintoni heräämiseen tehdessäni harjoitteluni suljetussa vankilassa. Siellä ollessani näin, miten ensikertaa vankeusrangaistusta sovittamaan tulleen ihmisen elämä oli myllerryksessä, ja miten heidän seksuaali-identiteettinsä koki valtavan muutoksen. Kiinnostus tämän kaltaisten henkilöiden vankeusajan jälkeiseen aikaan heräsi. Suljetussa vankilassa keskustelin monen vangin kanssa ja sain kuulla, miten vankeusrangaistus oli vaikuttanut esimerkiksi minäkuvaan, rooleihin, vanhemmuuteen, pari- ja ystävyys-suhteisiin, yrittäjyyteen, yrityksiin sekä työpaikkoihin. En kuitenkaan nähnyt vangin oman seksuaali-identiteetin kanssa tehtävää työtä juurikaan. Kiinnostukseni alkoi herätä siitä, miten ihmisen seksuaali-identiteetti muuttuu vankeusrangaistuksen aikana, ottaen ihmisen kokonaisuus huomioon. Ja miten sitä voisi tukea ja kehittää positiivisesti kohti tulevaa vapautumista ja vapautumisen jälkeistä aikaa.

Olen aiemmalta koulutukseltani mielenterveys- ja päihdetyöhön erikoistunut lähihoitaja ja olen kouluttautunut myös seksuaalineuvojaksi sekä ratkaisukeskeiseksi lyhytterapeutiksi. Tämä tutkimus yhdessä aiemman osaamiseni ja tulevan sosiaalialan tutkinnon kanssa antavat minulle mahdollisuuden nähdä rikosseuraamustyötä enemmän vangin silmin ja saada

omalle tulevalle työuralleni kehittämiskohteita, joihin voin vaikuttaa tulevien työvuosieni aikana. Rikosseuraamustyö ja vankien hyvinvoinnin edistäminen on noussut sosiaalialan koulutusohjelman aikana minua kiinnostavaksi aiheeksi.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jätän useamman vankeusrangaistuksen sovittaneet henkilöt sekä lyhytaikaiset vankeusvangit kuten sakkovangit. Tutkimuksen ulkopuolelle jätän myös vangit, joilla on huumausainetaustaa tai tämänhetkistä käyttöä. En tule erottelemaan nais- ja miesvankeja, vaan teen tutkimuksen vangeista yleisesti. Tässä tutkimuksessa en tule perehtymään vankien seksuaalielämään.

Tavoitteena on selvittää, mitkä seksuaalisuuteen liittyvät osa-alueet jäävät vaille tukea koko prosessin aikana. Sekä olisiko vangin seksuaali-identiteettiä mahdollista kehittää positiivisesti vankeusrangaistuksen aikana. Tavoitteena on selvittää myös paljonko seksuaali-identiteettiin vaikuttavat vankilassaoloajan roolit, mahdolliset sellikaverit ja vankeuden aikaiset tapahtumat. Tavoitteena on tarkastella vankeusvangin seksuaali-identiteettiä ihmisen koko kokonaisuudesta, ottaen huomioon fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen.

Tutkimuksen tulokset antavat avaimia siihen, miten vangin seksuaali-identiteettiä voitaisiin jatkossa tukea. Vangin seksuaali-identiteetin tukeminen ja edistäminen on yhteydessä hänen mielenterveytensä edistämiseen, kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen ja päihteiden käyttöön. Tämän tutkimuksen avulla saadaan vankeusrangaistuksen sovittaneen henkilön omat kokemukset kuuluviin vankeusrangaistuksen jo ollessa taka-alalla tai loppuillaan. Näin ihmisen on helpompi nähdä, mitä hän olisi vankeusrangaistuksen aikana tarvinnut, jotta hänen elämänsä olisi ollut merkityksellisempää. Tulosten avulla vangin seksuaali-identiteettiä voisi jatkossa tutkia ja kehittää paremmin. Lisäksi on mahdollista löytää asioita, joissa vankilasta vapautunut ihminen tarvitsee tukea ja apua siviilissä.

2 KESKEISIMMÄT KÄSITTEET

2.1 Pitkäaikaisvanki

Pitkäaikaisvangille ei ole olemassa selkeää määritelmää Suomen lain tai Rikosseuraamuslaitoksen mukaan. Pitkäaikaisvangeille ei ole määritelty mitään ehdottoman tuomion aikarajaa. Toisin sanoen kaikki vangit, jotka eivät ole lyhytaikaisvankeja ovat pitkäaikaisvankeja. Lyhytaikaisvanki sovittoa korkeintaan kahdeksan kuukauden kokonaistuomiota. Näin ollen yli kahdeksan kuukauden kokonaistuomiota sovitavasta vangista käytetään pitkäaikaisvankitermiä. (Rikosseuraamuslaitos, 2013.)

2.2 Vankeusvanki

Käräjäoikeus antaa tuomion ja henkilö siirtyy sovittamaan tuomiota vankeusvankiosastolle. Vangilla on tuomion aikana osallistumisvelvollisuus vankilassa tapahtuvaan toimintaan ja työhön. Tuomion aikana vanki voi hakea töitä, opiskella tai hakeutua erilaisiin kuntoutuksiin. Puolet tuomiosta sovitettuaan alkaa vangilla loma-aika. Perhetapaamisia on mahdollisuus saada jo ennen loma-ajan alkua. Lomiin ja perhetapaamisiin vaikuttaa vangin oma käytös. (Luukkala, 2007, s. 29.)

2.3 Ensikertalainen

Ensikertalainen tarkoittaa henkilöä, jolla ei ole aiemmin tehtyjä rikoksia. Vankeinhoidossa ensikertalainen tarkoittaa myös rikoksentekijää, joka ei ole edeltävänä kolmena vuotena sovittanut vankeusrangaistusta vankilassa. Tämänkaltaisella vangilla takana voi olla useitakin vankeustuomioita. Useimmiten ensikertalainen vapautuu ehdonlaiseen vankeuteen sovitettuaan puolet tuomiostaan. (Rimpiläinen, 2023.) Uusi hallitus on esittänyt, että ensikertalaisuus muutettaisiin 1.1.2025 koskemaan vain todellisia ensikertalaisia eli ensikertalainen voisi tulevaisuudessa olla vain kerran (HE

64/2024, luku 4.1). Tässä opinnäytetyössä kuitenkin ensikertalaisella tarkoitetaan konkreettisesti ensimmäistä tuomiotaan sovittavaa henkilöä.

2.4 Sosioekonominen asema

Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan asemaa yhteiskunnassa, mikä määräytyy taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden perusteella. Aineellisina mittareina toimivat yksilön tulot, varallisuus ja asumisen taso. Näihin vaikuttavat henkilön koulutus, ammatti ja asema työelämässä. Jokaisen sosioekonomisella asemalla on jonkinlaiset perinteet, arvot, asenteet ja sosiaaliset verkostot. Nämä ohjaavat yksilön elinolosuhteita, terveyttä, hyvinvointia ja mahdollisuuksia elämässä. Korkea sosioekonominen asema on yhteydessä parempaan terveyteen ja siihen liittyvään palvelun saamiseen, koulutukseen ja työllistymismahdollisuuksiin. Matala sosioekonominen asema on taasen yhteydessä pienituloisuuteen, kouluttamattomuuteen, työttömyyteen ja varattomuuteen. Nämä seikat taasen altistavat suurempiin riskeihin ja rajoitettuihin mahdollisuuksiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2024a.)

2.5 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus käsitteenä on muuttunut vuosien aikana. Termit maailmassa ovat yleisesti lisääntyneet ja näin myös seksuaalisuus on terminä tarkentunut. Toisesta näkökulmasta termin määrittely on entisestään monimutkaistunut. Käsite oli käytössä jo 1800-luvulla. Tiedetään, että sana seksuaalisuus on lähtöisin latinankielisestä sanasta *sexus*, mikä tarkoittaa biologista sukupuolta. Tänä päivänä seksuaalisuus on moninainen käsite, mutta vielä nykyäänkin seksuaalisuus terminä sekoitetaan termiin seksi. Tämä juontaa juurensa varmasti termin alkukantaisilta ajoilta ja englannin kielen termistä *sex*, mikä tarkoittaa biologista sukupuolta. Seksi on vain yksi osa ihmisen kokonaisvaltaista seksuaalisuutta eli siten vääristää seksuaalisuuden kokonaisvaltaista kuvaa. Seksuaalisuus ei siis ole seksin synonyymi. (Ryttyläinen & Valkama, 2010, s. 11-14.)

Seksuaalisuus on kaikkea sitä, mitä ihminen on. Ja seksuaalisuutta on kaikkialla, ihmisen tavassa puhua, pukeutua tai ajatella asioita. Seksuaalisuutta on kirjoissa sekä mainoksissa. Se on osa koko yhteiskuntaa. Ihmisten käytännöt ja arvot muuttavat seksuaalisuutta ja se näkyy ajan kuluessa. Nykyään seksuaalisuus on elämän ulottuvuus, minkä jokainen voi määritellä ja muokata itse omien tarpeiden ja tapahtumien myötä. Yhteiskunnan normit ja lait kuitenkin ohjaavat sekä rajaavat ihmisten seksuaalisuutta. Seksuaalisuuteen liittyy paljon asioita, jotka toinen ihminen kokee luonnollisina ja tärkeinä, kun taas toiselle ne näyttävät epäoikeudenmukaisina ja itsemääräämisoikeuden rajoittamisena. (Council of Europe portal, 2024.) Vuonna 1993 Ducharme määrittelee seksuaalisuuden "persoonallisuuden fyysisten, psyykkisten, älyllisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien integraationa, mikä ilmentää naisen ja miehen olemista". Seksuaalisuus ilmentyy yksilöllä tiedostamattomana ja tiedostettuna. Osittain siihen on ihmisellä vaikutusmahdollisuuksia ja osa kulkee ihmisen matkassa ja muuttuu elämän aikana, eikä siihen voi vaikuttaa. Klein toteaa seksuaalisuudesta vuonna 1998 " ettei seksuaalisuudella sinänsä välttämättä ole sisäistä merkitystä, se pikemminkin vain on ilman moraalialta tai omaa oikean tai väärän ulottuvuutta. (Virtanen, 2002, s. 21-22.)

Ihmisille seksuaalisuus tulee olemaan aina jopa kiistelty asia, sillä seksuaalisuuden teemat koskettavat ihmisten arvomaailmaa. Myös erilaiset kulttuurit, uskonnot ja tottumukset luovat ihmisille normeja. Normeihin vaikuttavat sosiaaliset, poliittiset, eettiset, juridiset ja historialliset tekijät. (Ryttyläinen & Valkama, 2010, s. 12.)

Seksuaalisuutta voidaan tarkastella biologisen, sosiokulttuurillisen- ja psykologisen ulottuvuuden kautta. Tämä jaottelu varmasti helpottaa käsitteen ymmärtämistä. Kokonaisuudessaan seksuaalisuus on pohja ihmisen terveydelle, hyvinvoinnille ja elämänlaadulle. Se mukautuu koko ihmisen elämän ajan. Seksuaalisuus on ihmisen ominaisuus, mikä saa ihmisen syntymään, kehittymään ja toiminaan tietyllä tavalla. Se on voimavarojen antaja ja se integroi ihmisiä yhteen. Näin ollen voidaan todeta, että

seksuaalisuus on yksinäisyyden ja yhteisöllisyyden taustalla. Seksuaalisuuden saadessaan olla rajoittamaton, antaa se voimavaroja ihmiselle hänen arkeensa. (Ryttyläinen & Valkama, 2010, s. 11-13.) Kaiken tämän lisäksi, se on omien arvojen tuntemista ja opettelua sekä kommunikaatiotaitojen kehittämistä. Omien arvojen kautta omien rajojen tuntemista ja toisen rajojen kunnioittamista. (Aho ym., 2008, s. 41.)

2.6 Identiteetti

Latinankielisestä sanasta *identitās* tai *ident* on lähtöisin identiteettikäsite. Nämä sanat tarkoittavat samana pysymistä. Tämän käsitteen ilmeneminen ajoitetaan 1500-luvun loppupuolelle. Identiteettiä käsitteenä on tutkittu vasta viime vuosikymmenien aikana. Monista tutkimuksista huolimatta, identiteetille ei ole saatu yksiselitteistä määritelmää. Tämä johtuu pitkälti monitieteellisten tutkimusten erilaisista näkökulmista. Joskus identiteetti käsitteenä nähdään kapeana ja toisinaan määritelmät ovat hyvinkin laajoja. Identiteetillä on liian monta erilaista teoreettista näkökulmaa, mikä estää yhtenäisen ja selkeän käsitteen luomisen. (Ropo, 2015, s. 26-29.)

Käsitteenä identiteetti kuvaa ihmisen psyykkistä ja sosiaalista olemassaoloa. Se määrittelee sen, ketä ja mikä ihminen on. Identiteettiä voidaan käsitellä sosiaalisen tai henkilökohtaisen identiteetin kautta. Se millaiseen ryhmään tai luokkaan ihminen kokee kuuluvansa sukupuolen, ammatin ja kansalaisuuden perusteella, määrittelee ihmisen sosiaalisen identiteetin. Arvot tukevat ihmisen identiteettiä ja vaikuttavat näin itsetuntoon. Henkilökohtainen identiteetti sisältää ihmisen tarpeen näyttäytyä omanlaisena yksilönä yhteiskunnassa. Identiteetti koostuu menneistä kokemuksista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Näillä kaikilla on merkittävä vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin. Identiteetti on myös kulttuurisidonnaista. Yhteiskunnan tuomat normit muokkaavat ihmisen identiteettiä. Myös vanhemmat ja ympärillä olevat ihmiset saattavat vaikuttaa identiteetin muotoutumiseen. Oman identiteetin voi hyväksyä, kun tunnemaailma saa tarvittavan määrän positiivista vastakaikua. (Apter ym., 2006, s. 137-139.)

Perusarjessa ihminen pohtii, mihin hän kuuluu nyt ja tulevaisuudessa. Tämän hetken yhteiskunnassa ihmisillä ei ole sellaista vakautta, mikä on ollut ihmisillä ennen. Tällä hetkellä ihmisen tulevaisuuden perspektiivi on melko muuttuvaa ja rakenteeltaan horjuvaa. Tämän vuoksi ihmisen on rakennettava identiteettiään lähes koko ajan. On pohdittu, voiko identiteettiä edes muodostaa, ja voiko nykyajan ihminen ylläpitää identiteettiään nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Elämän kriisit ajavat ihmisen identiteetin uudelleenmäärittelyyn. Kriisin sisältö määrittelee, kuinka pitkän ajan uudelleenmäärittely vaatii, jotta voi rakentaa uuden kestävästä identiteetin. (Ropo, 2015, s. 27.)

2.7 Seksuaali-identiteetti

Seksuaali-identiteetti on sitä, mitä ihminen itsestään kokee. Se on identifioitu minäkäsitys. Seksuaali-identiteetti on hyvin laaja käsite. Se koostuu monesta eri ulottuvuudesta. Myös seksuaalinen identiteetti jaetaan persoonalliseen ja sosiaaliseen seksuaali-identiteettiin. Näillä osa-alueilla kehitystä tapahtuu nuoreen aikuisuuteen saakka. Seksuaali-identiteetti muovaantuu läpi ihmisen koko elämän. Moni kuitenkin on hyvin tietoinen omasta seksuaalisesta identiteetistään teini-ikäisenä. Vaikka ihminen olisi tasapainossa oman seksuaali-identiteettinsä kanssa, saattaa jokin lapsuuden kokemus tai aikuisuudessa kokema kriisi muuttaa ajatusta omasta seksuaali-identiteetistä. (Lehtonen & Santalahti, 2016, s. 91.)

Seksuaali-identiteetti sisältää muun muassa minäkuvan, roolit, sosiaaliset suhteet, ihmisen seksuaaliset tarpeet, omat arvot, seksuaalisen toiminnan sekä mahdolliseen kumppaniin liittyvät mielikuvat ja odotukset. Seksuaali-identiteetti on myös ihmisen kokemus kuulua johonkin ryhmään ja sen mukaiseen identiteettiin. Se on ihmisen itsetunnon merkittävä osa. (Mielenterveystalo.fi, 2024.) Hyvä itsetuntemus tarkoittaa omien voimavarojen ja vahvuuksien tuntemista ja taitoa sekä vahvuutta kohdata kipukohdat ja

heikkoudet. (Nuts´n Eggs Seksuaali- ja lisääntymisterveys tietopankki nuorille, 2024.)

Hyvä tuntemus omasta seksuaali-identiteetistä auttaa pitämään omista rajoista kiinni, peilaten omassa elämässä olevien henkilöiden persoonia ja heidän pyyntöjään sekä tarpeitaan. Kun ihmisellä on hyvä itsetunto, on hänen helpompaa pitää kiinni oman kehon ja mielen rajoista. Itsetunnon taustalla on myös temperamentti, joten temperamentti on myös osa seksuaali-identiteettiä. Kun ihminen on hyväksynyt oman seksuaali-identiteettinsä, on hänen mahdollista pitää omasta identiteetistään, omasta sukupuolestaan ja osata nauttia omasta seksuaalisuudestaan. (Nuts´n Eggs Seksuaali- ja lisääntymisterveys tietopankki nuorille, 2024.)

2.8 Minäkuva

Minäkuva on käsitys omasta itsestä verrattuna ympäröivään maailmaan. Minäkuva muokkaantuu muilta ihmisiltä saadusta palautteesta. Siihen vaikuttavat ihmisen eri roolit elämän aikana. Myös oma luonne ja persoona on minäkuvan taustalla. Minäkuvaan kuuluvat ihanneminäkäsitys, todellinen minäkäsitys ja normatiivinen minäkäsitys. (Verner, 2014.)

2.9 Itsetunto

Itsetunto on ihmisen itsensä tiedostamista omista ominaisuuksistaan. Hyvässä itsetunnossa ihminen tunnistaa sekä hyvät että huonot ominaisuutensa totuudenmukaisesti. Itsetunto koostuu itseluottamuksesta sekä itsevarmuudesta. Itsevarmuus auttaa ihmistä uskomaan omiin ratkaisuihin. Se auttaa hallitsemaan vastaan tulevia asioita ja haasteita. Hyvässä itsetunnossa ihminen näkee oman elämänsä arvokkuuden ja tärkeyden sellaisenaan, eikä siihen vaikuta ulkopuolisten tai yhteiskunnan mielipiteet. Itsetunto on ihmisen sisäinen tuntemus. Ulkopuolinen henkilö ei pysty kertomaan ihmisen itsetunnosta hänen ominaisuuksiensa perusteella. Hyvän itsetunnon omaava ihminen arvostaa myös muita ja näkee muiden onnistumisia, sekä osaa iloita

niistä. Itsetunnon ollessa hyvä, vaatii se myös itsenäisyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että ihminen todella tietää, miten hän haluaa elämänsä elää, eikä elä elämäänsä muiden mielipiteiden, trendien tai tapojen kautta. (Keltikangas-Järvinen, 1994, s. 17-23.)

Ihminen ei olla vain hyviä ominaisuuksia ja se on inhimillistä. Hyvä itsetunto sisältää taidon selviytyä pettymyksistä ja epäonnistumisista. Silloin on helpompaa myöntää omat virheensä menettämättä itsetuntoa. Virheiden tekemisen jälkeen hyvä itsetunto auttaa ihmistä oppimaan virheistään. Hyvän itsetunnon omaava ihminen ymmärtää myös, ettei huono teko tarkoita huonoa ihmistä. (Keltikangas-Järvinen, 1994, s. 17-23.)

Yksityinen itsetunto on ihmisen oikea itsetunto. Se tarkoittaa ajatusta siitä, mitä ihminen hiljaisesti itsestään ajattelee, ja miten hyvä hän kokee olevansa. Julkinen itsetunto on taasen sitä, millainen ihminen kertoo muille olevansa. Vaikka ihmisellä olisi kuinka hyvä itsetunto, ei koskaan yksityinen ja julkinen itsetunto ole aivan sama asia. Ihminen ei koskaan avaa itsestään kaikkea kuten asiat sisimmissään kokee. Hyvin lähellä nämä kuitenkin voivat olla. Mitä tasapainoisempi ihminen on, sitä pienempi on yksityisen ja julkisen itsetunnon ero. Joskus julkisen ja yksityisen itsetunnon ero saattaa kasvaa suureksi ja siitä on haittaa ihmiselle. Tämän kaltainen tilanne on, kun ihminen ei voi kertoa omista ajatuksistaan esimerkiksi sen vuoksi, ettei ajatukset ole sopivia. Tällaista itsetunnon ja ajatusten hyväksyntää rajaa kulttuurit, sosiaalinen ympäristö ja kasvatust. Se mitä ihminen kertoo omasta julkisesta itsetunnostaan, on merkityksellistä. Se kertoo, miten ihminen on sopeutunut yhteiskuntaan ja sen luomiin odotuksiin. Kasvatuksen myötä ihminen on saattanut oppia olemaan vaiti tietyistä asioista, vaikka olisikin niistä ylpeä ja onnellinen. Tällaisessa tilanteessa ihmisen saattaa olla vaikea päästä itsekään perille oman itseluottamuksen määräästä. Julkinen itsetunto on dominoivampi ja saattaa jättää yksityisen itseluottamuksen kokonaan varjoon. Niin voi käydä myös toisin päin. Esimerkiksi epävarmuus saattaa näyttäytyä julkisen itsetunnon kautta hyvinkin itsevarmalta. (Keltikangas-Järvinen, 1994, s. 24-25.)

2.10 Roolit

Ihminen omaa monia erilaisia rooleja. Toisin sanoen yksilöä kuvataan monilla erilaisilla nimikkeillä kuten vaikka isä, äiti, veli, sisko, opettaja, sähköasentaja, varakas, työtön, menestynyt, rikollinen tai vanki. Roolista osa kiinnittyy hyvinkin vahvasti yksilöön elämän erilaisissa tilanteissa. Erilaiset roolit sisältävät olettamuksia ja tietynlaisia arvoja. Tällaisia on esimerkiksi hyvä vanhemmuus. Monesti roolien kautta katsotaan yksilöä, mikä saattaa jättää yksilön kokonaisuuden näkymättömiin. Kun ihminen sairastuu tai tekee rikoksen roolit muuttuvat osittain pysyvästi tai ainakin kulkevat lopun elämää yksilön matkassa. Tämän myötä tulee uusia rooleja.

Rikoksen tehneen henkilön kohdalla roolit muiden ihmisten silmässä saattavat olla hyvinkin negatiivisia kuten vanki, tuomittu, rikollinen, "sairas" ja b-luokan kansalainen. Samalla henkilö itse voi kokea olevansa hyvä vanhempi tai jopa uhri tai selviytyjä. Jos henkilön aiemmat roolit ennen rikoksen tekemistä ovat olleet hyvin positiivisesti normatiivisia kuten vanhempi, hyvässä työssä oleva henkilö ja hyväosainen, saattavat uudet roolit olla yksilön kannalta vaikeita hyväksyä, peilaten omaan seksuaali-identiteettiin. Omiin ajatuksiini nousee, että rikollinen toiminta saattaa olla myös peritty toimintatapa, vaikka omien vanhempien tai kumppanin toiminnasta. Esimerkiksi tulojen piilottaminen tai verojen välttelykäyttäytyminen sekä harmaatalous saattavat olla opittuja toimintatapoja, eikä henkilö edes osaa nähdä sitä tehtynä rikoksena, koska niin on aina lähipiirissä toimittu.

Rooleja on loputtomiin, riippuen aina siitä miltä ja kenen näkökulmasta asiaa katsotaan. Nimikkeet kuitenkin määrittävät yksilön tiettyyn rooliin ja synnyttävät jokaiselle tietynlaisen mielikuvan. Oli rooli mikä hyvänsä, tulisi aina miettiä, tukeeko roolista käytettävä nimitys yksilön minäkuva myönteisesti. On myös mietittävä, onko yksilöllä mahdollisuutta roolien kanssa olla oman elämänsä subjekti. Roolien avulla pystymme määrittämään, mikä toinen henkilö on, sekä ketä me itse olemme. Toki ne ohjaavat myös käyttäytymistämme. On myös tilanteita, joissa roolista on henkilölle haittaa, kuten vaikka vankilasta vapautuneen henkilön roolista. Tämä rooli saattaa

herättää vieraisissa ihmisissä tai erilaisissa asiakaspalvelijoissa pelkoa ja epäluottamusta. Suhtautuminen henkilöä kohtaan voi olla hyvin negatiivinen tai jopa torjuva. Tämän kaltaisessa tilanteessa henkilön oma ajatus omasta roolista voi olla täysin erilainen. Henkilö saattaa identifioitua samassa hetkessä, vaikka lapsiperheen vanhemmaksi, työttömäksi työnhakijaksi, yrittäjäksi tai opiskelijaksi. Yhteiskunta valitettavasti tuo niin sanotut negatiiviset roolit esille toisinaan jopa väistämättä.

Toiselle roolien nimityksillä on merkitystä ja toiselle ei. Tärkeintä olisi kohdata ihminen roolin takaa sekä säilyttää ihmisyyttä. Vuorovaikutus on tärkeässä roolissa henkilön identiteetin säilyttämiselle ja uudenlaisen identiteetin löytämiselle. (Suominen, 2007.) Identiteetille joustavuutta antaa laaja roolivalikoima. Jokainen voi halutessaan miettiä omia rooleja ja ottaa jopa uusia rooleja käyttöön. Kun henkilön rooli vaihtuu rajusti, olisi vierellä hyvä olla joku läheinen, joka kannustaisi uuden roolin käyttöönotossa. Rooleja tukee henkilön persoonallisuus. Ja joskus roolit voivat antaa helpotusta tilanteissa, jotka ovat henkilön persoonalle haastavia. Toisinaan roolien kautta henkilö saattaa uskaltaa olla oma itsensä. (Suvivuo, 2018.)

2.11 Stigma

Stigma on kielteinen mielikuva henkilön taustasta, olemuksesta, toiminnasta tai sairaudesta. Se näyttäytyy ennakkoluulona, syyllistämisenä, epäoikeudenmukaisena kohteluna tai jopa syrjintänä. Sosiologi Erving Goffman kiteyttää stigman seuraavasti: "Yksilön tila, jossa häntä ei nähdä kelvollisena ansaitsemaan täyttä sosiaalista hyväksyntää" (Cooke & Koskenalho, 2016). On olemassa stigmoja, mitkä ovat sitkeästi yhteiskunnan ajatteluun kiinnittyneitä. Toisinaan tämän kaltaisia stigmoja ei edes tunnusteta tai tunnusteta. Henkilö, joka omaa teemoja, joihin yleistyneitä stigmoja liittyy, saattaa kokea pelkoa syrjinnästä sekä sen vuoksi esimerkiksi tarvittavan palvelun saanti saattaa jäädä kokonaan tai viivästyä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2024b.)

Henkilön itse kokema stigma on yksi haitallisimmista leimaamisen seurauksista, sillä se voi muuttua osaksi henkilön omaa seksuaali-identiteettiä. Se saattaa rajata tulevia mahdollisuuksia ja oikeuksia omalla ajatuksen tasolla. Tämän kaltainen kokemus itsestä voi lisätä häpeän kokemusta ja sosiaalisten tilanteiden välttelyä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2024b.)

Rikoksen tehneet kokevat yhteiskuntaan kiinnitettyä stigmaa. On myyttejä kuten ”kerran rikollinen, aina rikollinen”, mitkä vahvistavat rikoksen tehneiden stigmaa. Vankeustuomio itsessään on jo leimaava, mutta tuomionsa sovitannut kantaa leimaa vielä siviilissäkin. Se saattaa olla este koulutukselle, työlle tai vaikka asunnon saannille. Tämä voi johtaa menneisyyden peittämiseen.

Vankilaan joutuminen on itsessään yksilöä ajatellen stigmatisoivaa, mutta leimaantuminen leviää myös tuomitun henkilön läheisiin ja perheeseen. Rikos on koko perheen asia ja myös häpeän kokemus saattaa valua perheenjäseniin. Koetaan että ”koko perhe lusi” tai ”perheillä ja suvuilla on pidempi elinkautinen kuin tällä, joka on ollut vankilassa”. (Cooke & Koskenalho, 2016.)

3 YHTEISKUNNAN NÄKÖKULMA

3.1 Rikosseuraamuslaitoksen arvot ja strategia

Rikosseuraamuslaitoksen työn arvopohjana on toimia oikeudenmukaisesti, huolehtia asiakkaiden ja henkilökunnan turvallisuudesta, uskoa ja mahdollistaa kasvua ja muutosta parempaan sekä kunnioittaa ihmisarvoa. Arvojen kautta Rikosseuraamuslaitos sitoutuu turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksia. Näiden kautta myös tasavertainen kohtelu inhimillisesti ja asiallisesti asiakkaita kohtaan on mahdollista. Kaikki työ ja toiminta on lainmukaista ja noudattaa oikeutta ja kohtuutta. Täytäntöönpano toteutetaan

niin, että saadaan tuettua asiakkaan yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä tuetaan matkaa rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos, 2024.)

”Rikosseuraamuksen strategiset tavoitteet:

- Asiakkaidemme valmiudet rikoksettomaan elämäntapaan vahvistuvat.
- Teemme laadukasta asiakastyötä ja torjumme vankeusaikaista rikollisuutta yhteistyössä kumppaneidemme kanssa.
- Oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja turvallisuus ovat toimintamme perusta.
- Rikosseuraamuslaitos on haluttu ja vakaa työpaikka, jossa työhyvinvointi ja työturvallisuus ovat etusijalla.
- Tulevaisuuden tarpeet ohjaavat toiminnan, osaamisen ja rakenteiden kehittämistä.”

(Rikosseuraamuslaitos, 2024.)

3.2 Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttava toiminta

Vaikka vankilassa olo kerrotaan olevan kuntouttavaa toimintaa, niin ei konkreettinen oleminen vankilassa kuntouta rikoksesta tuomittua. Rikoksen tehnyttä henkilöä vaaditaan tuomion sovittamisen aikana osallistumaan kuntouttavaan toimintaan. On todettu, että kohdennetuilla kuntoutuksilla on suurempi vaste kuin itse rangaistuksilla. Tämän opinnäytetyöni näkökulmasta tärkeänä kuntoutuksen muotona pidän arvokuntoutusta. Ihminen voi kuntoutua, vaikka arvoja ei voi kuntouttaa. Tämän kuntoutuksen tarkoituksena on poistaa esteitä hyvien arvojen edestä ja saada ne paremmin näyttäytymään ihmisen elämässä. Jos rikoksen takana on esimerkiksi seksuaali-, väkivalta- tai talousrikos, varkaus, petos tai kavallus, arvomaailman kuntoutuminen näyttäytyy esimerkiksi palkkatyön ja perhe-elämän näkökulmasta. Arvojen toteutumisen edessä voi olla esimerkiksi omien voimavarojen puute. (Luukkala, 2007, s. 68-69.)

Vankeusajan kuntoutus on sosiaalista kuntoutusta, missä näkyy kognitiivisbehavioraalinen ote. Ohjelmissa harjoitellaan käyttäytymistaitoja selkeän jäsenellyn ohjelman avulla. Ohjaajalla on myönteinen ote ja hän antaa positiivista palautetta. Ei myllätä lapsuusajan traumoja, vaan keskitytään siihen hetkeen. Käsitellään konkreettisia riskitilanteita. Kehitellään uusia ratkaisuvaihtoehtoja rooliharjoitusten avulla, harjoitellaan ajattelutaitoja, opetellaan hallitsemaan tunteita ja harjoitellaan erilaisia neuvottelutilanteita. Kuntoutukselle luodaan ystävällinen ja myönteinen ilmapiiri sekä turvallinen ympäristö. Kurssit ovat hyvin ratkaisukeskeisiä. (Luukkala, 2007, s. 70.) Rikollisuuden poistavia kursseja ei ole, eikä kaikki kurssit sovi kaikille. Kurssien tarkoituksena on puhua itselle tärkeistä asioista, tehdä keskustelujen lomassa oivalluksia menneestä, sekä ottaa pieniä askelia kohti muutosta. Myös ammattilaisten kannustava ja inhimillinen työote koetaan hyväksi pohjaksi omalle muutokselle. (Tammi, 2022, s. 157-158, 235.)

Rikosseuraamuslaitos tarjoaa vangeille erilaisia kursseja, joissa päihteet eivät ole isoimmassa roolissa. Näiden kurssien teemat liittyvät vahvasti myös henkilön seksuaali-identiteettiin ja sen vahvistamiseen. Alle on listattu Rikosseuraamuslaitoksen tarjoamia seksuaali-identiteettiä kuntouttavia kursseja.

- VKM - viisi keskustelua muutokseen
- SuHa - suuttumuksen hallinta
- MOVE! - lähisuhdeväkivallan puheeksi otto
- STEP - vaikuttavuusohjelma seksuaalirikoksia tehneille (ryhmämuotoinen)
- Uusi suunta - vaikuttavuusohjelma seksuaalirikoksia tehneille (yksilötyö)
- Cognitive Skills (CS) - kognitiivisten taitojen kehittäminen
- Ajattelutaitoja työpaikalle (ATT) - vahvistetaan työelämävalmiuksia
- VINN - motivointi ja keskusteluohjelma naisille
- Liikenneturvaohjelma (LTO) - ohjelma liikennerikkomuksiin syyllistyneille
- Mielekäs päivä - Arjen taitoja kehittävä ryhmä

- Oppimisvaikeuksista vapaaksi - oppimisvaikeuksien tunnistamiseen liittyvä toimintamalli
- Vanhemmuusryhmä - vanhemmuudentaitoja tukeva ryhmä
- Voiva - Romanierityinen työskentelymuoto
(Rikosseuraamuslaitos, 2022a.)

3.2.1 Kuntoutustoimintaan jakautuminen

Rikosseuraamuslaitos ensisijaisesti pyrkii kuntouttamaan niitä vankeja, joilla on suurentunut riski uusintarikollisuuteen. Rajalliset kuntoutusresurssit suunnataan juuri tämänkaltaisille vangeille. Jos ensikertalainen vankeusvanki ei omaa näitä piirteitä, ei hän välttämättä saa kuntouttavaa toimintaa. Kuntoutusohjelmissa ei kiinnitetä ensisijaisesti huomiota psykologisiin ongelmiin, kuten ahdistuneisuuteen, heikkoon itseluottamukseen, yksinäisyyteen tai asuinympäristöön. Näillä ei-kriminogeenisille tekijöillä on yhdistävänä tekijänä psykiatrinen luonne. Useimmiten haasteita näkyykin omissa tunteissa, ajatuksissa, itsetunnossa ja ihmisarkuudessa. (Luukkala, 2007, s. 70.) Nämä seikat ottaen huomioon, on siis hyvin todennäköistä, ettei ensikertalainen päihteetön vanki saa riittävää tai toivottavaa kuntoutusta. Ensikertalainen saattaa siis jäädä jopa kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Itselleni nousee ajatus, että millaista kuntoutusta esimerkiksi talous- tai petosrikoksen tehnyt henkilö tarvitsisi? Saako henkilö ylipäätään tarvittavaa kuntouttavaa toimintaa vankeuden aikana sekä sen jälkeen?

3.2.2 Lainsäädäntö kuntoutumisen näkökulmasta

Vankeuden tavoitteena on saada ihminen takaisin yhteiskuntaan ilman rikollisuutta sekä tukea vangin elämänhallintaa. Tavoitteena on ylläpitää ja parantaa vangin toimintakykyä työn, kouluttautumisen tai muun toiminnan avulla. Vangin rikoksetonta tulevaisuutta edistetään myös erilaisilla toimintaohjelmilla. Jokaisen vangin kohdalla kuntouttava toiminta määritellään rangaistusajan suunnitelmassa. Lain mukaan vangin ja hänen läheistensä yhteydenpitoa pyritään tukemaan koko vankeuden täytäntöön panon aikana.

Laki velvoittaa myös minimoimaan vangille mahdolliset haitat vankeusajasta. Tämä tarkoittaa, että vangilla pitää olla mahdollisuus ylläpitää terveyttä ja toimintakykyä. Tämä lain kohta tarkoittaa myös sitä, että vapaudenmenetyksestä tulevia haittoja pitää pyrkiä ehkäisemään. (Hartoneva ym., 2023, s. 79-80.) Vankeuslaki velvoittaa kohtelemaan vankeja oikeudenmukaisesti ja kunnioittamaan heidän ihmisarvoaan. Vankeja ei myöskään saa asettaa ilman syytä eriarvoiseen asemaan sukupuolen, iän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Hartoneva, 2023, s. 139–142.)

Lain nojalla vangin toimintakykyä ylläpidetään työ- ja toiminta-aikana, johon vangilla on osallistumisvelvollisuus. Toiminnasta maksetaan vangille toimintarahaa. Toiminta-aika on enintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa ja enintään 35 tuntia viikossa. Erilaisista toiminnoista maksetaan eri suuruisia toimintarahoja. Vangille voidaan myös antaa lupa käydä siviilityössä tai työharjoittelussa vankila-alueen ulkopuolella. Lyhyiden rangaistusten kohdalla siviilityöluvan avulla voidaan varmistaa vangin siviilissä olevan työpaikan säilyminen. Vangeille on annettava mahdollisuus opiskella peruskoulu ja suorittaa lukio-opinnot. Muut opinnot on sovittava erikseen. Myös oman siviilityön tekeminen tietyissä tilanteissa saattaa olla mahdollista ja sen mahdollisuus on myös mainittu vankeuslaissa. (Hartoneva ym., 2023, s. 139-142.)

Vankila on velvollinen järjestämään vangeille vapaa-ajalla erilaisia toimintahetkiä kuten esimerkiksi liikuntaa, askartelua, taide- ja kulttuuritoimintaa. Vangilla on oikeus käyttää kirjastopalveluita, seurata televisio- ja radiokanavia sekä lukea sanoma- ja aikakauslehtiä. Vankeusajan aikana on oikeus yhteydenpitoon vankilan ulkopuolelle kirjeillä, puheluilla ja sähköisillä viestintävälineillä. Toki näitä kaikkia on rajoitettu ja valvotaan turvallisuuden vuoksi. (Hartoneva ym., 2023, s. 161-163.)

4 TIETOPERUSTA

4.1 Aiemmat tutkimukset aiheeseen liittyen

Suoraan verrannollista tutkimusta en ole löytänyt. Samankaltaisuutta tutkimuksista löytyy, mutta tutkimukset käsittelevät vankilasta vapautumista yleisesti tai kaikenlaisten rikosten tai taustojen kautta. Heidi Malisen tutkimus ”Rangaistuksesta tuomitun sopeuttaminen yhteiskuntaan seuraamisen suorittamisen jälkeen” sisältää tutkimusta yleisesti ajasta vankeustuomion jälkeen (Malinen, 2019, s. 1-34). Elina Montosen ja Pinja Pöntisen kirjallisuuskatsaus taas käsittelee vankilatuomion vaikutusta minuuteen. Heidän kirjallisuuskatsauksensa ei ole rajattu ensikertalaisiin ja kyseisessä opinnäytetyössä näkyy vahvasti päihdemaailma. (Montonen & Pöntinen, 2018, s. 1-43.) Maierin ja Ricciardellin tutkimuksessa ”Prison didn’t change me, I have changed” perehdytään, miten entiset miesvangit kokevat vankeusajan vaikuttaneen identiteetin ja persoonan muutokseen. Tämä tutkimus tuo hyvinvoinnin merkityksen ja positiivisuuden myönteistä vaikutusta hyvin esille. Tutkimuksessa näkyy myös, miten ihmisellä on mahdollisuus kasvaa sisäisesti, vaikka joutuukin keskittymään joka hetkiseen selviytymiseen ja aistimaan mahdollisia riskejä sekä uhkia. Tutkimus ei kuitenkaan ole rajattu ensikertalaisiin tai päihteettömiin. (Maier & Ricciardelli, 2021.) Vankien identiteetin vahvistamista etenkin naisvankien osalta, on tutkinut Marjut Kling ja Anu Oksanen ”Naisvankin identiteetin vahvistaminen vankeusaikana”-tutkimuksessaan. Tämä tutkimus perehtyy identiteetin vahvistamiseen naisvangeilla yleisesti vankeusaikana. Tutkimuksessa näyttäytyy huumausaineiden merkitys esimerkiksi motivaatioon ja siten ei puhu oman tutkimukseni kanssa samoista teemoista. Tässä Klingin ja Oksasen tutkimuksessa on mukana myös ensikertalaisia, mutta he eivät tule erityisemmin esille. Tutkimuksesta nousee esille osittain samoja teemoja identiteetin tukemisesta kuin omassa tutkimuksessani. (Kling & Oksanen, 2022, s. 1-59.) Vanhemmuutta on myös tutkittu monesta eri näkökulmasta, kuten perhetyön ja isyyden kokemisesta ja tukemisesta. Tämän kaltaisista tutkimuksista Katariina Halosen tutkimus ”Se on se mun perhe, joka nostaa

mut ylös tästä suosta” on paljon samojen asioiden äärellä, mutta pääpaino on perhetyössä (Halonen, 2009, s. 1-48). Vankien identiteetin muutoksia on tutkittu muun muassa vankien keskinäisen järjestyksen näkökulmasta ja se näkyy myös näissä monessa edellä mainituissa tutkimuksissa.

4.2 Oma aiempi osaamiseni

Olen tehnyt terapeutista vastaanottotyötä sekä seksuaalineuvontaa vuodesta 2019 asti. Ihmisen seksuaalisuuden teemat ovat minulle hyvin läheisiä ja tärkeitä asioita, sekä tulevat minua työssäni vastaan jokaisella asiakastapaamisella. Olen Sosiaalialan opintojen aikana syventynyt rikosseuraamusalan teemoihin, sekä olen lisäkouluttanut itseäni Suomen Seksologisen seura ry:n kautta seksuaalisuuden ja rikollisuuden näkökulmasta. Tulen tässä tutkimuksessa hyödyntämään jo aiemmin hankkimaani tietoa seksuaalisuuden aiheista.

4.3 Havainnot opinnäytetyötä tehtäessä

Haastateltavien löytäminen opinnäytetyöhöni osoittautui haastavaksi. En löytänyt ammatillista yhteistyökumppania, kenen kanssa olisi ollut mahdollisuuksia jakaa ajatuksia nimenomaan oman opinnäytetyöni näkökulmasta. Syntyi melko nopeasti ajatus, ettei maastamme löydy päihteettömille rikoksen tehneille henkilöille palveluita yhdenvertaisesti, verraten päihteellisiin rikoksen tehneisiin henkilöihin. Pohdin myös, hakeutuuko päihteetön rikoksen tehnyt henkilö palveluiden pariin, joita käyttävät pääasiallisesti päihteelliset asiakkaat. Vaikka tapa- ja ammattirikollisten määrä vankilassa on noin puolet, niin iso osa vankilassa istuneista saa rikoskierteen katkaistua heti alkuun ja osa istuu vankeustuomion vain yhden kerran. Tähän on tutkimusten mukaan syynä Suomen valtion tarjoama kuntouttava toiminta rikoksen tehneille. (Luukkala, 2007, s. 29.) Käytännössä kuitenkin riittävää tai ylipäätään kuntoutusta ei pystytä ensikertalaisille tarjoamaan resurssipuutteen vuoksi, viitaten tutkimuksessani aiemmin mainittuun tietoon kohdassa 3.2.2.

Haastateltava A:n kokemus on seuraavanlainen: *”Tuomittuja vailla päihdetaustaa on varsin vähän. Vielä harvemmat haluavat jakaa kokemuksiaan, koska vankeuden aikana tehdään varsin selväksi, että vaikeneminen ja kokemuksen piilottaminen olisi varmin ja oikeastaan ainoa hyväksyttävä tapa päästä kiinni normaaliin elämään ja yhteiskuntaan”* (Haastateltava A, 2024a).

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyönä tehtävän laadullisen tutkimuksen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteet ovat saavutettavissa puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Toteutukset tullaan äänittämään äänitallenteiksi ja ne muutetaan tekstimuotoon eli ne litteroidaan. (Juhila, n.d.) Haastattelujen avulla saadaan mahdollisimman kattava ja todellinen tieto siitä, miten vankeusrangaistuksen sovittanut henkilö on kokenut vankeustuomionsa vaikuttaneen hänen seksuaali-identiteettiinsä ennen tuomion alkamista, tuomion aikana ja sen jälkeen. Haastatteluista saadut vastaukset tullaan tuomaan kysymysteemoittain totuudenmukaisina opinnäytetyön yhteyteen. (Hyvärinen ym., n.d.) Tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon näkyviin haastateltavien omia ajatuksia tekstimuodossa.

Tutkimukselle etsittiin tilaaja ja tilaajaksi tuli Terapia- ja hyvinvointipalvelu Tulenkantajat Oy Porista. Kun tilaaja tutkimukselle oli varmistunut, oli aika alkaa etsiä haastateltavia. Tutkimukseen sopivien haastateltavien määrän tiesin olevan hyvin pieni, joten päätin ottaa asiani tiimoilta kaikkiin mahdollisiin yhteistyötahoihin yhteyttä. Yhteydenottoyrityksiä on monia kymmeniä, joista suurin osa vastasi kertoen, ettei heillä ole yhtään sopivaa haastateltavaa. Mahdollisuudet pienuivat, joten päätin kokeilla sosiaalisenmedian voimaa.

Tein hakuilmoituksen omalle Facebook sivulleni sekä muutamalle isolle keskustelusivulle. Tämä alkoi tuottaa tulosta. Myös Porin yhdyskuntaseuraamustoimiston sekä Huittisten vankilan kautta sain haastateltavaehdokkaita. Heistä osalle aika ei ollut otollinen tai he kokivat asian olevan vielä liian arka. Kahden henkilön kanssa sain haastattelun sovittua ja toteutus oli mutkatonta heidän ollessa koevapaudessa. Lähetin heille kirjelmän (Liite 1) ja tietosuojaselosteen (Liite 2), missä avasin haastattelun sisällön kokonaisuudessaan sekä tutkimuksen tarkoitusta ja tavoitetta. Toteutin haastattelut Teams-haastatteluina. Haastatteluista kertyneet materiaalit säilytin sähköisenä omalla tietokoneellani lukitussa tilassa. Haastattelujen äänitallenteet siirsin puhelimesta samaiselle tietokoneelle äänitiedostona. Kolmas ja viimeinen haastateltava sovitti tuomiotaan vielä vankilassa. Näin ollen oli haettava tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta. Tein tutkimuslupahakemuksen ja minusta teetätettiin turvallisuusselvitys. Kun turvallisuusselvitys valmistui, sovin haastatteluajan vankilaan ja haastattelin henkilön vankilan tiloissa lähitapaamisena. Tallensin haastattelun äänitallenteeksi, jonka siirsin myös omalle tietokoneelleni. Litteroin haastattelumateriaalit ja kuuntelin ne yksityiskohtaisesti läpi, peilaten jokaista kokemusta muiden haastateltavien kokemuksiin. Kokosin opinnäytetyöni tuloksiin haastateltavien kokemukset teemoittain heidän sanoin, ilman minun ajatuksiani tai mielipiteitäni. Haastattelujen purku vei paljon aikaa. Haastattelujen pituus oli noin kaksi tuntia haastateltavaa kohden.

5.2 Tutkimuksen analyysi

Aineisto analysoitiin fenomenologisella tavalla. Tarkoituksena oli havainnoida, pohtia ja reflektoida haastateltavien henkilöiden omakohtaisia kokemuksia ilman ennakko-oletuksia. Analyysissa keskityttiin ymmärtämään tutkittavien kokemuksia koko prosessista oman seksuaali-identiteetin näkökulmasta. Tavoitteena oli saada näkyväksi tutkittavien kokemuksen näyttäytyminen ja ymmärtää, miten ne vaikuttavat yksilön elämään ja seksuaali-identiteettiin.

(Jyväskylän yliopisto, n.d.) Tarkoituksena oli löytää yhtymäkohtia ja kokemuksia, mitä ensikertalaiset yleisemmin saattavat kokea.

5.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohteena ovat henkilöt, jotka ovat sovittaneet tai sovittavat parhaillaan ensimmäistä tuomiotaan, mikä luokitellaan pitkäksi eli yli kahdeksan kuukauden mittaiseksi. Haastateltavilla henkilöillä ei saa olla aiempia tuomioita, eikä heillä saa olla huumeaineiden käyttöä ennen tuomion saamista, vankeusaikana tai sen jälkeen.

5.4 Tutkimuslupa

Tutkimuslupa vaaditaan aina Rikosseuraamuslaitokselta niiden haastattelujen kohdalle, mitkä tehdään vankiloiden sisällä oleville vangeille. Jos vanki on yhdyskuntaseuraamuslaitoksen asiakas tai jos henkilö on jo sovittanut tuomionsa, ei tutkimuslupaa haastatteluun tarvita. Tutkimusluvan lisäksi vangin haastatteluun on saatava vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumus. Haastattelun toteuttaminen vankilassa tuomiotaan sovittavalle henkilölle vaatii tutkimusluvan lisäksi perusmuotoisen turvallisuusselvityksen, vaikka haastattelu toteutettaisiin etänä. Turvallisuusselvityksen hakee Rikosseuraamuslaitos ja sen tekee suojelupoliisi. (Rikosseuraamuslaitos, 2022b.)

Opinnäytetyöni tutkimusmateriaalin keräämisen vuoksi, tehtiin tutkimuslupahakemus Rikosseuraamuslaitokselle, koskien avovankilassa tuomiotaan sovittavaa mahdollista haastateltavaa. Rikosseuraamuslaitokselle toimitin vapaamuotoisen hakemuksen 22.8.2024, jossa tuli ilmetä heidän pyytämät asiat (Liite 3) (Rikosseuraamuslaitos, 2022b). Rikosseuraamuslaitos hyväksyi tutkimuslupahakemuksen 7.10.2024 ja välitti tiedot suojelupoliisille, jossa tutkimuksen tekijästä teetettiin turvallisuusselvitys (Liite 4). Turvallisuusselvityksen valmistumiseen arvioitiin 9-10 viikkoa ja se valmistui

13.11.2024. Tämän jälkeen pyysin haastatteluluvan vankilanjohtajalta sosiaaliohjaan avustuksella.

5.5 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset rakensin kuuden eri teeman alle (Liite 5). Teemoja olivat:

- Aika ennen kuin mitään oli tapahtunut
- Hetki, kun haastateltava jäi kiinni tai prosessi alkoi jotenkin muuten
- Vankeustuomion sovittamisen alkamiseen
- Vankilassaoloaikaan
- Vapautumisen hetkeen
- Vapautumisen jälkeiseen aikaan siviilissä

Tämän jaottelun tarkoituksena oli saada mahdollisimman oikealainen käsitys henkilön elämästä ja seksuaali-identiteetistä ennen koko vankeusprosessia. Vankeuden alkamisen jälkeisestä ajasta tavoitteena oli haastattelukysymysten avulla löytää niitä elementtejä, mitkä muovaavat henkilön seksuaali-identiteettiä negatiivisessa tai positiivisessa mielessä. Vapautumisen jälkeisestä ajasta haastattelussa halusin saada selville, mitä henkilöt olisivat tarvinneet vankeuden aikana tai mitä asioita olisi voitu tehdä toisin. Mitkä asiat tukivat tai tukisivat arvokkaan ja merkityksellisen tulevaisuuden rakentamista.

5.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Haastateltavat henkilöt hankin luotettavien yhteistyötahojen kautta kuten Rikosseuraamuslaitoksen avulla. Lisäksi etsin kokemuksen omaavia henkilöitä sosiaalisesta mediasta, saaden mahdollisen yhteyden kokemusasiantuntijoihin. Yhteydenpidossa käytin yksinomaan opinnäytetyön vuoksi tehtyä Gmail-sähköpostia. Haastateltavien henkilöiden kohdalla salasin heidän sukupuolensa ja nimensä. Kaikki tunnistettavat kertomukset jätettiin mainitsematta tässä opinnäytetyössä. Haastateltavat nimettiin aakkosin, kuten ”Haastateltava A”. Haastateltavat saivat tutustua tutkimuksen sisältöön ennalta ja varmistaa sitä kautta, haluavatko he osallistua tutkimukseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli saada selville, millaisia haasteita hyvästä sosioekonomisesta asemasta tulevan henkilön seksuaali-identiteettiin saattaa tulla ensimmäisen pitkän vankeustuomion vaikutuksesta. Lisäksi tarkoituksena oli saada selville, missä ensikertaa vankilasta vapautunutta päihteetöntä henkilöä voitaisiin auttaa ja tukea vielä enemmän. Nämä asiat tekivät tutkimukselle eettisen perustan.

Noudatin tutkimustyössäni annettuja eettisiä ja hyvän käytännön mukaisia opinnäytetyöprosessin periaatteita. Noudatin rehellisiä, vastuullisia ja oikeita tapoja tutkimuksen tekemisessä. Tein opinnäytetyösopimuksen Terapia- ja hyvinvointipalvelu Tulenkantajat Oy:n kanssa. Lähteinä käytin luotettavia lähteitä ja lainasin niitä asianmukaisesti. Tutkimukseni tulos ja päätelmät ovat luotettavia. Tutkimuksen jälkeen haastatteluaineistot sekä kaikki haastatteluihin liittyvät asiakirjat ja äänitallenteet hävitin poistamalla kaikki sähköiset tiedostot asianmukaisesti. Myös opinnäytetyön vuoksi avattu Gmail-sähköpostin poistin käytöstä opinnäytetyön valmistuttua ja lähetettyäni sähköpostina kirjallisen tuotoksen haastattelun antaneille henkilöille.

6 OPINNÄYTETYÖNÄ TEHDYN TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Miten minut nähtiin ennen epäilyn, syytetyn tai tuomitun roolia

Haastatteluissa nousi esiin, kuinka jokaisella henkilöllä on jonkinlainen julkinen identiteetti, ennen kuin mitään tuomittavaa on tapahtunut. Se voi poiketa suuresti yleisistä mielikuvista rikollisesta henkilöstä, ollen jopa positiivinen ja ihailtava.

Semmoinen tekevä, ahkera ja sosiaalinen. ”Aina menet, hymyilet ja sä oot aina niin hyväntuulinen ja niin laitettu”. (Haastateltava B, 2024.)

Oon tosiaan puoliso, oon ystävä ja sit oon ystävä ja työnantaja vähän niinku samassa paketissa. Mulla on tosi paljon ja tosi läheisiä roolisuhteita. Oon nuorena alkanut yrittäjäksi ja mun elämä oli 20-vuotiaasta 35-vuotiaaksi sellaista aika työteliästä yrityksen pyörittämistä ja siihen liittyviä asioita. Mä oon aina kokenut, et mä oon semmoinen ennakkoluuloton tekijätyyppi. Ne, jotka tuntee mut pisimmältä ajalta ja parhaiten, niin he todennäköisesti sanoisi, että mä oon se tyyppi, joka hakee ratkaisun asiaan kuin asiaan. Ja ensimmäiseksi ei kannata mennä juttelemaan mun kanssa, jos kaipaa sellaista empatiaa ilman hyviä ideoita tai neuvoja. Sitten ne todennäköisesti lähtisi toteamaan, että ei voi mennä antamaan mitään ideoita, koska ne on puoliksi toteutettu ennen, kun kukaan ehtii sanomaan mitään. (Haastateltava A, 2024b.)

Mun elämä on ollut sellanen jaksottainen. Ensin oli kamala lapsuus, joka kesti sinne 12-13 vuotiaaksi, kun vanhemmat riiteli. Isä oli väkivaltainen ja juoppohullu, joka hakkas meitä lapsia ja äitiä. Erohan siitä sitten lopuks tietenkin tuli, sehän oli odotettavissa. Sitten meitä lapsia alettiin repimään, vanhemmat repi meitä eri suuntiin. Lapsuus loppu tavallaan siihen. Sitten mulla oli haave valmistua unelma ammattiini, valmistuinkin. Se ammatti kolahti muhun mun isovanhemman kautta. Mä ihailin sitä mun isovanhempaa. Mä opin siinä ehkä vähän liikaa huonoja tapoja, mutta opin myöskin hyviäkin tapoja. Se oli semmonen vaiheittainen koko mun elämä tai on ollut tähän asti. Ensin oli lapsuus, jota ei tavallaan ollu. Sit oli nuorella iällä avioliitto ja lapsi, jota ei ikinä olis pitänyt tapahtua. Oot ammatissa, jossa et oo paljon kotona ja muutenkin oot vähän hulvaton, etenkin kun ajatukset oli jossain muualla. Sitten alkoi aikuistuminen, se on ollut vähän sellanen kivulias. Siinä vaiheessa kuoli isäkin. Taas loppui yksi pykälä siihen. Sitten tuli ne mun pitkät opinnot, jota kesti melkein seitsemän vuotta. Ja sit mä oon eronnut neljä kertaa avioliitosta. Eli se on ollu vähän hauskan puoleinen se mun historiani, et voisko siitä kauheesti yhdellä rivillä tai kymmenelläkään rivillä oikein kiteyttää. Koska se on mennyt vähän niin, kun on sattunut tulemaan. Mulla on ollut päihteetön

historia, aina. En polta ees tupakkaa. En oo pyöriny huumeporukoissa ikinä, en koskaan. Moni on sanonu mulle, et sä oot aika erikoinen tyyppi. Kun mä mietin mun historiaa, niin se on ollut oikeenkin mielenkiintoinen historia, tosin aika värikäs. Mutta se on ollut siinä määrin mielenkiintoinen, että mä oon saanu määrätä sen aina itse. Mä oon luonteeltani jämäkkä ja pedantti, joka on yks semmonen, miks mä oon edelleen hengissä, ylipäätään tätä tuomiota tässä istumassa. (Haastateltava C, 2024.)

Puolisoni varmaan sanois, että hän näki jämäkän, tarkan ja omilla jaloillaan seisovan henkilön. Vanhat kaverit (joita ei omasta tahdosta ole enää elämässä) sanois et kyl se ihan hyvä tyyppi on, mutta helvetin kova valehtelemaan. (Haastateltava C, 2024.)

6.2 Aika ennen tuomion alkua

Haastattelujen aikana korostui hyvin, että tehdyn rikoksen takana on ihminen ja hänen arkensa sekä muu elämä. Se voi käsittää hyvin monenlaisia asioita ja hyvin normatiivista arkea. Ihminen on saattanut tietää hyvinkin tehneensä rikoksen tai sitten ei. Ottaen huomioon millaisesta rikoksesta ihmistä epäillään, niin prosessin alku on jokaisella omanlainen.

Elin niin tavallista perhe-elämää kuin ikinä vaan ihminen viettää voi (Haastateltava B, 2024).

Meitä oli tässä jutussa kolme ja minä olin ainoa, jolla oli koulutus ja joka oli töissä. Tää on tapahtunu vuonna 2014 alkaen. Ja mun toinen lapsi on syntynyt 2014. Olin menny naimisiin kaks vuotta sitä ennen ja ajattelin, et nyt mä oon löytänyt elämäni parisuhteen. Tää on nyt se, missä mun pitää sitä mun peiliä muutella ja tarkastella. Sitä kulmaa, et mikä sä oikeesti luulet olevas. Löydäks sä tästä elämästä mitään muuta ku ittes. En mä kyl siitä 30 vuoden elämästä löydä muuta kuin itseni, mut sit mä rupesin löytää, kun mä löysin mun puolison, joka selvästikin huomaa

minut ja et mä oon olemassa. Elämää ei voi sillä tavalla päättää, et sulla on justiin uusi lapsi ja uusi suhde ja sitten sulla on ne 15 vuotta vanhat kaverit, jotka on sun mukana kaikessa siinä kiemurassa. Silti sä oot kuitenkin käyny töissä, tienannut rahaa ja silti piti kuitenkin tehdä vielä rikoksia niiden rahojen lisäksi, kun ei se raha riitäkään, kun sä tuut ahneeksi ja kun siellä peilissä on se oma minä, jota sä et osaa oikein tulkita. (Haastateltava C, 2024.)

Kyllähän se alko sieltä kotoa kotoa, syyttämättä mitenkään mun vanhempia. Mulla on mahtava äiti, sitten mulla on hyvä perhe. Sen suhteen mä en voi syyttää tästä ketään muuta kuin itseäni. Mut kyl mä sen näen niin, et kun sä kompuroit lapsena, sä oot vähän koulukiusattu, ja sit sulla on vähän huono vanhempi siinä. Sit sun pitää itse päättää se sun oma elämäs. Kun sä yksin yrität tehdä aikuisten asioita lapsena, niin se ei oo ollu se kehityskulku ihan niin viimisen päälle. Ja kun sä et oo saanu semmosta elämän evästä siihen. (Haastateltava C, 2024.)

Haastateltavat kuvasivat, kuinka ihmisen jouduttua ensimmäisen kerran kuulusteluihin, saattaa tilanne olla täysin erilainen omiin olettamuksiin verraten. Epäillyn arvomaailmassa toiselle ihmiselle puhuminen ja asioista keskustelu saattavat olla hyvinkin tärkeitä. Tilanteet voivat olla epäselviä ja näin ollen kaikilla epäillyillä ei ole kiinni jäänyt tai rikollinen olo, vaan tahto selvittää asiat rehellisyydellä ja yhteistyöllä. Omien ajatusteni ammattikirjallisuudessa puhutaan paljon asiakkaan kohtaamisesta tekojen takaa ja haastateltavien kokemusten pohjalta. Haastattelujen mukaan tästä löytyy vielä paljon puutteita.

Mä oon tottunut siihen, että tilanteessa kun tilanteessa asioista voidaan keskustella ja voidaan yrittää löytää yhteinen halu selvittää asia. Mutta ihan siellä kuulusteluissa ja sitten siitä lähtien erilaisissa viranomaiskohtaamisissa, niin mä oon kyllä todella vahvasti kokenut sen, miten se ei toteudu ihmisten kohdalla, jotka joutuu tiettyyn tilanteeseen, kun on syytä epäillä tai on rikoksesta tuomittu, ni sit menettää semmosen oletusarvoisen ihmisyyden ja sellasen, et

kohdeltais niin kuin ihmisenä. Se ajaa kaiken ylitse, että olet epäilty, syytetty tai tuomittu.

Olin kertonut jo alun perin, että ei mulla ole tässä mitään salattavaa, että tää kaikki on näin tapahtunut, niin sitten kuitenkin, kun mä olin kuulusteluissa, niin ei sillä ollut mitään merkitystä, vaan niinku kuulustelut on itse asiassa sellaiset henkisesti aika väkivaltaiset. (Haastateltava A, 2024b.)

Aloin kertomaan siitä (tuomiosta) ihmisille tai ne sai muuten tietää, niin siitähän tuli aika paljon kuormaa, siitä muiden järkytyksen käsittelystä. Mä ymmärrän heidän tunteet, mut en mä pystynyt niitä käsittelemään tai päätin kylmästi, et mä en käytä näitä mun kuukausia tässä siihen, että mä lohduttelen ihmisiä jostain asiasta, mikä on ensisijaisesti tulossa mulle, kun mä en tiedä, mitä sieltä on tulossa. Huolehditään siitä sitten, kun se aika tulee... sitten mä sain ensimmäisen yhteydenoton Riseltä, joka oli siis positiivisin yhteydenotto viranomaisilta, jonka mä olin saanut ehkä ikinä. (Haastateltava A, 2024b.)

Enpä olisi ikinä voinut kuvitella, että minä joudun vankilaan, joka on viettänyt niin kunnollista elämää kuin ikinä viettää voi. Ja sitten yhtäkkiä mä olenkin kaikissa valtakunnan uutisissa ja minä olen tehnyt sitä, tätä ja tuota ja mä olen sanonut niin ja näin. Tuli semmoinen olo, että olen yhteiskunnan pohjasakkaa, että mulla ei ole oikeutta edes olla elossa, koska mä olen nyt niin hirveä. Ja sitten kun itse tiesin koko ajan, että ***** kun mä en ole tehnyt tätä. Ja sitten mä oikeasti kuvittelin, että kun mä puhun totta, niin se riittää ja silloin mä pääsen kotiin. Se on ollut järkky huomata, että sillä ei ollutkaan mitään merkitystä. (Haastateltava B, 2024.)

Tätä prosessia on menty niin kauan. Mä oon käyny tätä asiaa läpi monet monet vuodet, kun tää on tapahtunu niin paljon aikasemmin ja nyt vasta tätä kysytään. Ketään niitä vanhoja tuttavuuksii, ketä mul oli tän prosessin aikana, mist tää juttu on tullu, niin niitä ei enää ole mun elämässä. (Haastateltava C, 2024.)

Muahan ei mitenkään huonosti kohdeltu, vaan se meni sillai lakiprosessin mukaan, jopa poliisi sano mulle, että tässä istuu vähän väärän näkönen henkilö tässä penkillä, et ketä ne muut oli? Niit oli 14 ja ne on tuol jossain. Poliisi kysyi et ”mikset sä lähteny?”. Mä sanoin et mul on vähän toisen näköinen käsitys tästä elämästä kuin ehkä niillä muilla. (Haastateltava C, 2024.)

Se oli sitä uhkailua ollu jo pari vuotta. Sitä oli harrastanu, millon syyttäjä, millon poliisi, millon joku muu. Alioikeudessahan mä sain neljä vuotta. Erilaisten syyteneuvottelujen jälkeen päästiin tähän lopputulokseen, mikä se on nytte. Kun se historia oli kuitenkin aika pitkä ja se oli semmonen valuva se historia. Ei ollu mitään sellasta päivämäärää, et ne tapahtu nyt, vaan ne tapahtu tällä aikajänteellä. (Haastateltava C, 2024.)

Asianajaja sanoi mulle et ”haluatko oikeesti istua? Sulla on kaikki mahdollisuudet nyt vastata jollakin toisellakin sanalla”. Mä näin mitä hän haki. Mä soin et meinaatko, että mun pitäis ottaa puoliso ja pieni lapsi ja lähtee huitsin Nevadaan täältä Suomesta sen tuomioni kanssa, et ajattelek sä yhtään, mitä se voi tehdä ihmiselle? Se tuomio ei tässä oo se juttu, vaan se miten sitä ihmistä käsitellään. Tiedän mitä olen tehnyt, ni silloin mä en sitä pakene ja otan siitä täyden vastuun. (Haastateltava C, 2024.)

6.2.1 Koetut tuntemukset ennen tuomion sovittamisen alkamista

Haastatteluissa ilmeni miten tuomion sovittaminen vankeudessa voi alkaa pitkän ajan kuluessa prosessin alusta katsottuna tai hyvin yllättäen poliisin ottaessa kiinni rikoksesta epäiltynä. Vangituilla saattaa olla hyvin erilaisia kokemuksia siitä, miten tuomion sovittaminen on alkanut sekä millaisia omat tuntemukset ovat olleet.

On omalla tavallaan haastavaa rakentaa elämää ja tulevaisuutta, tietäen, että tämä tulee kaikki romahtamaan. Ja täytyy sanoa, että se vaatii aika paljon sellaista positiivista itsepuhelua...mä itse siinä koin menettäneeni sen oman tulevaisuuteni. (Haastateltava A, 2024b.)

Osa ei edes käsittele enää normaalijärkisenä ihmisenä, se tuli yllätyksenä (Haastateltava A, 2024b).

Se mikä tuotti kaikista eniten tuskaa, oli se epätietoisuus ja se, miten viranomaiset ei katso tarpeelliseksi kertoa ihmiselle, joka on toimien kohteena, niin juurikaan mitään aikatauluista, siitä miten tää on menossa eteenpäin, mihin pitää varautua. Niin se on se, mikä nyt ainakin tämmöistä ihmistä, jolla ei ollut mitään käsitystä siitä maailmasta, niin tavallaan aiheutti kaikista eniten ahdistusta, kun ei pysty käsittelemään sitä, että mihin pitää varautua. Se on sellainen määrittelemätön pelko siellä... se vaikuttaa mielenterveyteen, jaksamiseen, itsetuntoon, kaikkeen sellaiseen, kun on joku semmoinen asia, mistä sä et pääse kärryille. (Haastateltava A, 2024b.)

Kuulustelu, syyte ja oikeudenkäyntiprosessia ja se viisi vuotta siitä, sanotaan siihen tuomioon saakka, niin sehän oli äärimmäisen paljon rankempaa, mitä sitten sen jälkeen on ollut (Haastateltava A, 2024b).

Melkein viis vuotta kesti sitä venkoilua siinä löysässä hirressä. Mä oon tyytyväinen, et tää saatiin alkuun. Onneksi lykkäystä ei myönnetty ja onneksi se kamelin selkä katkaistiin siihen kohtaan. (Haastateltava C, 2024.)

Tukea ei kyllä ollut. Puolisolta tottakai sai tukea ja lapsen kanssa yritettiin tehdä jotain niillä viimisillä metreillä. Se tilanne oli kuin oltais oltu jonkun kuplan sisällä. Sellasen ihan oman kuplan sisällä. Kaikkea tehtiin, heitettiin vitsiä, syötiin mieliruokiakin siinä ja kokattiin toinen toisillemme. Mut mä huomasin, et mun ajatus oli jo lentänyt ihan muualle. Mää olin jo kokonaan ulkona. Ei mua siinä mitenkään

auttamaan pystynyt, eikä mua sen jälkeen kukaan oo auttanutkaan. (Haastateltava C, 2024.)

6.3 Häpeän ja pettymyksen tunne

Kyllä mä tiedän, että ne ihmiset, jotka mun läheisiä on, niin on myöskin lähtökohtaisesti pitänyt mua luotettavana ihmisenä. Mulla on oikeasti aina ollut tosi tärkeätä olla luotettava ja sellainen, että mä teen asiat, mitkä mä lupaan ja hoidan ne asiat. Mikä sitten on itse asiassa tosi iso ristiriita siihen, että mitä tapahtui, kun tultiin siihen tilanteeseen, että mä en enää sitä pystynyt tekemään ja mä jouduin tuottamaan sen mittaluokan pettymyksen niin monelle, että se koko käsitys siitä omasta kyvykkyydestään ja siitä, että mitä pystyy tekemään ja kantamaan, niin sehän romuttu siinä aika paljon. (Haastateltava A, 2024b.)

Ne valtavat itsesyytökset. Mä syytän itseäni kaikesta mahdollisesta. (Haastateltava B, 2024.)

Sitä saa, mitä tilaa. Kun olet aiheuttanut itse asioita, niin mun mielestäni niistä pitää sillon kantaa vastuu. Ei se tehny mulle minkään näköistä asiaa se, et vaikka mua uhkailtiin et saat neljä vuotta ja neljä kuukautta. (Haastateltava C, 2024.)

Puoliso koki sen erittäin raskaasti. Lapselle se merkitsi myös paljon. Meil on hyvä luottamus ja me tehdään asioita yhdessä paljon. Mä luulen, että se on se juttu, miks hän näki sen vähän kevyemmin. (Haastateltava C, 2024.)

Äitille ilmoitin heti, kun tätä prosessia alettiin käymään, et nyt täs käy todella huonosti. Äiti sano vaan että ”oot sä pahemmastakin selvinnyt”. (Haastateltava C, 2024.)

Se oli se kamalin paikka, kun tavallaan sä oot jättäny kodin, sä et pysty tekemään mitään valmisteluja. Sä oot jättäny sen perheen sinne. Sä vaan häviät niitten elämästä. Sä tiedät vaan et tietynä päivänä puhelimet sammuu. Minnehän se ny meni? Joku tietää ja joku ei. Se oli kamalin paikka, kun mun piti ilmoittaa asia mun työpaikkaan. Mä pelkäsin et menetän kasvoni ja työpaikkani. Noh, nostin itseni lattialta ja otin yhteyttä työpaikkaani. Kerroin, että joudun vankilaan, mitä tehdään? Sieltä tuli sellanen kirje, et mä meinasin alkaa itkee. ”Ethän sä meille mitään oo tehny. Käy hoitaa asia ja tuu sitten takasi”. (Haastateltava C, 2024.)

Kyllä mä tunnen älyttömän suurta häpeää tästä, koko ajan. Sit mua vit***** tää asia ihan pirusti. (Haastateltava C, 2024.)

6.4 Päivä, kun menin vankilaan tai sain tietää tuomiostani

Se oli kauhea, mä sain siihen päivään saakka pidettyä sen täysin loitolla. Mä elin siihen saakka ihan normaalia elämää... tästä lähdettiin kotoa ja sitten ei meinannut itkusta tulla loppuu sen jälkeen. Päästiin tuosta vankilaan ja tietysti mä meinasin siinä vankila-alueelle mennä ilman lupaa, ei siis karata vankilasta, vaan murtautua vankila-alueelle. Ei nyt ihan niinkään, mutta se ei ollut hirveän selkee, ainakaan siinä mielentilassa, että mistä ovesta ja miten sinne kuulu mennä. Siinä on semmoinen prosessi, kun menee sinne ja sä jätät koko sun omaisuuden siihen ja riisut kaikki vaatteet ja sit sä saat semmosen kokoelman erikokoisia valtion kalsareita, jotka sä puet päälles. Mä en oikeastaan tajunnut sitä siinä, että siin samalla luopuu siit vapaudestaan, siis toki tiesin, että niin tulee tapahtumaan, mutta eihän sitä ymmärrä, että mitä kaikkea se tarkoittaa ja miten se vaikuttaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä olin pakannut kaiken valmiiksi hyvissä ajoin, että mä pääsen jouluksi kotiin (tutkintavankeudesta). Niin päivää ennen mun asianajaja oli jättänyt soittopyynnön ja mä soitin sitten, niin päivää aikaisemmin olivat

(hovioikeus) laittaneet sähköpostia, tarvitsevat lisää aikaa. Ja silloin mä ajattelin, että EI, kun mä olin koko ajan ajatellut, että mä pääsen jouluksi kotiin...No sitten 26. helmikuuta se päätös tuli. Se (asianajaja) sanoi vaan, että tuomio tuli. Mä kysyn, että MITÄ? Niin se sanoi, et 10 vuotta...Ohjaaja tuli sinne mun selliin ja se varmaan kaksi tuntia halasi vaan mua ja koitti lohduttaa ja tsempata, että kyllä me selvitään tästä. Se tunne oli jotakin aivan hirvittävän järkyttävän kammottavaa, kun ajattelin, että mulla oli vasta siinä vaiheessa vuosi ja 10 kuukautta takana, että tää tarkoittaa sitä, että mulla on 2 vuotta jo 8 kuukautta vielä istuttavaa. Millä mä koskaan ikinä milloinkaan selviän tästä? Jos joku olisi antanut mulle jonkun lääkkeen, että saat tappaa itsesi, niin mä olisin ottanut heti. Se oli niin toivoton olotila. Mä ajattelin, että en tule selviämään tästä. Mutta jotenkin vaan sitten päivä kerrallaan. (Haastateltava B, 2024.)

Kun mä sinne Z-vankilan pihalle ajelin, niin mä ajattelin, et "nyt tää on tässä näin". Kyl se aika syvältä siellä otti. Se kouras kyl ihan joka puolelta kroppaa. Kun sä meet siitä portista sisään, ni sä meet sellaseen paikkaan, mistä sul ei oo mitään visioo. Sää luet netistä jotain et tää on tällänen vankila, jossa on x määrä vankeja ja plaa plaa plaa. Sit sua vastaan tulee vartija ja kysyy et "ooks sä se uus vanki". En mä tiedä, mutta on mulla nimikin. Sä kävelet sinne taloon sisälle ja siihen jää koko sun elämä, siihen muovilaatikkoon. Sulle jää sinne puhelin, henkkarit, alusvaatteet ja vaatteet. Sinne jäi myöskin aivot. Sit sulle heitetään jotain tilalle, et vedä nää päälles ja mene tonne koppiin. Mitä ihminen voi siinä kohtaan muuta kuin et se on pakko vaan ottaa vastaan. Ei tullu mitään semmosta, et oltais kerrottu, miks asiat menee miten menee, miks pitää antaa joku näyte. Ajattelin vaan, et kait se kuuluu tähän juttuun. (Haastateltava C, 2024.)

6.5 Vankilassaoloaika

6.5.1 Kokemukset vankilahenkilökunnasta

Mulle ei tullut mieleenkään, että mun tarvitsisi olla henkilökunnan suhteen huolissani. Mä ajattelin, että mä oon koko elämäni ollut työelämässä, nää on ihmisiä, jotka on työelämässä. Me varmaan tullaan juttuun. (Haastateltava A, 2024b.)

Henkilökunnan puolesta mä sanoisin, että en pelkästään minä vaan ihan joka ikinen, ainakin sinä aikana, kun mä olin X-vankilassa ja osittain Y-vankilassakin, niin jäin erittäin yksin. Kato resurssit, resurssit. Mutta se ei olisi itse asiassa tarvinnut niin paljoa. Olisi auttanut tosi paljon, kun olisi ollut esimerkiksi siinä alkuun semmoinen yksi hyvä keskustelu, missä joku olisi kertonut esimerkiksi talon tavoista jotakin. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä en sinänsä koe, että mä oon tullut kohdelluksi mitenkään älyttömän epäasianmukaisesti, mutta siis tiedän, että oon kohdannut paljon semmoista ylimääräistä tavallaan nujertamista ja alentamista, mikä ei ole millään tavalla rakentavaa. (Haastateltava A, 2024b.)

On pitänyt joka aamu käydä se keskustelu itsensä kanssa, että mä tänäänkin nousen ylös ja tänäänkin mä olen välittämättä siitä, jos henkilökunta sanoo mulle jotakin pahasti (Haastateltava B, 2024).

On monta virkamiestä, jolle mä vinkkaan ja se vinkkaa mulle takas ja se on se mistä mä saan sen fiiliksen. On myös sellasia henkilökuntaan kuuluvia, jolle mä en vinkkaa mitään, kun mä nään miten ne mua kohtelee, ni sen jälkeen mä en tee niitten kans mitään. (Haastateltava C, 2024.)

Vartija näki varmaa mun lävitse, kun se oli nähny mua kolme kertaa siinä eteisessä ja aulassa ja lukenu mun papereita. Ni se sano mulle ”et

mä tiedän et toi voi olla sun kaltaiselle tyypille paha paikka, mut hei täst selvi vaan lusimalla. Ja oli mulla sulle viel yks juttu. Tässä on sulle yks paperi. Vedä sinne nimes alle ja kirjoita mitä haluat. Se anto mulle siirtohakemuksen. Kysyin et mitä tähän pitää laittaa? Ni se vastas et ”kirjoita mitä haluat”. Mä kirjoitin, et mä haluan avolaitokseen, jos vaan mahdollista. Vartija otti paperin ja sanoi, et mä siirrän sut heti kun pystyy. Meni muutama päivä, vajaa viikko ja tultiin kysyy et ”olik sul paljo tavaraa”. ”Ei o”. ”Auto on pihalla, lähdetään (avotaloon) vartin päästä”. (Haastateltava C, 2024.)

Kun mä menin tonne Z-vankilaan tossa viime kesällä, niin mä kysyin et onks teillä psykologia? RSE (Rikosseuraamusesimies) sano mulle et ”sä oot ihan terveen näköne, et sä mitää psykologia tarvi. Ei meillä täällä mitään psykologia oo. Me sairaanhoitajalle, jos sua ahdistaa”. (Haastateltava C, 2024.)

Mä ajattelen et me ollaan kaikki samalla viivalla. Meitä on täällä narkkareita, seksuaalirikollisia, petoksen tehneitä ja vaikka minkälaisia ja me ollaan kaikki tällä samalla viivalla ja sit se toinen porukka (henkilökunta) on sen viivan toisella puolella siinä omassa tehtävässään mikä niille kuuluu. Yks henkilökunnasta tossa sanoi, että sun kanssa on kuule helppo asioida. Mä heitin, et sitä saa mitä tilaa, et sunkin kans on helppo asioida. (Haastateltava C, 2024.)

Mä oon tyytyväinen siitä, et mulle annetaan linnassa osoitteet mihin mä saan mennä ja mihin mä en missään nimessä saa mennä tai mitä mä en saa tehdä. (Haastateltava C, 2024.)

6.5.2 Kokemukset vankilan kuntouttavasta toiminnasta

Mua kävi muutama RSE (rikosseuraamusesimies) haastattelemassa, et haluaisinks mä töihin, haluaisinks mää sitä vai haluaisinks mää tätä. Ne mun aivot on siellä muovilaatikossa ja ne oikeesti jäi sinne, et älä anna

mulle sellasia tehtäviä, et mun pitää miettiä. Et sitten tämä käy raskaaks, mää tiedän. Nyt kun ne aivot on siellä muovilaatikossa, ni tää on oikeen mielenkiintoinen tilanne. Te tuotte mulle ruokaa, mul ei oo nälkä. Mä voin käydä vessassa ja suihkussa, kun mua huvittaa ja mul on nää teen rumat vaatteet päällä, et tää on oikeesti hyvä tilanne mulle. (Haastateltava C, 2024.)

Tuntuu, ettei ole enää aivotoimintaakaan, ei ole mitään, sitä vaan on. Mä tarvitsen sitä tekemistä, että mä voin paremmin. (Haastateltava B, 2024.)

Rangaistusajan suunnitelmassa oli merkattu opiskelu ja jatko-opintojen mahdollistaminen eli mä aloin tekemään väitöskirjan tutkimussuunnitelmaa heti kun mä pääsin sinne (Haastateltava A, 2024b).

Meillä oli työtoimintaa, milloin me leivottiin jotain tai sitten me ommeltiin jotain tai kudottiin tai virkattiin jotain (Haastateltava B, 2024).

Siellä on tietysti 90% kaikesta, mitä siellä tapahtuu, niin on uskonnollisten yhteisöjen ja kirkon järjestämää (Haastateltava A, 2024b).

Pääsin vankilan keittiölle töihin. Se oli mulle hirvittävän tärkeä. Mä olin siellä kolme kertaa päivässä. (Haastateltava B, 2024.)

Mä oon ollu täällä kirjastossa töissä (Haastateltava C, 2024).

Suoritin tutkinnon. Se oli 3 vuoden tutkinto tai opiskelu. Mutta mä suoritin sen vuodessa ja kolmessa kuukaudessa. En istunut koulunpenkillä lainkaan, kävin vaan tenttimassa pakolliset aineet. Olin oppisopimuksella yhteensä vissiin kolme kuukautta. Mulla oli kerta kaikkiaan siis niin ihanat ne työkaverit ja mehän pidetään siis yhteyttä edelleen. Mulla on hirvittävä määrä työkokemusta eri aloilta, mutta

ensimmäisen ammatin hankin vasta vankeusaikana (Haastateltava B, 2024).

Mulle siellä oli tietysti valmistujaisjuhlat ja mä sain stipendin. Mulla oli kaksikymmentäneljä vai kaksikymmentäviisi arvosanaa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki oli vitosia. Mutta siis mun pointti oli se, että tää niin kuin pelasti mut. (Haastateltava B, 2024.)

6.5.3 Epätietoisuus, pelko ja turhautuminen

Sit kun mä menin sinne (vankilaan) niin, mä olin monta päivää ihan semmosessa sumussa, että mä en tajunnut mitään, mä katsoin kelloa, käänsin pääni pois ja sitten siis mä en muistanut mitä se kello oli... mä en yhtään tiennyt, että mitä tapahtuu, miten asiat menee, mitä siellä on ja sitten kukaan ei kertonut mulle mitään ja mä yritin kysellä, että miten tää menee eteenpäin, pääsenkö mää keskustelemaan jonkun kanssa, ei kukaan kertonut mulle yhtään mitään. Ja siinä meni oma aikansa, että mä tavallaan pääsin edes kartalle mistään. Musta tuntu jotenkin ihan, kun olisi ollut semmosessa ihan täydellisesti tokkurassa...mutta sitten taas toisaalta, se oli myöskin sil taval rauhottavaa tai rauhallista, kun millään ei ollut mitään väliä. (Haastateltava A, 2024b.)

Alussa se oli vaan pelkkää mustaa synkkää (Haastateltava B, 2024).

Se on ensimmäinen ja suurin järkytys vankilassa, kun mulle lyödään se niin sanottu kapulalappu (rangaistusaikapäätös) käteen ja sanotaan, että tässä se ny olis. Mä luen sen ja kun mä en tiedä vankilasta mitään, mutta tässähän lukee, että mä pääsen vapaaksi ens vuoden heinäkuussa. Joo tää se on. Ei muuta, ku sinne ja pistelet tän vaan maaliin. Se on uudelle sellaselle vangille, joka ei oo ollu ennen missään tekemisissä, ni se on aikamoinen järkytys, kun se koko litania on siellä. Loma-aika alkaa ehkä puolen vuoden päästä, jos ollenkaan ja

koevapaus alkaa puolen vuoden päästä, jos ollenkaan. (Haastateltava C, 2024.)

6.5.4 Oma asema vankilan hierarkiassa

Haastateltavat kertovat hyvin samankaltaisesti, miten vangin saapuessa ensi kertaa vankilaan, alkaa opettelu vankilahierarkiasta ja tavasta toimia vankilan sisällä.

Mä pelkäsin sinne vankilaan mennessä, niitä muita ihmisiä... Siellä on niitä muita, mä en tiedä niistä mitään. Mimmosta historiaa niillä on ja miten mä pärjään niitten kanssa? Suurin yllätys, kun mä menin sinne X-vankilaan, oli se, miten ystävällisiä muut asukkaat oli. (Haastateltava A, 2024b.)

Pelkäsin ihan hirveästi, siis ihan hirveästi, kun oli se käsitys siitä, että siellä kaikki on näitä mielenvikaisia hulluja, että sun pitää koko ajan varoa, koska joku tappaa sut. Mä pelkäsin ihan kauheasti. Mä pääsin onneksi yhden hengen selliin. Kyllähän ne muutama ensimmäinen päivä oli siellä, että kyllähän mä könötin oikeastaan siellä, et mä en kauheasti ottanut kontaktia, et mun piti niin kun ensin vähän nähdä, et minkälaisia ihmisiä nää on, et vastaako nää mun ennakkokäsitystä, että minkälaisia ihmisiä vangit on. (Haastateltava B, 2024.)

Mä en ees tajunnu mitä tapahtu. Kun minä en ajatellu, et on olemassa väkivaltaisia vankeja, ajattelen et ne on ihmisiä, ei vankeja. Menin yleisiin tiloihin ja näytin tältä omalta itseltäni ja kuulin kun kaksi vankia sanoi "Mikähän vit** ***** tuo on?". Mutta kun mulle ei sanota niin ja mulle ei puhuta niin. Ei missään kohtiin, ei edes linnassa. Siinä tapahtu se mun suurin moka. Muut ihmetteli, et ihme et oot ees hengissä. Kun olin omalla kongilla, ni näin ne ja vinkkasin, et tulkaa tänne mun selliin ja nakkasin sen mun kapulalapun niille ja sanoin et lukekaa se nyt helv**** tarkaan loppuun ja sen jälkeen painutte täältä ja sen jälkeen

älkää ikinä sanoko mulle missään yhteydessä yhtään mitään. Mulle ei jauheta pask**. Tyypit lähti nöyränä pois ja sit kohta mä olinkin pelaamassa niitten kanssa vaikka mitä. (Haastateltava C, 2024.)

Vankien kesken on oma kieli ja jokainen vanki tulee hakemaan paikkansa vankiyhteisössä. Todellisia ystävyysuhteita vankilassa ei usein ole. Ensikertalainen saattaa olla vankien yhteisössä ulkopuolinen ja osittain kokee tarvetta olla varuillaan. Vangeilla on omat normit, jotka auttavat vankiyhteisössä elämistä. Niitä ovat:

- älä sekaannu muiden vankien asioihin, äläkä vasikoi
- älä menetä hermojasi ja vältä tappeluita
- älä riistä toista vankia, älä siis varasta toiselta vangilta
- älä ole heikko, älä näytä pelkoasi, älä kerro heikkouksistasi
- älä ole nuolija, älä siis ole liian ystävällinen vankilan henkilökunnan kanssa

(Luukkala, 2007, s. 30-31.)

Mä mietin paljon, että onko täällä taustalla jotakin, mitä täytyy pitää silmällä ja mitä pitää varoa. Huumeita mä pelkäsin eniten, koska mulla ei ole mitään käsitystä mistään huumemaailmasta ja mä tiedän, että niitä liikkuu siellä ja mä ajattelin, että jos mä hölmöyttäni teen jotakin sellaista, että mä törmään niihin tai tapahtuu jotain. (Haastateltava A, 2024b.)

Kaikilla, joilla on päihderippuvuus, pitää tiedostaa se, että päihteiden takia ne uhraa kaiken. Eli päihteille luottamus ja kaikki muu häviää aina. Sitten sellaisille, joilla ei ole sitä päihdetaustaa, niin siinä se voi olla paljon monisyisempi se tilanne. Siellä on jotain teoreettisia mahdollisuuksia sillä, että voi tutustua paremmin, voi kerryttää jonkunlaista luottamusta. (Haastateltava A, 2024b.)

Mikä on siellä ehkä epäedullisin eli se tyyppi, joka ajattelee olevansa muita parempi. Ja vielä jos on riittävän hölmö, niin osoittaa sen. (Haastateltava A, 2024b.)

"Nimi" on niin ihana ihminen kuin ikinä olla voi, et en mä olisi koskaan uskonut, et tuommosia voi niinku vankilassa tavata (Haastateltava B, 2024).

Mä oon täällä vankilassa ollu vähän haasteellinen kaveri, kun mä pidän aina sen oman lupaukseni ja se ei aina täällä noille muille vangeille välttämättä käy (Haastateltava C, 2024).

Mulla on sellikaverina sellanen kaveri, jonka kanssa voidaan puhua samaa arjen sisällön kieltä ja me ei kumpikaan mennä sinne toiseen kieleen. Me mennään meidän omaa latua. (Haastateltava C, 2024.)

Vankikielen mukaan osastolta löytyy erilaisia rooleja, kuten osaston kingi, pelkääjä, muuli ja luottovanki. Vankiosastojen kingi toimii kuin ylin johto. Osaston toiminnassa toimii kingin valitsema joukko vankeja. Ne vangit, joista ei pidetä, heille näytetään heidän paikkansa niin sanotulle pelkääjäosastolle. Kingillä on myös mahdollisuus saada vankiyhteisö toimimaan hyvin, ja sitä kautta arkitoiminnot sujuvat. Kun vankilaan yritetään salakuljettaa kiellettyjä aineita ja tavaraa, silloin niin sanotut muulit kiristetään tuomaan esimerkiksi laittomia aineita kehonsa sisällä esimerkiksi lomalta palatessa. (Luukkala, 2007, s. 30-31.)

Minä pidän kaiken omana tietonani, minä en lavertele yhtään mihinkään yhtään mitään. Se luottamus, siitä mä sain kuulla tosi paljon, että sulle on niin helppo puhua ja suhun voi luottaa ja sä autat aina. Ja kyllähän välillä vangit otti vähän yhteen, niin minä sitten muutaman kerran karjaisin, että ja nyt sinä sinne ja sinä tuonne, et nyt loppuu tämä. (Haastateltava B, 2024.)

Täytyy löytää oma rooli, miten selviää siinä porukassa... En olisi ikinä uskonut, että mun täytyy miettiä tällaista asiaa, että mimmosen roolin mä saan tämmösessä yhteisössä luotua itelleni et mä oon turvassa. Mut hitto se on monisyinen juttu. (Haastateltava A, 2024b.)

Aika paljon se tulee sitä kautta, että kenen kanssa sä oot yhteyksissä kenen kanssa toimit ja sitten siitä heidän asemastaan, siitä ketä he tuntee. Sitä kautta pystyy tämmöne ihan täysin ulkopuolinenkin siitä elämästä, niin saamaan semmoisen roolin, että kokee etten ole ensimmäiseksi potkittavien joukossa. (Haastateltava A, 2024b.)

Heitä joku stoori väärässä paikassa täällä, ni sulle tulee turpaan (Haastateltava C, 2024).

Olen hiljanen vanhus, joka kulkee omia latujaan. Hiljanen, joka ei puhu kelleen oikeen yhtään mitään. Joskus puutun, kun kuulen et muut vangit esimerkiksi tekee toiselle vangille jotain. Kysyn et kuuluuk se asia teille. Täs pitää ymmärtää et täällä voi olla seksuaalivähemmistöön kuuluvia, mitä vaan, mut kuuluuk se kellekkään? Annetaan kaikkien kukkien kukkia. (Haastateltava C, 2024.)

Vankilahierarkiassa heikommat saattavat kokea monenlaista kiusaamista. Heidän omaisuuttaan saatetaan varastaa ja heille kuuluva ruoka syödä. Useimmiten Suomen vankiloissa syrjinnän kohteena ovat epäluotettavien vankien lisäksi seksuaalirikolliset ja etniset vähemmistöt. Epäluotettavaksi eli vasikaksi saatetaan nimittää myös ensikertalaisia vankeja, jos he ovat kuulusteluissa kertoneet koko rikosketjun saadakseen itselleen puhtaan omantunnon. Tällöin ammattilaisten silmissä kyse on rikoksen tutkinnan edistämisestä, mutta vankilahierarkiassa olet alinta kastia. (Tammi, 2022, s. 149.)

Siellä oli tosi vaikeeta, kun mietti, että miten pitkälle sä voit luottaa keneen. Missä voit luottaa ja millaisissa asioissa ja mikä on se rajanveto siinä, että mikä on yksityisasioita ja mitkä on sellaisia asioita, että sen

vaan tarvitsee jakaa selvittääkseen siellä... Henkilökunta neuvo ja mä olin jo ennen sitä kuullut tältä Risen edustajalta, että muista että et luota siellä kenenkään, siellä on kaikki rikollisia. Kun sä oot siellä ja ne ihmiset siinä ympärillä on se sun sosiaalinen ryhmä niin se, että sä elät niin, ettet voi luottaa kenenkään, niin mulle se on ainakin täysin mahdotonta ja se olisi ollut tosi ahdistavaa elämää...oli siinä hakemista ja rajanvetoa, mutta mä en ihan allekirjoita sitäkään, että älä luota keneenkään missään tilanteessa, koska olinhan mäkin siellä! (Haastateltava A, 2024b.)

Mä sain siellä loppujen lopuksi ihan semmoisen hyvän tilanteen tai niitten kanssa kenen kanssa mä olin enemmän tekemisissä ja sitten osittain sen takia, että mä pystyn toimimaan monenlaisten ihmisten kanssa (Haastateltava A, 2024b).

Myöskään vankilahenkilökunnan kanssa hyvissä väleissä oleminen ja keskustelu pakosta enemmän, saattaa johtaa huonoon asemaan vankiyhteisössä. (Tammi, 2022, s. 149.)

Se raja henkilökunnan ja vankien välillä on semmoinen, että siinä täytyy olla tosi tarkkana sen rajan kanssa puolin ja toisin, että miten sitä voi niinku ylittää. Mä jotenkin ajattelin, että no kyllä henkilökunta auttaa mua, jos mulle tulee jotain ongelmia. Mut siellä, kun mä olin, niin mä tajusin, et ei oo näin, se ei voi mennä niin. Koska siellä vankien puolella, jos sulla on liian tuttavalliset, liian hyvät välit henkilökunnan kanssa, niin sä joudut tosi helposti siellä asukkaitten kanssa ongelmiin, koska siellä on se luottamus ja siellä on se käytöskoodi. Esimerkiksi vasikoiminen on paljon muutakin, kun se että kerrot jonkun rikoksesta toiselle. Se voi olla, että jos sä joudut esimerkiksi sun solussa hankalaa tilanteeseen ja sä haet apua henkilökunnalta siihen ja joku toinen joutuu epäedulliseen asemaan siinä, niin sä saat siitä sen vasikoijan viitan ja sehän ei lähde ikinä. (Haastateltava A, 2024b.)

Siellä tehtiin selväksi, että et ole mitään, sä oot vaan vanki. Vaikka apulaisjohtaja kerran sanoi, että me olemme kaikki täällä samanarvoisia sekä asiakkaat että henkilökunta. Minä koitin vaan purra hammasta, etten mä rupea nauramaan. Teki mieli kysyä, että missä ihmemaassa sä oikein elät? Kolmesta vankilasta yhdessä musta tuntu, että mua kohdeltiin niinku ihmisenä.... aivan, kun ne olisi tiennyt, että toi on oikeasti kunnollinen. (Haastateltava B, 2024.)

6.5.5 Läheisten ja tuttavien asenne sekä sosiaaliset suhteet

Suurimmalla osalla vangeista on parisuhde, mutta vain pieni osa on naimisissa. Itse vankeustuomio saattaa olla syy eroon. Osalle kumppaneista tai puolisoista ero tuo mukanaan helpotusta, kaipausta, vihaa ja pettymystä. Osa vangeista saattaa tuomion aikana olla myös hyvin mustasukkaisia, koska eivät ole mukana kumppanin arjessa. Parisuhteen ollessa vahvalla pohjalla ennen tuomiota, toimii se edellytyksenä parisuhteen kestävyydelle vankeuden aikana. Hyvän parisuhteen ystävyys, intiimit hetket ja arkinen avunanto jää vankeuden aikana todella vähälle. Ystävyys saattaa viilentyä, intiimit tilanteet muuttuvat suorittamiseksi tai jäävät hyvin vähälle ja avunanto arkisissa asioissa on mahdotonta. On siis melko todennäköistä, ettei hauraassa tilassa oleva parisuhde kestä vankeuden tuloa parisuhteeseen. (Luukkala, 2007, s. 79-87.)

Jos vankeuden aikana kyetään keskustelu pitämään nykyhetkessä ja katse tulevassa, sen sijaan että vankeudessa olevaa kumppania moralisoidaan, on parisuhteen tila parempi sekä yhteinen tulevaisuus turvatumpi. Lähes jokainen vanki tietää tehneensä väärin ja itse vankeus on ihmiselle kuormittavaa. Mikä tahansa tekijä, joka vie pitkään huomiota, voi rikkoa parisuhteen ja vankeus on yksi sellainen tekijä. Usein kuitenkin vankeuden alkaessa kielletään vankeuden negatiivinen merkitys parisuhteelle. Voikin olla, että uhka on niin suuri, että kieltäminen luo turvaa psyykelle, joka haluaa suojautua mahdolliselta eron tuomalta menetykseltä. Mahdollinen avo- tai avioero

vankeuden aikana vaikuttaa väistämättä ihmisen seksuaali-identiteettiin. (Luukkala, 2007, s. 79-87.)

Pari tai siviilissä elävä kumppani saattaa elää kulissielämää, jotta kumppanin vankeustuomio ei tulisi julki. Vankeustuomio vaikuttaa myös molempien talouteen sekä mahdolliseen vanhemmuuteen. Siinä tapahtuu myös laajempaa sosiaalista eroa esimerkiksi sukulaisista ja ystäväistä. Tämä lisää ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunnetta, alakuloa ja mielialan laskua. Seksuaali-identiteetti on muutoksen äärellä ja sitä sekä minäkuvaa on mietittävä uudelleen. Jos ero kumppanista tapahtuu vankeuden aikana, lohdun määrä saattaa olla todella vähäinen ja eron käsittely voi olla vaikeaa. (Luukkala, 2007, s. 79-87.)

Kyl se tietysti molemmille oli omalla tavallaan hyvinkin raskasta, mutta ei se esimerkiksi meidän väleihin huonontavasti vaikuttanut. Enemmän se vei vielä sitä ymmärrystä eteenpäin. Mä koen, että se (parisuhde) on ollut tosi iso voimavara kaiken kaikkiaan. (Haastateltava A, 2024b.)

Me ollaan vielä naimisissa ja kaikki on hyvin vielä vuosienkin jälkeen. Meillä on hyvä parisuhde ja hyvä luottamus (Haastateltava C, 2024).

Mä oon nauranu niitä kysymyksiä esim. kun perhetapaamiseen mennään, niin kysytään et haluuko tuo puoliso tavata sua vai ei. Mä en oo tajunnu, et ei kaikilla oo hyvä se avioliitto. Vaan ne on voinu hakata niitä tai tehdä niille jotain paha, nii kuka semmosta haluaa tavata. (Haastateltava C, 2024.)

Onhan siinä asioita, kun sä et oo toisen kanssa joka yö yhdessä. Tottakai siinä tulee niitä seksuaalisuus asioita, jotka vähän kärsii. Mutta mä en nää et siinä olis mitään muutosta sinällään. Me mennään nyt niillä spekseillä, mitä meille just tällä hetkellä annettu. (Haastateltava C, 2024.)

Vanhemmuus muuttaa muotoaan vankeuden aikana. Onkin äärimmäisen tärkeää, että vankilassa olevan vanhempi tietää, mitä omille lapsille kuuluu. Vankilassa olevat vanhemmat kaipaavat lapsiaan ja puolisoitaan. Lapsen kohdistuvat huonot uutiset tuottavat vangitulle vanhemmalle voimattomuuden tunnetta, kun eivät voi auttaa ja olla tukena. Vankilassa oleva vanhempi saattaa joutua myös pitämään mahdolliseen puolisoonsa tai ex-puolisoonsa yhteyttä lasten asioissa. Tämänkaltaisessa tilanteessa vanhempien keskinäiset välit ovat isossa roolissa siihen, miten vankilassa olevan vanhemman ja lapsen välistä suhdetta ylläpidetään vankeuden aikana. On myös tärkeää, että lapselle kerrotaan vanhemman olevan vankilassa ja milloin vanhempi palaa vankilasta. Lapsen psyyke kestää vanhemman vankeuden, sillä lapsi selviää vanhempien menettämisestäkin. (Luukkala, 2007, s. 79-87.)

Vanhemmuutta rajoittaa mahdottomuus toimia vanhempana ja kasvattajana. Lapsen toiselle vanhemmalle saattaa jäädä turvallisuudesta, viihtyvyydestä, virikkeellisyydestä sekä koulusta huolehtiminen. Hänelle jää myös velvollisuus ruokkia ja vaatettaa lapsi sekä opettaa siisteyttä ja järjestystä. Vangittu vanhempi joutuu luopumaan myös iloisista perhejuhlista, kuten syntymäpäivistä ja jouluista. Usein näiden kokemusten myötä perheen merkitys korostuu. Tärkeältä tuntuu olla turva ja tuki kumppanille, kasvattaa lapset yhdessä ja antaa turvallinen koti. (Luukkala, 2007, s. 79-87.)

Me oltiin ihan hirvittävän läheisiä. Meillä oli niinku lapset ja minä vastaan muu maailma...Siihen vaan tuli sitten säröjä... Nyt sitten olen paikkaillut niitä jälkiä, mitä on tullut siitä, kun mä olin pois. (Haastateltava B, 2024.)

Siihen ei vaan meinaa millään oppia, että niistä mun "vauvoista" on tullut niin isoja ja mä oon tavallaan menettänyt siinä niin hirvittävästi (Haastateltava B, 2024).

Ollessani viimeksi lomalla, puhuin lapseni kans näistä asioista ja siitä mitä voidaan alkaa harrastaa, kun pääsen koevapauteen. Hänen harrastukset on vähän jäänyt, kun ei oo sitä joka kyyditsee. Puolisolla ei oo ajokorttia. Nää on ollut ne mun hommat. (Haastateltava C, 2024.)

Vankeuden aikana on käynyt lapsen koulun palaverissa (Haastateltava C, 2024).

Lapsuudenkodin perheenjäseniin, omiin vanhempiin ja sisaruksiin pidetään paljon yhteyttä. Mutta toisinaan yhteydenpito minimoidaan tai katkaistaan kokonaan. Taustalla voi olla siviilimurheilta suojautuminen, riita läheisten kanssa tai vankilaan joutuneen henkilön pettymysten tuottaminen läheisilleen. (Luukkala, 2007, s. 79-88.)

Mä luulen tai tiedänkin, mun läheiset ihmiset pitää tätä koko kokonaisuutta ja sitä vastuuta paljon epäoikeudenmukaisempana kuin mitä mä esimerkiksi itse pidän. Mutta kyllä mä oon läheisiltä ihmisiltä niin saanut hyvin paljon tukea ja se on molemmin puolistakin. (Haastateltava A, 2024b.)

Mun läheiset ne, jotka on aina ollut mun elämässä, joiden kanssa mä oon tiiviisti tekemisissä, on pysynyt mun rinnalla koko ajan (Haastateltava B, 2024).

Haastateltavien mukaan yhteydenpito vankeuden aikana tapahtuu kirjeillä, puheluilla, viikonlopputapaamisilla, perhetapaamisilla ja -leireillä. Puhelut vangeille ovat kalliita ja vankilaosaston puhelin saattaa löytyä sellikäytävältä. Tarpeen vaatiessa vankien kirjeet luetaan ja puhelut kuunnellaan. Viikonlopputapaamiset ovat valvottuja ja tapahtuvat ryhmätilassa lasin takaa. Kosketus mahdollisuutta ei ole ja intiimien asioiden puhuminen on haastavaa. Viestinnässä on verbaalinen ja non-verbaalinen osuus, mitä kumpikin osapuoli tulkitsee toisinaan hyvin eri tavalla, vaikuttaen henkilöiden mielentilaan negatiivisesti.

Soittelin lapsille ja sitten mä rupesin nukkumaan (Haastateltava B, 2024).

Kun lomat alko pyöriä, niin ekaa lomaa lukuun ottamatta, niin joka kerta mä kävin myös aina vanhempieni luona. Sen pari vuotta kuljin säännöllisesti täällä (kotona). Sen viimeisen lähes vuoden, niin mä olin 2 viikon välein lomilla. Mä sain lähteä torstaiaamuna ja tulla sunnuntaina takaisin. (Haastateltava B, 2024.)

Kun olin avovankilassa niin mä sain sieltä puhelimitse käytännössä olla joka päivä yhteydessä. Se ei ollut iso ongelma ja me ollaan aina totuttukin puhumaan puhelimesta, niin meidän (puolison kanssa) yhteydenpito oli sinänsä luonnollista. (Haastateltava A, 2024b.)

Me tehdään niitä normaali asioita, mitä me tehdään muutenkin. Me soitetaan, jos ei oo soittoja ni sit mä kirjotan kirjeitäkin. Joskus me käydään perhetapaamisilla, se on kaks päivää. (Haastateltava C, 2024.)

Osa vangeista ei halua tavata lapsiaan vankilaolosuhteissa, joten lasten tapaamiset voivat vähentyä tai jopa jäädä kokonaan. Vanki saattaa olla myös pitkän matkan päässä läheisistä, joten matkustaminen lyhyeen tapaamiseen saattaa vaatia läheiseltä järjestelyitä, mitkä muuttuvat esteeksi tapaamiselle. Perhetapaamiset vaihtelevat vankilan mukaan kolmesta tunnista vuorokauteen. Nämä tapaamiset ovat ainoat tapaamiset lomien lisäksi, missä ei ole suoranaista valvontaa. Perhetapaamiset kuitenkin edellyttävät avo- tai avioliittoa. (Luukkala, 2007, s. 79-83.) Vankeustuomion yli selvinneet pari- ja vanhemmuussuhteet pitävät perhe-elämää ja yhdessäoloa arvokkaina. Kokemus kannustaa henkilöä elämään tulevaisuudessa merkityksellistä elämää, mikä toimii tukena pysyä erossa rikoksista. (Luukkala, 2007, s. 86-87.)

Mä mietin sitä, mikä yleisesti ottaen on varmasti iso tekijä, kun se arki ja yhdessä tekeminen erkanee, tehdään eri asioita ja sitten vielä kuntoinen on siellä vankilassa, se arki on semmoinen, että ethän sä pysty sitä selittämään tai kertomaan sil taval et kukaan, joka ei ole semmoisessa tilanteessa ollut ja semmoisessa ympäristössä elänyt, niin ymmärtäisi sitä. Ja sitten kun se alkaa normalisoitua itelle, niin siinä

se arki erkanee sil taval, Mä luulen, että se on itse asiassa yksi niitä isoimpia haasteiden aiheuttajia. Yhdeksän kuukautta ei ollut mikään älyttömän pitkä aika, mutta jos se olisi ollut paljon pidempi, niin se voi olla, että se olisi ollut vaikeampaa kuroa sitä elämää taas yhteen. Koska kun tulee sieltä kotiin, niin sitähän ei ole ennallaan, sitä ei todellakaan oo ennallaan. Se miten suhtautuu erilaisiin asioihin siinä omassa aikaisemmassa normaalissa elämässään, niin sehän on perustavalla tavalla muuttunut. Ei niin selvästi, että sitä heti pystyisi sanomaan. Siinä on tosi paljon semmoista sopeutumista, just jossakin tärkeysjärjestyksessä ja muissa prioriteeteissa, mitä siltä elämältään haluaa. Mä väitän et se on iso semmoinen pinnan alla vaikuttava juttu, mikä siellä läheisiin ihmissuhteisiin voi vaikuttaa. (Haastateltava A, 2024b.)

6.6 Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavat asiat vankeusaikana ja sen jälkeen

Haastatteluista tulee ilmi, kuinka moni tekijä vaikuttaa siihen, miten voimakkaaksi vankirooli jää osaksi ihmisen seksuaali-identiteettiä ja omaa arvomaailmaa. Mutta tutkimusten mukaan näyttävämpinä tekijöinä on tuomion pituus, ihmisen tasapaino oman persoonan kanssa, kontaktit vankilan ulkopuolella oleviin henkilöihin, riittävä etäisyys muihin vankeihin ja oma asenne virkailijoita kohtaan. (Luukkala, 2007, s. 31.)

Sain mahtavan yhteyshenkilön (Risen yhdysuntaseuraamustoimistolta) siihen. Me käytiin keskustelemassa. Tehtiin mulle hyvä rangaistusajan suunnitelma, mikä mahdollisti sen, että mun ei tarvinnut alkaa sitten enää siellä vankeudessa miettimään sitä, että mitä tässä tehtäisiin rangaistusajana ja perustelevaan sen enempiä, että miksi mun pitäisi päästä avotaloon, vaan mä pääsin sen rangaistusajan suunnitelman perusteella. Ne laittoi ensimmäisenä päivänä, kun menin sinne suljettuun vankilaan, niin laittoi paperit eteenpäin avotaloon. Siitä keskustelusta mä sain oikeastaan eniten semmoista hyvää fiilistä ja toivoa mitä mä olin pitkään aikaansaanut. (Haastateltava A, 2024b.)

Siellä oli moni hyvin erilaisista lähtökohdista tietysti, kun minä. Oli huumeidenkäyttäjiä ja alkoholisteja ja oli monta kertaa jo ollut vankilassa ja niin edespäin. Mut mä koitin sen ajatella sillä, että sivuutetaan ne asiat, että me ollaan nyt täällä. Ja täällä pitää tulla toimeen ja mitä enemmän me touhutaan ja tehdään yksin, niin sitä paremmin kaikilla sujuu. Niin siitä se sitten vaan lähti, kun enhän mä nyt sitten kauhean kauaa malttanut olla hiljaa. Me pelailtiin korttia siellä ja sitten päästiin liikkumaan sen 2-3 kertaa viikossa. (Haastateltava B, 2024.)

Tärkeintä on, että mä pääsen kotiin. Ja sitten katsotaan mitä tulee tullessa (Haastateltava B, 2024).

Tää vankeusasia ei sinällään tätä mun kiltteyttä tai paremmuutta muuta miksikään. Mä en käsitä tätä sillä tavalla et tää ois se rangaistus, vaan tää on mulle helpotus. Mä oon nyt selvittämäs tätä asiaa, mikä kuuluu mun selvittää. Tätä ei kuulu kenenkään muun selvittää, kuin minun itse. Sen mä oon kotona oppinu, et pahat teot pitää sovittaa. (Haastateltava C, 2024.)

Hyvinvointi on pysynyt sillä, kun me ollaan pidetty sitä yllä näillä pienillä asioilla kuten puheluilla, kirjotteluilla, perhetapaamisilla ja oon mä vähän lomallakin tossa käyny (Haastateltava C, 2024).

Lyhyen tuomion aikana ihmisen oma luonne ja persoona vahingoittuu. Pitkäkestoisen tuomion aikana ihminen laitostuu ja passivoituu. Myös oma-aloitteisuus vähenee ja riski masentuneisuudelle lisääntyy. Pidempi vankeustuomio lisää mahdollisuuksia vahingollisille kohtaamisille ja vähentää sosiaalisuutta. Persoonallisuuden, oman itseluottamuksen ja itsetunnon voima toimii kilpenä sortumiselle päihteisiin tai jatkaa rikollisella tiellä. Myös omien vahvuuksien ja voimavarojen tunnistaminen on tärkeää. (Luukkala, 2007, s. 31.)

En mä olis ennen sitä vankeusrangaistusta tai sitä oloa siellä vankilas, tullut ees ajatelleeks, että miten se voi vaikuttaa tän tyyppisiin asioihin. Siellä joutuu semmoseen tilanteeseen, et tavallaan sä oot niin sen pelkästään sen itsesi kanssa, et varmasti mennään semmoisiin ajatuksiin et semmosis ei oo ikinä edes käyny. (Haastateltava A, 2024b.)

Kun mä olin tosi väsynyt, mun täyty pitää itseni sillä tavalla aktiivisesti kiinni siitä, että mä vien elämäni eteenpäin, koska se on liian iso taakka, jos mä jään tässä muiden kannateltavaksi (Haastateltava A, 2024b).

Se ikävä ja kaipuu lapsia kohtaan, sehän on ihan järjetön. Aina kun ne tuli mieleen, mun oli pakko tehdä ihan mitä vaan, että mä saan ne työnnettyä pois mun mielestä. On tietyt asiat, mitkä mä laitan laatikkoon ja heitän sen laatikon pois, että mä selviän. Jos lapset tuli jotenkin mieleen, niin mun oli pakko äkkiä keksiä jotain, että mä saan ajatukset pois. Mä halusin vaan olla ajattelematta. Ja senhän oikeastaan nyt vasta jäljestäpäin on tajunnut, että kuinka hyvin mä siinä loppu viimein sitten onnistuinkin, koska mä en olisi selvinnyt siellä, jos mä en olisi pystynyt pitämään niitä ajatuksia kurissa. (Haastateltava B, 2024.)

Sehän on ihan klassikko, että monet sanoo, että he löytää vankeusaikana Jumalan. Mulla vaan tako päässä et ei, mä löysin itseni. Mä tajusin, että tää kuulostaa siltä, että mä rinnasta nyt itseni Jumalaan, mut siis se pitää sinänsä paikkansa se, että tämmöisen prosessin aikana sitä joutuu löytämään sen oman voimansa ihan hiton monta kertaa, pahimmillaan monta kertaa päivässä. Siis sen, että löytää itestään sen voiman, löytää jonkun jutun jostakin, mikä menee eteenpäin. Joskus taas on helpompaa, mutta lopulta se on oma toimijuus, mikä siin ratkasee. Ja se on itseasiassa pahimmillaan aika järkyttävää, että miten kovilla se on, mutta sitten taas joskus on smoothimpaa... ja tää ei ole tarkoitettu Jumalan pilkaksi... mä en itse

ole uskonnollinen ihminen, mutta mä oon ollut tietysti uskonnon ja seurakunnan kanssa jonkun verran tekemisissä nuoruudessa ja muuta. Mutta mä sieltä muistan sen, että se on nimenomaan meissä joka ikisessä ihmisessä se voima, mikä on sitä suurempaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä tunnistan itteni sieltä peilistä, se on isontunut vuosien varrella paljon ja se on edelleenkin aika pirun iso, nyt se on koko seinän kokoinen. Mä nään sieltä itseni ja mää juttelen sille peilille myöskin täällä (vankilassa): ”Mieti mitä sä oot tehny ja miksi sä oot täällä? Siitä ei oo epäselvää. Mä en oo ikinä osannut tulkita sitä mun omaa minää, enkä mä osaa varmaa vieläkkää. (Haastateltava C, 2024.)

Se on tän mun koko jutun suola, et mä osaan elää sitä seuraavaakin vaihetta, sitten kun semmonen vaihe tulee. Ettei se jysähdy. En mä oo itseäni tappamassa, kun mä joudun linnaan tai mulle tulee joku ongelma, ni mä nousen aina seisomaan, katson taaskin sinne peiliin ja kysyn siltä peililtä, et ”hei, oliko fiksu liike?”. Peili vastaa monesti et ”ei”. Mutta sitten sen mukaan pitää elää. (Haastateltava C, 2024.)

Se mun hyvinvointi jäi myös sinne vankilan muovilaatikkoon (Haastateltava C, 2024).

Antakaa mun nukkua rauhassa ens kevääseen (Haastateltava C, 2024).

Vankilan ja oman rikoksen ulkopuolella olevat ystävät ja suhde heihin on nähty arvokkaana arjen uudelleen rakentamisen elementtinä. Nämä ystävät antavat käytännön apua ja psyykkistä tukea. Vankeustuomion aikana nämä ystävät vahvistavat sosiaalista identiteettiä. Ihminen samaistuu vankeustuomion aikana myös kunnon kansalaiseen. Moninainen tuki ja apu koko prosessin aikana on merkityksellistä. (Luukkala, 2007, s. 31.) Haastatteluissa kysyttiin myös keneltä nämä henkilöt ovat saaneet eniten tukea prosessin aikana.

Ehdottomasti itseltäni, en kylläkään tyhjiössä vaan mulla on ollut puoliso, vanhemmat, mun ystävät. Sitten on ollut muutamia muita semmoisia ihmisiä kenen kanssa ollaan keskusteltu paljon. Mutta silti mä sanon, että se, jolta mä oon eniten saanut tukea, niin se on minä itte. Tää kuulostaa nyt tietysti tosi itsekkäältä ja saa mun puolesta ollakin sitä, mutta kun tilanne on se, että kukaan ei muu ei pysty pitämään ihmistä pystyssä paitsi hän itse. (Haastateltava A, 2024b.)

Musta oltiin kauhean huolissaan ja yritettiin tsempata, että sun on jaksettava. Ja kyllä me selvitään tästä. Varsinkin mun vanhemmat, nehän nyt oli hirvittävän huolissaan koko ajan, että mä varmasti pysyn hengissä, että mä en vaan tee ittelleni mitään. (Haastateltava B, 2024.)

Psyykinen apu on lähinnä omissa käsissä, kun mitään psykologia ei ole (Haastateltava C, 2024).

Joskus tuomittu voi olla myös itse uhri. Takana voi olla perhe- tai parisuhdeväkivaltaa tai vaikka ihmiskauppaa. Tämän kaltaiselle vangille on saatava ymmärrys siitä, että hänen asemaansa on käytetty väärin ja hän on uhri. Näissä tapauksissa heille luotu luottamus ja turvallisuuden tunne on tärkeää. Joskus tämän kaltaista kokeneet kokevat olevansa vankilassa enemmän turvassa kuin koskaan. Tämä kertoo menneen elämän kurjuudesta, ei vankilan erinomaisuudesta. (Tammi, 2022, s. 220-221.)

6.6.1 Kokemuksen vaikutus omaan seksuaali-identiteettiin

Kun mä olin menettänyt mun vapauden, niin sehän ei tarkoita pelkästään sitä, että mä joudun olemaan tietyssä paikassa vaan käytännössä se tarkoittaa sitä, että mut on vaiennettu. Mulla ei ole oikeutta tai ehkä mulla olisi oikeus, ehkä se kuuluu ihmisoikeuksiin, mutta mulla ei kuitenkaan ole käytännön mahdollisuutta puolustautua tilanteissa, jotka mä koen epäoikeudenmukaiseksi joko itseni tai jonkun muun kannalta. (Haastateltava A, 2024b.)

Ei ollut järkytys, vaan oli kauhistus se ensimmäinen virtsanäyte, kun sut revittää niinku sieltä sellistä ulos, sanotaan et seuraa mua. Mä kysyn et mihin mä seuraan sua? Kusiinäyte. Mihin mä sitä tarviin? Ei mulla oo mitään. En mä oo ikinä käyttäny mitään. Mihin sitä tarvitaan? Se nyt vaan tarvitaan! (Haastateltava C, 2024.)

Jos itsetunto oli matalalla ennen tätä kaikkea, niin se veti kyllä niin pohjamutiin. Musta tuntuu, että mä olen semmoinen hylkiö. Semmoinen, no niinku ennen vanhaan poltettiin noitia roviolla. Niin mut olisi varmaan, jos siihen aikaan tää kaikki olis tapahtunut, niin mut olis tuikattu tulee jo ajat sitten. (Haastateltava B, 2024.)

Kyl se koko ajan sitä (itseluottamusta) koettelee (Haastateltava C, 2024).

Meillähän ei henkilökunnan kanssa ollut mitään isompia ongelmia, pääsääntöisesti sen takia, että mä olin hiljaa. Mut mä en kyllä suuresti kunnioittanut itseäni silloin, kun mä olin hiljaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Koska mullahan oli pitkään siinä sen jälkeen, kun se tuomio tuli, niin monta kertaa ajattelin, että illalla kun alkaisi nukkumaan, aattelin että voi kunpa mun ei tarttisi herätä aamulla. Koskaan en ajatellut, että mä tekisin itselleni mitään, mutta mä toivoin, että saisinpa sydärin tai jotain, että mä en enää heräisi, että mä en jaksa tätä tuskaa enää. (Haastateltava B, 2024.)

Sinä aikana, kun mä olin siellä niin mun oli vaikea tunnistaa itseäni, koska se muutti mua. Mulla oli sellainen keinotekoinen tunne, että mä en voi olla täällä oma itseni, koska sillä tavalla mä en ehkä selviä. (Haastateltava A, 2024b.)

Kyllähän mä olin tosi tosi tosi yksin (Haastateltava B, 2024).

Mun oli tosi vaikea kunnioittaa itseäni, kun mä en toiminut sellaisessa tilanteessa, missä mun olisi pitänyt uskaltaa, mutta mä en uskaltanut. (Haastateltava A, 2024b.)

Siellä on varmaan ollut todella vähän sellaisia ihmisiä, mitä mä olen...kukaan ei edes uskonut millainen tyyppi mä oon. Osa kieltäyty edes näkemästä mua...kohdeltiin niinku sitä samaa massaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Mulle sano kaikki virkamiehet, et kun kattoo sun historiaa ni sä oot vääräs paikas. No, mitä tehdään? Ei voida tehdä mitään, ano paikkaa johonkin muualle. (Haastateltava C, 2024.)

Olen aina tiennyt, että mä oon vahva. Mulle oli sitten kuitenkin yllätys se, että hitto että mä oonkin vahva. Ja ehdottomasti näiden vuosien aikana opin paremmin tuntemaan itseni. Nyt mä tasan tarkkaan tiedän mimmonen mä oon, mitä mä haluan, mitä mä suostun ottamaan vastaan, mitä mä en ota vastaan. Mä aion edelleen olla kiltti, aurinkoinen, ystävällinen, mitä mä olen ollut aina ennenkin, mutta mä osaan jo vetää rajoja. Vähän on tullut sitä jämäkkyyttä. Mutta ehdottomasti se, että mä oon oppinut arvostamaan itseäni. Tiedän tasan tarkkaan mimmonen mä oon. Mä oon voinu sanoa, että mulla on oikeasti sellainen fiilis, että mä oon oikeastaan aika hyvä tyyppi. Osaan ja pystyn ihan vaikka mihin. (Haastateltava B, 2024.)

En mä yritä esittää mitään kovaa, ku mä oon ollu linnassa. Mä oon sellane ku mä oon ollu ennenki. (Haastateltava C, 2024.)

Jos mä jotain oon oppinut on se, että kyllä se työ vaan määrittää mua tosi paljon. Mulle oli siis niin kullanarvoinen se opiskelu ja se, että mä sain sen jälkeen jäädä töihin, että se palautti tavallaan mulle itselleni sen mun oman ihmisarvon. Se oli hirvittävän tärkeä. Ilman sitä tässä olisi varmaan ihan toisenlainen henkilö. (Haastateltava B, 2024.)

Kaikista vaikeinta oli ylivoimaisesti se, että mä olin erossa lapsista. Mä en ole koskaan ollut lapsista erossa, en koskaan. Mun ykkösjuttu on olla vanhempi. Ja sit yhtäkkiä niitä lapsia ei oookkaa siinä ja mä olen yksin, niin mähän olin ihan hukassa. (Haastateltava B, 2024.)

En mä kauheenkaan harmistunut oo enää, ennen tuomion sovittamisen alkua olin, mutta en enään. Nykyään ymmärrän oman mieleni vähän sillä tavalla, että mä meen vaan eteenpäin. Miks sun pitää ressa, kun sun elämä on kunnossa. On mulla kauheesti haaveita ja toiveita siihen tulevaisuuteenkin. Jos mun haaveet ja toiveet toteutuu, niin se mun tilanne voi olla kovinki erilainen ens syksynä. (Haastateltava C, 2024.)

Mä joudun täällä olemaan, joku vois sanoo et toihan on sulle kuin heittelis se pois, mutta jokainen viikko on elämää (Haastateltava C, 2024).

Mä olin ainoa, joka otti kaiken ittelles ja tunnusti ja sen takia mä oon vankilassa. Kyl mä tän haluun unohtaa. (Haastateltava C, 2024.)

6.7 Vapautumisen jälkeinen aika ja tuntemukset siviiliin paluusta

Henkilön vapauduttua vankilasta, kulkee tehty rikos ja vankeuskokemus hänen mukanaan. Tehdyn teon ja sovitetun vankeustuomion vuoksi, voi henkilö menettää ihmissuhteita sekä kokea hyljeksintää. Toisinaan siviilissä on helpompaa aloittaa uudella paikkakunnalla, vaihtaa nimeä sekä hakeutua toisenlaiseen ammattiin. Nämä saattavat auttaa henkilöä saamaan menneisyyden pysymään poissa muiden ihmisten tietoisuudesta. Henkilö palaa myös omaan menneeseen arkeensa siinä määrin, kun se on mahdollista. Kotona saattaa odottaa puoliso, lapset tai kokonainen perhe. (Tammi, 2022, s. 131.)

Huomaan et nukun huonommin ja mietin kaikkee. Nää kaikki asiat tulee mun uniin. Sit kun mä rakennan sitä kevättä (koevapausaikaa) jo

mielessäni. Sitä ei olis ikinä pitäny alottaa. Kun on tehnyt päätöksiä sinne siviiliin ja kun mä tavoittelen aina sitä parasta. Niissä päätöksissä on aina se riski, et jokin menee pieleen. (Haastateltava C, 2024.)

Se elämähän ei sinänsä oo yhtään vaikee, kun ei se oo ollu vaikee tähänkään asti (Haastateltava C, 2024).

Yks isoin muutos, mikä mun siihen arkeen tulee, niin mä meinaan hommata koiran. Mun pitää saada se henkinen ja fyysinen kunto takasin, mikä mulla on ollu aikoinaan, mitä ei oo enää. Mä haluan sen takasin. lapsi on mukana kaikessa, mikä liikkuu. Ja jos siel on koira, mikä meitä liikuttaa ni silloin tulee yks juttu lisää. Jos mä en jostain syystä voi puhua kenellekkään, ni mä voin puhua sille koiralle. (Haastateltava C, 2024.)

Mä oon menossa takaisin työhöni, kun tuomio on suoritettu ja kaikki on ihan ennallaan (Haastateltava C, 2024).

Mun paras ystäväni sanoi mulle jo paljon ennen, kun mä pääsin kotiin, että vaihdat paikkakuntaa ja vaihdat nimeä. Mä sanon et mä en tee kumpaakaan. (Haastateltava B, 2024.)

Ei mikään (pelottanut), ei todellakaan mikään. Mun koko ajan siellä ollessa ohjaajat sano, et se siviiliin palaaminen, se on sitten... ihan sama, kun mä pääsen siviiliin, niin mä pärjään siellä ja niin mä oon pärjännytkin. (Haastateltava A, 2024b.)

No tietysti pelotti hirveästi se, kun mä tuun kotiin, että minkälaisia reaktioita tulee tuolta ulkopuolisilta. Pystynkö mä kulkemaan tuolla ihmisten ilmoilla ilman, että mä linnottaudun kotiin. Kyllähän se mietitytti, että mitenkä lapset reagoi, koska mä oon ollut niin pitkään pois ja nuorimmainen ei välttämättä edes muista sitä aikaa, kun mä olin kotona vielä. Toki aina, kun mä tulin lomille, niin me oltiin porukalla yhdes. Mutta siinä huomasi jo, että haasteita tulee olemaan. Mutta kaikki

käytännön asiat tietysti mietitytti, kuinka mä saan rahat riittämään. Kelan kanssa piti takuta ihan hirveästi. (Haastateltava B, 2024.)

Tarkoituksena on nyt olla kotona, että mä saan olla lasten kanssa ja ottaa sitä menetettyä aikaa vähän takaisin. Siihen ei vaan meinaa millään oppia, että niistä mun "vauvoista" on tullut niin isoja ja mä oon tavallaan menettänyt siinä niin hirvittävästi. (Haastateltava B, 2024.)

Uskon omaan tulevaisuuteen kyllä, vaikka täytyy sanoa, että jonain päivinä jossain tilanteessa joutuu psyykkaamaan aika älyttömästi (Haastateltava A, 2024b).

Sanotaan, että ensimmäinen puoli vuotta kotona meni hyvin. Ei niin kauheasti oikein ajatellut mitään, mutta nyt sanotaan, viimeinen kuukausi on ollut siinä mielessä ihan hirveätä. Oon tavallaan kotiutunut ja nyt se mun stressitaso on pystynyt laskemaan. Nyt ne purkautuu sieltä sitten kaikki, mitä mä olen vuosia säilönyt sinne johonkin syvyyksiin. Mutta kyllähän mä edelleen teen sitä, että mä yritän saada vaan pois mielestä. Mutta ei ole ollut mitään semmoista dramaattista tai ylitsepääsemätöntä. Mulla eniten apua on siitä, että mä tiedän, et lapset on tuossa, ja lapsenlapset on tuossa. Mulla on joka päivälle hirveästi tekemistä ja touhua. Ja kesäaikaan mä saan tehdä noita pihatöitä, se on mulle terapiaa, kun mä saan hiota tuolla ja lapioida. Varmasti voisin noiden omien isompien kanssa kovasti jutella, mutta en näistä asioista, vaan mä pidän nää kaikki itelläni. Mulle on hirveän tärkeää se, että lapset luulee, et mulla on kaikki tosi tosi hyvin. (Haastateltava B, 2024.)

Jos tää kaikki ei olisi mennyt niinku se nyt on mennyt, niin mä en olisi tämmöinen, mitä mä oon nyt. Ja mä olen tosi tyytyväinen tällä hetkellä. (Haastateltava B, 2024.)

6.8 Yhteiskunnan näkökulma

Haastatteluissa nousi esiin, miten eri tavoin rikoksensa sovittanut ihminen saa vielä siviilissä kokea ihmisten ja eri tahojen tuomitsemista. Tällaisia kokemuksia löytyy esimerkiksi työ- ja asuntomarkkinoilta. Tuomion sovittanutta katsotaan rikollisena, eikä niinkään osata katsoa ihmistä rikosten ja tekojen takaa.

Näen, että sen pitäisi olla systeeminen siinä mielessä, että yhteiskunnan eri toimijat tiedostaa heidän roolinsa siinä, mitä se vaatii, että saadaan annettua ihmisille, jotka ovat tuomionsa sovittaneet tai sitä sovittamassa niin aitoja mahdollisuuksia siihen, että niillä on toisenlainen tulevaisuus. Koska eihän heillä ole tuomiovaltaa siis, jos ajattelee asiaa niin kuka tahansa yhteiskunnallinen toimija on karhea palkkaamaan mua ja ymmärrän sen, mutta hehän itse asiassa käyttää tuomiovaltaa, jota heillä ei ole. Risellä on se tuomiovalta hoitaa se tuomio. Ja sitten tämä (yhteiskunnallinen) toimija päättää tavallaan jatkaa sitä tuomiota. (Haastateltava A, 2024b.)

Mieli ry järjestää ”Läheisensä menettänyt” -sururyhmän. Laitettiin hakemus vetämään, sieltä kutsuttiin mut haastatteluun. Ei mennyt pitkäkään aika, kun tuli vastaus, että mua ei kelpuuteta sinne ja annettiin ymmärtää, että koska minä olen vanki. Ja minä olen tuomittu henkirikoksesta, niin minulla ei ole oikeutta surra (oman perheenjäsenen menetystä). (Haastateltava B, 2024.)

Mun vanhimman lapsen appivanhemmat asuvat tos ihan muutaman 100 m päässä. He eivät edes tervehdi mua, eivät katso päällekkä. Meillä on kuitenkin yhteiset lapsenlapset. (Haastateltava B, 2024.)

6.8.1 Koettu stigma

Mä oon saanut ohjeen, että ei sun tarvitse kertoa, että älä kerro. Se taistelee täysin mun omaa arvomaailmaa vastaan. Ja mä mietin, että

haluunko mä muka tehdä töitä sellaisten ihmisten kanssa, joilta mä joudun piilottamaan tällaisen asian. Koska mä en todellakaan häpeä sitä, että mä olen ollut vankilassa, en ikinä...se, että mä oon saanut rikostuomion ja mitä siitä aiheutuu, niin se on eri asia. Se on semmoinen taakka, mitä mä kannan, mutta se, että ihminen joutuisi häpeämään sitä, että se on suorittanut semmoisen tuomion, jonka se on saanut, niin se on asia, mikä pitäisi muuttaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Kyllähän mun monet tututkin on sillai ”ei ei, oot vaan hiljaa, älä puhu näist asioista”. Mä oon sillai että ”hei, että se on teidän, se on yhteiskunnan rajoittuneisuutta. Jos mä suostun siihen ja mä vaan oon hiljaa, niin se kasvattaa mun ahdistusta. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä oon odottanu sitä päivää, et koulupsykologi soittaa et tuli tällästä juttua. Koulu ei välttämättä tiedä, että mä oon linnassa. Lapsi ei halua kertoa sitä sen takia, ettei kaverit kuule. (Haastateltava C, 2024.)

Pääsenkö mä koskaan mihinkään töihin. Mä en enää suostu ihan mihin töihin vaan. Asiakaspalvelu on se mun juttu, mutta eihän mua kukaan täällä palkkaa, koska mä olen tämmöinen murhaaja, niin asiakkaat kaikkoaa. Ja et kaikkea tällaista mieltii. (Haastateltava B, 2024.)

Totta kai sen huomaa, että se nousee esteeks, niin onhan sitä stigmaa...Se nilkkapanta, mitä käytettiin, niin sehän on tietyllä tavalla semmonen häpeän merkki...Nyt kun mulla ei ole pantaa ja on kysymys siitä, että mä itse tuon sen esille, on taas enemmän haastetta. Se on kuitenkin semmoinen asia, kun me puhutaan jostakin, että haet vaikka työtä tai haet jotain muuta, niin totta hitossa se pitää kertoa. (Haastateltava A, 2024b.)

Olin kauhean onnellinen siitä, että ennen kesää sai sen pannan pois, pystyi kulkemaan mekko päällä tai shortsit jalassa ilman että se vilkkuu tuolla (Haastateltava B, 2024).

Siinä oli meikäläiselle haasteita lähteä ihmisten ilmoille. Kestää katseet ja kestää ne kuiskuttelut, mutta onneksi varsinkin harrastusten myötä, niin oli niitäkin, jotka ”Kato terve! Ihana nähdä, mitä kuuluu”. Moikkailivat tuolla, kun tulivat vastaan, niin se tuntu ihan käsittämättömän hyvältä. Sitä ei voi sanoin kuvailla, kuinka hyvältä se voi tuntua, että on kuitenkin ihmisiä, jotka ottaa mut ihan samanlaisena kuin aina ennenkin. Eikä anna tämän asian vaikuttaa millään tavalla. (Haastateltava B, 2024.)

Eihän se helppoa ole, sen pitää aina joka kerta päättää, kun mä lähden tonne johonki, että jos joku kattoo, ni antaa kattoo. Minä en välitä. Se ei mee sillai, että mä vaan kulkisin, vaan mun pitää aina tehdä itteni kans päätös, että mä olen taas välittämättä. (Haastateltava B, 2024.)

Paljon on tuolla maailmalla ihmisiä, jotka tietää, että tämmösiä asioita on käynyt ja enkä mä välttämättä halua käsitellä niitä asioita sillä hetkellä, kun mä ne ihmiset tapaan. (Haastateltava C, 2024.)

6.9 Tuki ja apu prosessin aikana

Pastori oli kyllä tosi tosi tosi tärkeä tuki mulle. Meillä oli ensin kerta viikkoon ja sit 2 kertaa viikossa sen kanssa koko sen ajan, mitä mä siellä olin ja se on käynyt kaikki mun paperit läpi ja me ollaan keskusteltu kaikesta mahdollisesta. Me pidetään edelleen yhteyttä. Ja sitten siellä oli aivan ihana sosiaalityöntekijä, mutta enhän mä siinä aluksi päässyt kauhean usein sitäkään näkemään. (Haastateltava B, 2024.)

Mulla on ollut älyttömän hyvä menttori, mun kirjastonhoitaja. Hän on saman luontonen kuin minä. (Haastateltava C, 2024.)

Onneksi siinä osastolla silloin oli pari, joiden kanssa vietettiin tosi paljon aikaa, niin ne oli semmoisia, jotka kyllä tsemppasi (Haastateltava B, 2024.)

Onhan mulle tarjottu, että tänne tulisi esimerkiksi lasten kanssa joku tai apua johonkin kotitöihin. Mutta en halua mihinkään käytännön asioihin, mä hoidan ihan itse. (Haastateltava B, 2024.)

Mun mielestä tää on hyvä systeemi, kun nyt on tullu se et sul on oma rikosseuraamusvirkamies. Sitä vois vielä kehittää siten, et sil olis enemmän aikaa asiakasta kohden. (Haastateltava C, 2024.)

6.10 Toiminta, tuki ja apu, mitä olisi toivottu tai tarvittu

Mä olisin tarvinnut kirjan ”Tervetuloa vankilaan”. Se olis sisältänyt kaiken siitä kyseisestä vankilasta, jossa olin. ”Olemme täällä ja täällä vankilassa ja täällä on x määrä paikkoja. Täällä pyörii kaiken maailman hörhöjä ja niistä ei kannata kauheesti välittää, vaan sä oot täällä hyvissä käsissä ja turvallisesti. Sulla on täällä nämä oikeudet ja nämä velvollisuudet”. Oikeudet ja velvollisuudet ei koskaan tullut tietoon. Tuli vaan sanonta siit selvii vaan lusimalla. Siinä kirjassa olis et täällä on sen ja sen niminen RSE, joka hoitaa tätä ja tätä asiaa. Täällä on sen ja sen niminen sosiaaliohjaaja, joka hoitaa tätä asiaa. Täällä on sen niminen terveydenhoitaja, joka hoitaa näitä asioita. Niitten keskusteluihin pääset, kun kirjoitat asiointilomakkeen eikä sillai et tos on sulle noita lappuja. Ja sit heitetään sellinovesta lappuja, et tos on sulle noita, jos tarvii jonnekkinn kitistä. (Haastateltava C, 2024.)

Meillä (Suomessa) on rangaistus ja apu erikseen ja se ei toimi (Haastateltava A, 2024b).

Olisi ollut kyllä kova juttu, jos joku rikosseuraamustyöntekijä olisi vaikka heti ensimmäisenä päivänä jutellut mun kanssa ja olis käyty läpi, että miten tää tästä mahdollisesti etenee ja millaista elämä täällä on, niin se olisi ollut tosi iso juttu (Haastateltava A, 2024b).

Kyllähän mä olisin tarvinnut sitä keskusteluapua tosi tosi paljon enemmän (Haastateltava B, 2024).

Olisin kaivannut oikeastaan alusta lähtien, että mä saisin kuunnella ja puhua sellaisten ihmisten kanssa, jotka on kokenut menetyksen. Se on se mitä mä tarvisin. Olisin tarvinnut jo pitkän aikaa. (Haastateltava B, 2024.)

Mulla on tosi vähän negatiivisia kokemuksia siitä, että mä tuon sen (vankeustuomion) esille ja se on sinänsä positiivinen asia. Ainoat pääsääntöisesti negatiiviset kokemukset on viranomaistaholta ja julkiselta taholta, jotka sitten taas on niitä, joiden julkisina toimijoina pitäisi nimenomaan tukea sen Risen tavoitteita. Koska jos toisen julkisen toimijan tavoitteena on se, että annetaan näille ihmisille, jotka on tuomionsa suorittaneet, mahdollisuuksia kiinnittyä yhteiskuntaan ja että muut julkiset toimijat on niitä, jotka ajattelee et ”ei, maine haitta, ei voi työllistyä meille, ei voi tehdä tätä”. Niin tää on se iso systeeminen ongelma, mikä siinä on. Ei pelkästään mun kohdalla vaan itse asiassa ihan kaikkien, jotka sieltä koittaa tehdä sellaista elämänmuutosta, että pääsee siihen yhteiskunnalliseen osallistumiseen. (Haastateltava A, 2024b.)

Mua olis voinu auttaa vankiloiden henkilökunta, että se kohtelu olisi ollut toisenlaista. X-vankilassakin oli muutama helmi, mutta suurin osa oli tosi kurjii. (Haastateltava B, 2024.)

6.11 Ajatuksia menneestä vankeustuomiosta

Suljetussa vankilassa edistysaskel on se, että sulta otetaan ne vaatteet pois, sut riisutaan aseista ja sulla ei sen jälkeen oo mitään asetta muuta,

kun tää sun oma nuppi, millä sä voit tehdä niitä asioita eteenpäin. (Haastateltava C, 2024.)

Yksi arvokkaimmista jutuista, mitä mä siellä opin oli se, että jokainen ihminen on paljon muutakin kuin ne rikoksensa tai virheensä...ennen kun sä oot tilanteessa, missä kaikki on siellä sen virheensä, sen rikoksensa takia, niin sitä on vaikea hahmottaa, että hei tässä me ollaan oikeasti siinä tilanteessa, että nyt täytyy miettiä, mitä muuta nää ihmiset on. (Haastateltava A, 2024b.)

Tilanteita missä mun mielestä täysin tarpeettomasti vartija käyttäytyi tai joku muu henkilökunnan jäsen käyttäytyi jotakin kohtaan tosi törkeästi ja mun olisi pitänyt uskaltaa sanoa siitä, mutta sitten kun ei ole vapautta ja sut on vaiennettu, niin se pelko siitä, että mitä tästä aiheutuu mulle. Siit tulee vainoharhanen tunne... mä ymmärrän sen, että siellä on henkilökunta osittain näyttämässä yhteiskunnan ja valtion kautta, että näin sulle käy, jos et sä tottele sääntöjä ja lakeja, että se kuuluu siihen asiaan. Mutta missä menee se raja, mikä on oikeudenmukaisesti sitä rangaistusta ja mikä on sitten ihan ylimääräistä jonkun ihmisen omaa asemavallankäyttöä ja sitä, että halutaan jostain syystä latistaa. (Haastateltava A, 2024b.)

Siellä on paljon semmoista hienovaraista vallankäyttöä, mikä on semmoista, että siihen ei vankina pääse käsiksi. Siis mä jotenkin ajattelin, että siellä on käytännöt ja säännöt ja se, miten niitä tulkitaan niin ne olisi aika tarkkoja - ei ole! (Haastateltava A, 2024b.)

Sehän on hirvittävä simputusta ja diktaturia koko järjestelmä. Ei johtajalla ole oikeutta päättää, mitä toinen ihminen saa puhua ja mitä ei, mutta siellä hallitaan sillä pelon ilmapiirillä. Jos sä et tee just niinku johtaja sanoo, niin sulta menee lomat tai sä saat kärsiä jotenkin muuten. Siellä kiusataan ihan niin kun urakalla. (Haastateltava B, 2024.)

Jättäsin väliin tän kokemuksen, mutta nyt kun se on tullut käytyä, niin mä oon monelta tavalla myöskin kiitollinen siitä. Siis tosin mä en tiedä, oonks mä siit kiitollinen tai siis haluaako yhteiskunta, että tää on se tapa, jol siit ollaan kiitollisia. Koska se todella osoitti mulle sen, mikä on yksilön arvo yhteiskunnassa. Ja mä olen elänyt koko elämäni tähän saakka kuvitellen, että se on paljon suurempi. Mutta tuolla, niin mä opin ja koin hyvin henkilökohtaisesti sen, että yksilön arvo yhteiskunnassa ei ole millään tavalla absoluuttinen tai itsestään selvä. Kun joutuu sellaiseen tilanteeseen, että epäonnistuu, tekee virheen, tekee rikoksen, niin se arvo, mikä yksilöllä on yhteiskunnassa, niin se on todella vähäinen. Tiedän ja arvostan esimerkiksi Risen tavoitteita ja sitä, miten se kirjoittaa auki sen, että pyritään saamaan ihmiset kokemaan osallisuutta yhteiskunnassa ja löytää niitä väyliä, niin mä tiedän, että siellä on ihmisiä, jotka oikeasti pyrkii siihen ja tekee parhaansa, mutta kokonaisuutena toimenpiteet ei tue tavoitteita, se on siis ihan systeemistä. (Haastateltava A, 2024b.)

Toki toivon, että ei kovin moni mun tilanteessa oleva sinne joudukaan, mutta kyllähän se on rakennettu varsin erilaisella kohderyhmälle se kokonaisuus siellä (Haastateltava A, 2024b).

Mun kohdalla musta tuntuu, että mut otettiin hampaisiin sen takia, että mulla menee liian hyvin siihen nähden, että olen vanki. Kun mä en olekaan siellä vinkumassa ja pyytämässä apua joka asiaan, vaan mä hoidan ihan itse asiani. Koulu menee liian hyvin. Mä hommasin itte ittelleni työpaikan. Mä sain kärsiä siitä, että mä olin omatoiminen ja hoidin itse enkä ollut siellä vinkumassa. (Haastateltava B, 2024.)

Aikaisemmin mä oon ollut hirvittävän katkera. En mä olisi koskaan voinut uskoa, että Suomessa voidaan toimia näin, että syytön ihminen laitetaan vankilaan. Mä oon oikeasti kuvitellut, ollut niin naiivi, että kun mä oon lukenut lehdestä, että joku on tuomittu, niin mä ajatellut, että kai se on syyllinen, koska me ollaan Suomessa. Mä en luota tähän järjestelmään enää ollenkaan. Mä en luota oikeuslaitokseen. Mä en

luota poliisiin ja varsinkaan mä en luota syyttäjään. On mennyt tavallaan usko sellaisiin perusasioihin. On semmoinen fiilis, että ei voi enää luottaa muuta kuin itseensä. Kaikkeen muuhun pitää suhtautua suurella skeptisyydellä. Totta kai mä olen katkera vieläkin, mutta vielä enemmän päällimmäisenä tunteena on se valtava suru siitä, kuinka epäoikeudenmukaisesti on toimittu. (Haastateltava B, 2024.)

Mulle on tullut tosi vahvasti, että mun on saatava auki tää asia tuonne normi ihmisille ja mun on saatava tuotua julki se, kuinka vankiloissa oikeasti toimitaan. Eikä sitä siloteltua julkisuuskuvaa. Mutta siis oikeasti jonkun on pakko tehdä jotain, että tähän systeemiin tulee muutoksia. Niin niin kauan, kun kukaan ei puutu, niin mikään ei muutu. (Haastateltava B, 2024.)

Täällä on oppinut näkemään sen, miten iso huumeongelma Suomessa on. Mä en oo tienny koko huumemaailmasta mitään enkä niistä aineista, mitä täällä tulee vastaan. Niiltä narkkareilta puuttuu se elämä tuolta toiselta puolelta, se elämä, napit, jutut ja kaverit on täällä. (Haastateltava C, 2024.)

Oon aina hyväksynyt ihmisten erilaisuuden, mutta mulla on sellanen olo, että mä en varmaan elämässäni halua tavata yhtäkään narkkaria enää koskaan, en missään. Mä olen valmis katkasemaan kaverisuhteen, jos mä tiedän, että käyttää huumeita tai on ollut vankilassa huumeitten takii. Ni se loppuu se tuttavuussuhde siihen. suurin syy on se, et ne on arvaamattomia, heillä näyttää olevan sellanen tapa, ettei niitä sopimuksia tartte pitää, ne voidaan oikoo. (Haastateltava C, 2024.)

Ylivoimaisesti vaikein asia oli se et kun sä et tee asioita privaalisti. Virtsanäyte kuuluu näihin asioihin. Se sun kuuluu tehdä ja se pitää sieltä tulla tietyssä ajassa. Se on mulle ollut ylivoimaisesti vaikein paikka, kun ihmiset on edessä ja sä oot siinä lasikopissa antamassa näytettä.

Seuraavaks vaikein asia on ollut sopeutua tohon ryhmään. (Haastateltava C, 2024.)

Kyl mun on pakko sanoa se, et mul on menny tää pätkä erittäin hyvin. Ja ei tässä ois sinänsä mitään muutettavaa. Mä tiedän et on menty sillain lain kirjaa viilaamalla. Tää on varmaan se juttu, mitä mä haen, et ei tätä varmaan olis voinu tän paremmin lusia. Oon kiitollinen et tää (tuomio) tuli nyt voimaan. Jos löysässä hirressä roikottamista olis jatkunu viel pitkään, ni sit mä en ois varma oisinko mä selvinny siitä. Tää on menny nopeesti, mut ei oo ollu mitenkään kivuton. (Haastateltava C, 2024.)

Kyllä siitä (vankeusrangaistuksesta) voi koska tahansa puhua. ”Siperia opettaa”. Okei tää oppi olis pitäny saada pikkasen aikasemmin, ni ehkä oltas nyt vähän paremmassa, mut mitä se hyödyttää. (Haastateltava C, 2024.)

6.12 Mitkä asiat estävät siviilissä elämän rakentamisen paremmaksi?

Mä oon lähtökohtaisesti sitä mieltä, että liiketoimintakielto on väärän suuntainen, koska enemmän pitäisi olla esimerkiksi joku mahdollisuus semmoiseen tarkastettavaan liiketoimintaan ja pienimuotoiseen liiketoimintaan, millä ihminen voi työllistää, mutta että siinä on pienessäkin yrityksessä tilintarkastusvelvollisuus. Se auttaisi paljon enemmän ja ohjaisi ihmisiä oikeeseen suuntaan niitä, joilla on jotakin ongelmia ollut siin taloudenpidossa. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä haluaisin sen mun oman terapeutin kanssa viikoittaiset ajat, mutta siihen ei ole mahdollisuutta (Haastateltava B, 2024).

Koko ajan lapset hokee, että ”lopeta”, että ne asiat on tapahtunut. Sä et voi niille mitään, mutta kun mä en voi sitten mitään taas niille jatkuville itsesyytöksille. (Haastateltava B, 2024.)

6.13 Missä ja miten näen itseni tulevaisuudessa?

Itseasiassa toivon, että monet semmoiset asiat, mitkä mulla on ollut elämässä jo vuosia, niin ne saa olla aika lailla samalla tavalla. Mä toivon ja uskon, että mulla on ollut rohkeutta, puhuu näistä asioista. Viiden vuoden päästä näin on tapahtunut, että mä oon pystynyt auttamaan ja olemaan tukena sellaisille ihmisille, jotka on ollut tosi vaikeissa elämäntilanteissa, ehkä juurikin omien virheidensä tai jopa rikostensa takia...sitten se, mikä on tärkeätä, että mä saan sellaisia uusia innostumisen fiiliksiä, mitkä on mulle luontaisia, mutta ne on ollut viime aikoina vähän vaikeasti löydettävissä ja sitten mielenterveys saisi olla jollain tavalla tasapainoisessa tilanteessa, niin eipä kai sitä sen enempää ja se olisi aika hyvä. Uskaltaa ja pystyy olla rohkeesti sellainen kuin on, ihan virheineen ja ongelmineen päivineen, niin ei kai se paljoo enempää tarvis. (Haastateltava A, 2024b.)

Mä en tavallaan itselleni halua mitään. Mä haluan, että lapset ja lapsenlapset voi hyvin. Se on mulle se tärkeintä. Silloin mä voin hyvin, kun mä tiedän, että niillä on kaikki hyvin. Oikeastaan mistä mä haaveilen, on se, että mä haluaisin oman kodin, jonka mä voisin laittaa oman näköiseksi. Johonka mä voisin tehdä sellaisen puutarhan, mitä mä oon aina halunnut ja kukaan ei ottaisi sitä multa pois. Kyllä mä oon miettinyt, että jos mä vielä opiskelisin, kielet kiinnostaa ihan hirveästi...Mä haluaisin matkustella. Sitten kun nuorimmainen muuttaa pois kotoa, niin se on sitten kuulkaa moro. Se on puoli vuotta, mä oon kateissa. Mä heitän puhelimen mereen menomatalla ja sitten toivon mukaan mulla on sen verran varaa, että voin matkustella ja katsella vähän et mitä kaikkea tuolla on. (Haastateltava B, 2024.)

Kaikki on muuttunut. Mun historian tietää kaikki. Elämme perheen kanssa ulkomailla hienossa saarella ja teen sellasta eläkepäivän hommaa omalla alallani. (Haastateltava C, 2024.)

7 JOHTOPÄÄTÖSET

Epäillyt, syytetyt ja tuomitut laitetaan yhteiskunnassa tavallaan tiettyyn rikollisen muottiin, oli henkilö sitten minkälainen tahansa, oli sosioekonominen asema mitä tahansa, tai oli henkilö elänyt minkälaisen tahansa elämän. Tuomiota sovittava henkilö on saattanut toimia esimerkiksi vastuuta vaativassa työssä, olla perheen vanhempi tai omata luotettavan henkilön maineen. Tuomittuna hän saattaa vangin roolissa huomata, että oma minäkuva on täysin toisenlainen kuin mitä yhteiskunnan yleinen ajatus vangista on. Tilanne voikin olla ristiriitainen, vaikea ja jopa henkilökohtainen kriisi. Ensimmäinen pitkä vankeusrangaistus voi olla ensikertalaiselle ristiriitainen kokemus, joka muuttaa hänen identiteettiään ja sosiaalisia roolejaan. Monelle tutkimuksen kohteena olleelle oli ominaista, että he eivät pitäneet itseään rikollisina, vaikka he olivatkin saaneet ehdottoman vankeusrangaistuksen. Jokaisen omassa arjessa oli erilaisia rooleja, ja arki ennen tuomion saamista oli ollut hyvinkin normatiivista.

Haastateltavien mielikuvat rikollisista ja vangeista oli omaan minäkuvaan verrattuna erilaisia. Heidän ennako-olettamuksensa ja ajatuksensa vangituista henkilöistä sai heidät tuntemaan vankilaan menon jopa pelottavana kokemuksena. Vankilassa uutta vankia vastassa oli niitä henkilöitä, joita hän oli elämänsä varrella saattanut oppia varomaan ja jopa pelkäämään. Yhdessä hetkessä henkilö jopa jakoi saman sellin tämän kaltaisen henkilön kanssa. Huumausaineet ja huumeiden tuoma elämä oli ensikertalaisille päihteettömille vangille tuntematonta ja pelottavaa. Tuomion edetessä henkilöt huomasivat ymmärtävänsä päihdemaailmasta jo paljon enemmän, mutta edelleen liian vähän kokeakseen olevansa turvassa ja tilanne pelotti sekä mietitytti heitä. Huumemaailma päihteettömän vangin ympärillä opetti olemaan varuillaan ja olla luottamatta mihinkään, mikä on ennen saattanut henkilölle olla itsestään selvää.

Haastatteluista ilmeni, että henkilöt olivat vuosien aikana tottuneet viranomaisilta saamaan tukeen ja apuun. Asioita oli hoidettu muiden ihmisten

kanssa keskustelemalla ja yhteistyössä. Vankilassa tuki ja apu sekä yhteistyö vankilan työntekijöiden kanssa oli toisinaan haasteellista ja hyvin monen näkökulman omaavaa. Vangittu henkilö saattoi huomata, etteivät aiemmin opitut tavat yhteistyön kohdalla aina toimineet vankilan sisällä, myöskään kaikkien henkilökuntaan kuuluvien ammattilaisten kohdalla. Haastateltavat kaikki olivat kokeneet alentavaa ja epäasiallista kohtelua henkilökunnan puolesta. Tuomiotaan sovittaneiden henkilöiden oli myös pohdittava, mistä ja miten asioistaan puhuu ja kenelle, jotta itse selviää muiden vankien kanssa, sekä välttää hankaluudet vartioiden kanssa. Vankila-arjessa ympäristöä, muita ihmisiä ja tapahtumia oli tarkkailtava sekä tulkittava selviytyäkseen. Se saattoi tuottaa vainoharhaisuutta ja sitä kautta lisätä ahdistusta. Sillä saattoi myös olla omia rajoja rikkova vaikutus. Vankilaviranomaisten tarjoaman tuen puute koettiin ongelmalliseksi, ja haastateltavat olivat kokeneet olevansa vankilassa yksin ilman tarvitsemaansa apua, tukea tai ohjausta. Psykkisen avun saaminen koko prosessin aikana koettiin vaillinaiseksi. Mielen kuormituksen purkaminen koettiin jääneen lähes kokonaan tuomiotaan sovittavalle henkilölle itselleen.

Tuomion eteneminen prosessina ja sen eri vaiheista kertominen sekä prosessin läpikäyminen koettiin kokonaisuudessa vaillinaiseksi. Tämä esti oman sisäisen prosessin läpikäymistä ja omien selviytymistapojen kehittämistä. Epätietoisuus ja epäloogisuus vankilan sisäisessä toiminnassa lisäsi ahdistusta ja pelkoa. Vankilan säännöt koettiin epäselviksi ja niiden tulkitseminen oli aina tapauskohtaista. Tämä lisäsi epävarmuuden tunnetta ja laski itseluottamusta. Se esti myös omien arvojen ja rajojen ylläpitämisen sekä niiden kehittämisen.

Vaikka vankeusaika koettiin psyykkisesti raskaana ja ylipäätään kokemuksena, jota ei haluta enää koskaan kokea, niin haastatteluista nousi esille, että vankeustuomio oli kasvattanut henkilön omaa minäkuva, itsevarmuutta ja omia rajoja. Vankeuden aikana henkilöt olivat löytäneet itsensä. Erilaisten roolien tukeminen, minäkuva ja itseluottamus olisi vaatinut enemmän vahvistusta. He olisivat tarvinneet sisäisen identiteetin vahvistusta, kannustusta ja rohkaisua, jotta siviilissä oleva arki olisi helpompaa.

Vankeustuomio osoitti ensikertalaiselle ihmisarvon todellisuuden ja se näyttäytyi jonkinlaisena arvostirittana aiempiin ajatuksiin ja olettamuksiin verraten. Vankeusrangaistus toi henkilöiden seksuaali-identiteettiin vahvistusta, varmuutta ja uusia oivalluksia. Henkilöt kuvasivat heillä olleen ensimmäistä kertaa aikaa mieltä asioita, jotka eivät olleet käyneet edes mielessä. Vankeusrangaistus myös horjutti itseluottamusta ja itsevarmuutta sekä sai minäkuvan ja roolit muuttumaan. Vanhemmuuden rooli koki ison kolauksen ja muutoksen, mutta ei menetystä. Toki poissaolo lasten elämästä koettiin henkisesti rankimpana ja jopa pahimpana vankeusajassa. Vanhemmuutta vankila tuki positiivisesti. Vanhemman ja lapsen suhdetta ylläpiti yhteydenpito, perhetapaamiset ja lomat. Myös valvottu koevapaus nähtiin perheen uudelleenrakentamisen aikana ja mahdollisuutena ottaa takaisin menetettyä aikaa.

Henkilön luonne ja temperamentti toimi voimavarana selviytymisessä ja auttoi näkemään tulevaisuuden positiivisena. Omien vahvuuksien ja voimavarojen sekä tukiverkoston tiedostaminen auttoi selviytymään siitäkin päivästä, kun epätoivo ja alakulo valtasivat mielen. Tulevaisuuden haaveet ja unelmat kantoivat yli vaikeammankin ajan. Tukiverkosto auttoi vankeudessa olevan sekä siviiliin palanneen henkilön uuden minäkuvan muodostumisessa ja normalisoinnissa. He näkivät henkilön vankiroolin takaa ja pystyivät tukemaan seksuaali-identiteetin uudelleenrakentamisessa.

Vankilaympäristö ja siellä oleva toiminta ei muistuttanut haastateltavien omaa ajatusta itsestään. Ajoittain heidän oli vaikea jopa tunnistaa itseään. Tämä ristiriita aiheutti stressitason nousua ja ahdistusta etenkin, kun vankilayhteisön normit ja arvot olivat usein hyvin erilaisia verrattuna henkilön aiempaan elämään. Ajan mittaan vankilan normeista alkoi tulla arkisempia ja jopa normaaleita. Vapautuessaan henkilöt olivat kokeneet olevansa tilanteessa, jossa ajatukset, tavat toimia ja arvot saattoivatkin vuorostaan olla ristiriidassa siviiliarjessa olevien asioiden kanssa.

Haastattelujen kautta havaitsin, että ensikertalaisen vankeusvangin itseluottamus laski huomattavasti ja häpeä toimi lisäpainona tilanteessa.

Tämän havainnon rinnalla havaitsin, miten henkilöiden omat rajat, minäkuva ja pystyvyyden kokemus itsestään vahvistui voimakkaasti. Vankilasta kotiin ei siis ole palannut, tai ole palaamassa samaa seksuaali-identiteettiä omaava henkilö.

Tutkimus osoitti, miten vapautumisen jälkeisessä elämässä haasteita voivat tuottaa rikoksen tekemisestä ja vankeustuomion sovittamisesta saatu negatiivinen maine. Yhteiskunnan oletukset henkilön kyvykkyydestä ja luotettavuudesta vankeusrangaistukseen peilaten oli näyttäytynyt sekä positiivisessa, että negatiivisessa muodossa. Haastateltavat kertoivat, miten vankeusrangaistus on rajoittanut ihmissuhteita sekä työllistymismahdollisuuksia.

8 POHDINTA

Mielestäni ensikertalaisen vankeusvangin kuntouttavaa toimintaa vankilan sisällä tulisi lisätä, säännöllistää sekä kehittää positiivisesti. Heidän kohdallaan olisi kuntouttavan työn näkökulmasta saatava myös kriisityön elementit psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja vahvistamiseen. Rikoksesta tuomitun ja tuomionsa ensikertaa sovittaneen henkilön tulisi saada enemmän tukea ja kuntouttavia palveluita, jotka auttaisivat häntä löytämään uudelleen paikkansa yhteiskunnassa. Henkilön kokonaisvaltaiseen tukemiseen vapautumisen jälkeen tulisi panostaa enemmän myös ensikertalaisten päihteettömien henkilöiden kohdalla. Heille olisi ehdottomasti kehitettävä siviiliin oma vertaistuellinen yhteisö, sitä kun ei Suomesta ainakaan tätä tutkimusta tehdessä löytynyt. Moni tämänhetkinen palvelu tukee päihteetöntä elämää, mutta jos henkilön koko elämä on ollut päihteetön, ei hän välttämättä koe kuuluvansa tämän kaltaisten palveluiden asiakaskuntaan. Siviilissä olevien valtion työpaikkojen ja niissä toimivien asiakaspalvelijoiden tulisi tukea Rikosseuraamuslaitoksen arvoja kohdatessaan tuomiotaan sovittavia tai

tuomionsa sovittaneita henkilöitä. Tietynlainen arvopohja tulisi jatkua valtion sisällä läpi kaikenlaisten palveluiden.

Ensimmäinen vankeustuomio saattaa olla henkilölle elämän yksi iso kriisi ja se voi sisältää traumaattisia kokemuksia. Psykykinen tuki ja apu olisi inhimillistä ja olisi hyvä, kun se kuuluisi ihan jokaiselle vankeustuomiota ensikertaa sovittamaan tulleeelle henkilölle. Vankina saattaa tuomiotaan sovittaa henkilö, joka on monesta näkökulmasta koko yhteiskuntaa ajatellen hyvin tarpeellinen ja tärkeä yksilö. Mielenterveyden ja hyvinvoinnin ylläpito, minäkuvan sekä identiteetin ja itseluottamuksen vahvistaminen olisi tärkeää tulevaisuuden kannalta. Etenkin sisäisen identiteetin vahvistaminen olisi erityisen tärkeää. Mielenterveyden menettäminen voi lisätä riskiä päihteiden käyttöön ja päihteiden käytöllä on yhteys rikollisuuteen. Näin ollen ensikertalaisen mielenterveyden tukeminen ja ennaltaehkäisevä päihdetyö olisi ensisijaisen tärkeää vankeustuomion aikana. On hyvin ymmärrettävää, että yhdenvertaisuus on vankilassa tärkeä arvo ja olen siitä samaa mieltä. Kuntouttavaa toimintaa voisi kuitenkin pohtia ja kehittää erilaiset sosioekonomiset taustat ja aiemmat roolit huomioiden. Yhdenvertaisuus ei mielestäni tarvitse tarkoittaa asioiden jakamista tasan, vaan asioiden jakamista tasavertaisesti huomioiden jokaisen henkilökohtainen tilanne. Myös todellinen päihteettömyys olisi hyvä ottaa huomioon vankilan toimissa sekä yksiköissä, sillä tutkimus osoittaa, että henkilökunnankin mielestä tämänkaltaiset vankeusvangit ovat väärässä paikassa. Jäin tutkimuksen aikana pohtimaan onko Rikosseuraamuslaitoksella ylipäätään sellaista paikkaa, jossa ensikertalainen päihteetön ja normatiivisen taustan omaava vankeusvanki olisi oikeanlaisessa ympäristössä.

Tulevaisuudessa olisi hyvä tutkia ja kehittää vangin positiivista kohtaamista. Tämän lisäksi olisi hyvä kehittää vankilan sisällä olevaa palvelua yhdenvertaiseksi ja tasa-arvoiseksi sosiaalialan palveluksi, verraten muihin kuntouttaviin sosiaalialan palveluihin. Vanki sovittaa tuomiotaan vankilassa, mutta mielestäni se ei oikeuta henkilökunnan käyttää valtaa tai alentaa henkilön ihmisyyttä. Itselleni haastatteluista jäi olo, että jokainen haastateltavista oli kokenut jonkinlaista huonoa kohtelua hyvästä

käyttäytymisestä huolimatta. Olisi myös tulevaisuudessa hyvä tutkia, miten Rikosseuraamuslaitoksen arvot toteutuvat käytännön tasolla, sekä miten vankina olleet henkilöt kokevat eri ammattikuntien toiminnan vankilan sisällä. Sitä kautta voisi tutkia myös millaisia positiivisia heijasteita arvokkaalla, kunnioittavalla ja inhimillisellä kohtelulla olisi vangin seksuaali-identiteetin tukemiseen vankeusaikana.

Tämän tutkimuksen tekeminen oli oman oppimiseni kannalta erityisen merkittävä. Sain havaita, miten ihmisen seksuaali-identiteetti muuttuu tämänkaltaisessa prosessissa. Haastateltavien kautta ilmeni hyvin, mitkä asiat ovat ihmisen seksuaali-identiteetin tukipilareita, ja mihin jatkossa omassa ammatissa on kiinnitettävä erityistä huomiota. Itselleni on aina ollut äärimmäisen tärkeää nähdä ja kohta ihminen tekojen takaa ja sitä kautta saada asiakas tuntemaan, että olemme rooleistamme huolimatta kaksi henkilöä samalla viivalla. Haastatteluiden myötä ikäväkseni jouduin toteamaan, että tässä kontekstissa tuomiotaan sovittavan henkilön arvokas ja kunnioittava kohtaaminen ei ole itseisarvo. Ajattelen, että tuomiotaan sovittavia on kohdeltava kunnioittavasti riippumatta heidän rikostaustastaan. Vankeustuomion tavoitteena on edistää tuomittujen henkilöiden kuntoutusta ja yhteiskuntaan palaamista. Tämä varmasti näyttäytyy, mutta ei riittävällä tasolla, eikä niin, että siinä huomioitaisiin kokonaisvaltaisesti henkilön kyvyt, mahdollisuudet ja mennyt elämä. Ensikertalainen saattaa jäädä myös kuntouttavien ohjelmien ulkopuolelle. Mahdollisuuksien mukaan vankilassa tuetaan vangitun henkilön yhteyksiä läheisiinsä ja edistetään heidän hyvinvointiaan. Haastateltavat henkilöt kertovat, että yhteydenpito läheisiin sujui tilanteeseen nähden hyvin, mutta psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen ja mielenterveyden tukeminen ei toteutunut eettisten ohjeiden mukaan, vaan jäi henkilön omien voimavarojen ja taitojen varaan. Vankilassa pyritään tukemaan vangin kuntoutumista ja vähentämään uusintarikollisuutta. Jäin kuitenkin pohtimaan, mitä konkreettisia toimia tämä eettinen ohje tarkoittaa tämän tutkimuksen kohderyhmällä. Jos kuntouttava toiminta jää esimerkiksi vain työn tekemiseen, niin uskon sen kyllä vaikuttavan toiminnallisuuteen, mutta kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseen en näe yhteyttä. Vankilassa tehtävän työn keskiössä on

ihmisen tukeminen vaikeassa elämäntilanteessa, jossa tavoitteena on rakentaa pohjaa paremmalle tulevaisuudelle. Kriisityön elementtejä en haastateltavien kertomuksista kuitenkaan juuri kuullut. Yksittäiset kriisityöstä kertovat häivähdykset oli yhdistettävissä tiettyyn henkilöön, mikä kertoi enemmän virkamiehen omista arvoista kuin vankilan sisäisestä eettisestä toiminnasta. Sosiaalialan eettiset ohjeet vankilan sisällä ja tuomiotaan sovittavan henkilön kokemuksissa eivät valitettavasti pääse toteutumaan. Uskon kyllä siihen, että eettisyys toteutuu tietyissä yksittäisissä kohtaamisissa, mutta valitettavasti tutkimuksen kautta ilmenee, ettei eettiset arvot ole pohja kokonaisvaltaiselle vankilassa tehtävälle työlle. Näin ollen siitä tuleva negatiivinen heijaste peilaantuu vankilassa tuomiotaan sovittavien henkilöiden seksuaali-identiteetin kehittymiseen, huomioiden henkilön ihmisarvon, itseluottamuksen, minäkuvan ja roolit. Uskon tämän vaikuttavan siihen, miten ensikertalainen vanki kokee elämänsä ja tulevaisuutensa vankilasta vapautumisen jälkeen sekä siihen, millainen ihmisarvo hänelle myönnetään yhteiskunnassamme.

LÄHTEET

Aho, T., Kotiranta-Ainamo, A., Pelander, A. & Rinkinen, T. 2008. Puhutaan seksuaalisuudesta – Nuori vastaanotolla. Helsinki: Priimus Paino Oy.

Apter, D., Kaimola, K. & Väisälä, L. 2006. Seksuaalisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Cooke, T. & Koskenalho, N. 2016. Linnassa leimatut. Haettu 15.3.2024.
<https://antrologi.fi/2016/05/vankeusrangaistus-ja-stigma/>

Council of Europe portal. (2024). Haettu 2.1.2024.
<https://www.coe.int/en/web/gender-matters/home>

Haastateltava A. (3.8.2024a). Haastateltava A, henkilökohtainen viestittely sähköpostilla haastateltavan kanssa.

Haastateltava A. (21.8.2024b). Ensikertalainen. 2,5 vuoden ehdoton vankeusrangaistus. Ehdonalaisessa vapaudessa. Etähaastattelu.

Haastateltava B. (23.8.2024). Ensikertalainen. 10 vuoden ehdoton vankeusrangaistus. Ehdonalaisessa vapaudessa. Etähaastattelu.

Haastateltava C. (18.11.2024). Ensikertalainen. 2v 3kk 15pv ehdoton vankeusrangaistus. Sovittaa tuomiotaan avovankilassa. Haastattelu vankilassa.

Halonen, K. 2009. "Se on se mun perhe, joka nostaa mut ylös tästä suosta", tutkimus vankilan perhetyöstä. AMK-opinnäytetyö. Metropolia. Haettu 12.9.2024.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5233/seonsemu.xps.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hartoneva, A., Martikainen, J., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2023. Uudistettu Rikosseuraamuslaitos – Oikeudellinen käsikirja. Helsinki: Tietosanoma

HE 64/2024. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2024/20240064>

Hyvärinen, M., Suoninen, E. & Vuori, J. n.d. Haastattelut. Tampereen yliopisto. Haettu 2.9.2023.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>

Juhila, K. n.d. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Tampereen yliopisto. Haettu 2.9.2023.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>

Jyväskylän yliopisto. (n.d.). Fenomenologia. Haettu 31.10.2024.

<https://sites.app.jyu.fi/mehu/fi/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia>

Kling, M. & Oksanen, A. 2022. Naisvangin identiteetin vahvistaminen vankeusaikana. AMK-opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Haettu 12.9.2024.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/749703/Kling_Oksanen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä Itsetunto. Helsinki: WSOY

Lehtonen, M. & Santalahti, T. 2016. Seksuaaliterapia. Juva: Bookwell Oy.

Luukkala, J. 2007. Vankilapsykologin käsikirja. Tampere: Juvenes Print

Maier, K. & Ricciardelli, R. 2022. "Prison didn't change me, I have changed": Narratives of change, self, and prison time. *Criminology & Criminal Justice*. Haettu 12.9.2024.

<https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/17488958211031336>

Malinen, H. 2019. Rangaistuksesta tuomitun sopeutuminen yhteiskuntaan seuraamisen suorittamisen jälkeen. AMK-opinnäytetyö. Karelia-ammattikorkeakoulu. Haettu 12.9.2024.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/266966/Rangaistuksesta%20tuomitun%20sopeuttaminen%20yhteiskuntaan%20seuraamisen%20suorittamisen%20j%c3%a4lkeen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Mielenterveystalo.fi. (2024). Haettu 26.1.2024.

<https://www.mielenterveystalo.fi/fi>

Montonen, E. & Pöntinen, P. 2018. Sä näet jäljet ja päättelet loput. Vankilatuomion vaikutus minuuteen. AMK-opinnäytetyö. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Haettu 12.9.2024.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154910/montonen_elina_pontinen_pinja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nuts´n Eggs Seksuaali- ja lisääntymisterveys tietopankki nuorille. (2024).

Haettu 26.1.2024. <https://webpages.tuni.fi/nutsneggs/>

Rikosseuraamuslaitos. (2013). Lyhytaikaisvanki. Haettu 2.9.2023.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/risenjulkaisusarja/lyhytaikaisvanki.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2022a). Ohjelmatyö. Haettu 9.8.2024.

<https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmatyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2022b). Tutkimusluvut tieteellisiin tutkimuksiin ja hankkeisiin. Haettu 16.10.2024.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/tutkimusluvut.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2024). Arvot ja strategia. Haettu 13.8.2024.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rimpiläinen, T. 2023. Loppuelämä vankeudessa, lapsensurma ja erikoinen ensikertalaisuus – hallitus pureutuu marginaalisiin, mutta tunteita kuohuttaviin pykäliin. Yle. Haettu 2.9.2023. <https://yle.fi/a/74-20037495>

Ropo, E. 2015. Identiteetti tutkimuskohteena. Tampereen yliopisto. Haettu 3.1.2024.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98466/identiteetti_tutkimuskohteena_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ryttyläinen, K. & Valkama, S. 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima

Suominen, S. 2007. Potilas Ihminen roolien valtakunnassa. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. Haettu 13.8.2024.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo96791>

Suvivuo, A. 2018. Ota roolit arjen apuvälineiksi. Tunne & Mieli 4/2018. Haettu 13.8.2024. <https://www.tunnejamieli.fi/2018/10/08/ota-roolit-arjen-apuvälineiksi/>

Tammi, K. 2022. Naisvankilan pomo. Helsinki: WSOY

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024a). Hyvinvointi- ja terveyserot. Haettu 12.8.2024. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointi-ja-terveyserot>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024b). Stigma ja syrjintä. Haettu 15.8.2024. <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/stigma-ja-syrjinta>

Veneri. (2014). Identiteetti, minäkuva ja itsetunto. Haettu 2.9.2023. <https://veneri.net/yleis/identiteetti-minakuva-ja-itsetunto>

Virtanen, J. 2002. Kliininen seksologia. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

LIITE 1 KIRJE HAASTATELTAVALLE

Hei!

Sain yhteystietosi opinnäytetyönäni tehtävää tutkimusta ajatellen. Suuren suuri kiitos jo tästä. Olisitko sinä sopiva minun tutkimukseeni ja haluaisitko kertoa kokemastasi sekä näin auttaa minua tämän opinnäytetyön tekemisessä?

Kerron tähän viestiin, mistä on kysymys ja laitan tähän vielä haastattelurunkoa, niin tiedät vielä syvällisemmin, oletko oikea henkilö tähän opinnäytetyöhön ja saat tarkemmin pohdittua, haluatko jakaa kokemaasi.

Mielenkiintoni aiheeseen syntyi, kun tein harjoittelua Köyliön vankilassa erityisohjaajana. Koin, että ensikertalaiset, joilla ei ollut huumausaine taustaa ei oikein vapautumisen jälkeen ollut saatavilla apua ja tukea, vaikka elämäntilanne sitä monen kohdalla olisi vaatinut tai ainakin koettu hyväksi. Nyt tätä opinnäytetyötä tehdessäni, olen asiasta entistä vakuuttuneempi. Tähän mennessä jokaisen siviilissä olevan palvelun vastaus on, että heillä on vain päihdetaustaisia asiakkaita.

Mutta tässä tämä virallinen seloste asiasta, olkaapa hyvä:

OPINNÄYTETYÖ, Satakunnan ammattikorkeakoulu

ANNA AARNIO

Aihe: Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset ihmisen seksuaali-identiteettiin

Alustusta opinnäytetyöhöni:

Tulen tekemään opinnäytetyönäni laadullisen tutkimuksen, minkä tarkoituksena on selvittää, miten ehdoton pitkä (yli 8kk) vankeusrangaistus

vaikuttaa ihmisen seksuaali-identiteettiin vankeusajan jälkeen. Vaikka vankeustuomioiden uusiutumisprosentti ylittää 50%, niin koen ihmisiä olevan paljon, jotka eivät vankilaan enää ensimmäisen kerran jälkeen palaa. Haluankin tutkia aihetta todellisen ensikertalaisen vangin näkökulmasta eli niin, että ihmisellä on vain yksi ehdoton pitkä vankeusrangaistus takana. Tutkimukseni tarve perustuu oman mielenkiinnon heräämiseen tehdessäni harjoitteluni suljetussa vankilassa. Siellä ollessani näin, miten ensikertaa vankeusrangaistusta istumaan tulleen ihmisen elämä oli myllerryksessä, ja miten heidän seksuaali-identiteettinsä koki valtavan muutoksen. Kiinnostus vankeusajan jälkeiseen aikaan heräsi. Keskusteluissa vankien kanssa ja sain kuulla, miten vankeusrangaistus oli vaikuttanut esimerkiksi heidän minäkuvaansa, rooleihin, vanhemmuuteen, pari- ja ystävyys-suhteisiin, yrittäjyyteen, yrityksiin sekä työpaikkoihin. Kiinnostukseni heräsi myös siitä, miten ihmisen seksuaali-identiteetti muuttuu vankeusrangaistuksen aikana, ottaen ihmisen kokonaisuus huomioon, ja miten sitä voisi tukea ja kehittää positiivisesti kohti tulevaa vapautumista ja vapautumisen jälkeen.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jätän useamman vankeusrangaistuksen suorittaneet sekä lyhytaikaiset vankeusvangit kuten sakkovangit. En tule myöskään erottelemaan nais- ja mies vankeja, vaan tulen tekemään tutkimuksen vangeista yleisesti. Tässä tutkimuksessa en tule perehtymään vankien seksuaalielämään. Haastateltaviksi toivon löytäväni 3-5 yhden ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittanutta ihmistä, joilla ei ole päihdetaustaa.

Opinnäytetyöni tavoitteena on saada selville, miten vankeusrangaistuksen vaikutukset kulkevat ihmisen matkassa vankeustuomion jälkeen, ja mitä vaikutuksia niillä on ihmisen seksuaali-identiteettiin, kuten minäkuvaan ja sosiaalisiin suhteisiin sekä työelämään. Tavoitteena on selvittää, mitkä seksuaalisuuteen liittyvät osa-alueet jäävät vaille tukea. Sekä olisiko vangin seksuaali-identiteettiä mahdollista kehittää positiivisemmin jo vankeusrangaistuksen aikana. Tavoitteena on selvittää myös paljonko seksuaali-identiteettiin vaikuttavat vankilassaoloajan roolit, mahdolliset sellikaverit ja vankeuden aikaiset tapahtumat. Tavoitteena on tarkastella

vankeusvangin seksuaali-identiteettiä ihmisen koko kokonaisuutena, ottaen huomioon fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen osa-alue.

Opinnäytetyön tulokset antavat avaimia siihen, miten vankien seksuaali-identiteettiä voitaisiin jatkossa tukea vankeusaikana. Vangin seksuaali-identiteetin tukeminen ja edistäminen on yhteydessä hänen mielenterveyteensä, päihteiden käyttöön ja yleiseen kuntoutumiseen. Tulosten avulla vangin seksuaali-identiteettiä voisi tutkia ja työvälineitä voisi kehittää vielä lisää sekä tulosten kautta löydettäisiin asioita, joissa vankilasta vapautuva tai vapautunut ihminen tarvitsee tukea ja apua vielä enemmän tämänhetkiseen apuun nähden. Ajattelen, että tämän tutkimuksen avulla saadaan vankeusrangaistuksen suorittaneen henkilön omat kokemukset kuuluviin vankeusrangaistuksen jo ollessa loppusuoralla tai jopa täysin suoritettuna. Näin ihmisen on helpompi nähdä, mitä hän olisi vankeusrangaistuksen aikana tarvinnut tai mitä ajattelee siviilissä tarvitsevan, jotta jatko olisi hänen elämänsä kannalta merkityksellisempää.

Alla on haastattelun runko. Tämä suunnittelemani runko saattaa hieman vielä muuttua tai haastattelun aikana saattaa esiintyä lisäkysymyksiä, mikä muuttaa runkoa.

Haastattelun kysymykset/runko:

Milloin ja minkä pituisen vankeusrangaistuksen olet istunut? Jos vankeusrangaistuksesi on vielä kesken, niin kuinka paljon sitä on jäljellä?

Millainen elämäsi ja arkesi oli ennen vankeusrangaistuksen alkamista?

Millaisena ihmisenä näit itsesi silloin?

Millaisena ihmisenä muut ihmiset näkivät sinut? Millaisia rooleja sinulla oli?

Miten koet kiinni jäämisen vaikuttaneen sen hetkiseen minäkuvaasi?

Miten tuomio vaikutti läheisiin ihmissuhteisiin?

Miten koit, että sinut nähtiin?

Millaisia tuntemuksia ja tunteita koit saadessasi tuomion?

Mikä oli haasteellisinta ja vaikeaa?

Keneltä sait tukea silloin?

Miten kuvailisit päivää, kun vankeusrangaistus alkoi? Mitä muistikuvia sinulla siitä ajasta on?

Missä asioissa olisit vankeuden alussa tarvinnut enemmän tukea tai apua?

Mikä uuden vangin kohdalla kuitenkin toimi?

Miten muut vangit ottivat sinut vastaan?

Miten sopeuduit vankilassa oloon ja vankiyhteisöön?

Millainen rooli sinulla oli vankilassa?

Millaisena muut vangit sinut näkivät?

Mikä vankilassa kasvatti? Ja miten?

Miten kuvailisit minäkuvaasi ennen vankeusaikaa ja vankilassa oloaikana?
Mitä minäkuvalle mahdollisesti tapahtui?

Jos vankilassa olon aikana olisit rauhassa katsonut peilistä itseäsi, niin kuka ja millainen minä olisi katsonut sinua takaisin?

Miten sosiaaliset suhteesi reagoivat vankeusrangaistukseesi?

Miten ylläpidit suhteitasi?

Miten läheiset näkivät sinut vankeuden aikana?

Millaisena koit kokonaisvaltaisen hyvinvointisi vankeuden aikana? Ottaen huomioon fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen?

Mikä vankilassa oloaikana oli vaikeaa?

Millaisia tunteita koit vapautumisen lähestyttyä?

Mikä pelotti tai mietitytti siviilissä?

Mikä siviilissä on/oli vaikeaa?

Miten stigma (leimaantuminen) näkyi uudelleenarjessasi?

Millaisia vaikutuksia vankeusrangaistuksella oli sinun itseluottamukseesi ja itsetuntoosi?

Millaisena näet itsesi tällä hetkellä?

Miten muut ihmiset näkevät sinut?

Millaisia rooleja sinulla on nykyään?

Onko sinun matkassasi jotain negatiivisia tunteita kuten vaikka häpeää, epäonnistumisen tunnetta, pelkoa, ristiriitaa yms. ? Jos niin mitä ja miksi?

Miten olet hoitanut näitä tunteita? Mikä on auttanut niiden kanssa elämisessä?

Millaisena näet vankeusrangaistuksen tänä päivänä? Onko se osa sinua ja elämääsi vai onko se asia, josta ei puhuta?

Miten olet saanut elämääsi rakennettua uudelleen?

Miten olet antanut aikaa uuden paremman arjen rakentumiselle?

Missä ja mistä olet saanut apua ja tukea?

Missä olisit tarvinnut apua ja tukea enemmän?

Kuka olisi voinut auttaa sinua?

Jos saisin toivoa yhden toivomuksen ja se toteutuisi, niin mikä se olisi?

Jos aika tuomion saamisesta tähän päivään olisi mennyt parhaalla mahdollisella tavalla, niin mikä tai mitkä asiat olisivat menneet toisin?

Mistä kaikesta huolimatta olet kiitollinen?

Millaisena kerrot elämäsi olevan viiden vuoden päästä, kun kerrot sen olevan parasta mahdollista? Samalla kerrot myös sinun olevan todella tyytyväinen minäkuvaasi ja omaat hyvän itseluottamuksen, mikä silloin on erilaista kuin tänään?

Kiitollisena mahdollisesta yhteistyöstä,

Anna Aarnio

LIITE 2 TIETOSUOJASELOSTE JA SUOSTUMUSLUPA

Anna Aarnio
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali alan tutkinto-ohjelma
Opinnäytetyönä tehtävä tutkimus

TIETOSUOJASELOSTE JA SUOSTUMUSLUPA

pvm.kk.vuosi

XXXXXX

Tietosuojaseloste

Opinnäytetyönäni tehtävään tutkimukseen yhteydenpitokanavana käytän Gmail-sähköpostia, jonka olen luonut yksinomaan tätä tutkimusta ajatellen. Haastateltavien yhteystiedot saan joko suoraan heiltä itseltään, kun he ottavat minuun yhteyttä kuullessaan tutkimuksesta tai henkilö on antanut luvan luovuttaa oman sähköpostiosoitteensa odottaen yhteydenottoa minulta. Sähköpostiosoitteen lisäksi haastateltavien nimi tulee minun tietooni. Haastateltavien kaikki tiedot säilytän salasanoin lukitun tietokoneen tiedostossa ja sähköpostissani. Tietokonetta säilytän lukitussa tilassa, eikä tietokoneen paikkaa muuteta. Ulkopuolisten mahdollisuus päästä henkilötietoihin tai haastattelumateriaaleihin, pyrin estämään kahden lukon periaatteella.

Henkilötietoja tarvitsen ainoastaan pakolliseen yhteydenpitoon ja haastatteluajkojen sopimiseen sekä niiden toteuttamiseen etätapaamisina. Haastateltavien yhteystietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä haastateltavien nimiä tai sukupuolta mainita missään julkisissa materiaaleissa. Haastateltavat eivät myöskään saa minun kauttani tietoa toisistaan. Tutkimuksen tekeminen täyttää kaikki vaitiolovelvollisuuden periaatteet tutkimuksen tekemisen aikana ja sen valmistumisen jälkeen.

Haastattelut tulen nauhoittamaan pelkän äänen osalta omalla älylaitteellani, jotta kirjallisen työn aikana minun on mahdollisuus palata haastatteluiden sisältöihin ja henkilön kokemuksiin sekä verrata kokemuksia toisiinsa. Nämä kaikki henkilötietoja sisältävät materiaalit ja ääninauhoitteet tulen hävittämään tutkimuksen valmistuttua ja ilmoitan siitä myös asianomaisille sähköpostilla. Tulen myös poistamaan sähköpostiosoitteen, jonka olen tätä tutkimusta ajatellen luonut.

Tutkimus on suunniteltu valmistuvan loppuvuoteen 2024 mennessä. Valmiissa opinnäytetyössäni haastatelluista henkilöistä tulen käyttämään nimitystä ”Haastateltava A/B/C”.

Suostumuslupa

Haastateltavalla on oikeus saada ymmärrettävä ja totuudenmukainen kuva tutkimuksen tavoitteista ja osallistumisesta mahdollisesti koituvista haitoista tai riskeistä. Haastatteluun osallistuva henkilö on saanut kirjallisena sähköpostiinsa tarvittavat tiedot opinnäytetyönä tehtävää tutkimusta ”Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joiden sosioekonominen asema ennen tuomiota on ollut hyvä” ajatellen. Hänellä on mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Hän on saanut tutustua haastattelun sisältöön ennen osallistumispäätöksen tekemistä. Haastatteluun osallistuminen tarkoittaa haastattelurungon läpikäymistä ja omien kokemusten jakamista sekä mahdollisesti aiheesta syntyvää vapaamuotoista keskustelua. Osallistumisessa tutkimukseen ei nähdä riskiä tai siitä ei synny henkilölle haittaa. Valmiin opinnäytetyön haastateltava saa omaan sähköpostiinsa.

Tutkimuksen tekijänä toimii Anna Aarnio. Tutkimus tehdään Satakunnan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyönä. Tutkimukseen osallistumisen saadun tiedon avulla saadaan selville, miten ehdoton vankeusrangaistus on vaikuttanut henkilön seksuaali-identiteettiin ja mitä henkilö olisi tarvinnut vankeuden aikana ja vapautumisen jälkeen, jotta hänen elämänsä jatkaminen siviilissä olisi ollut hänelle merkityksellisempi ja hänen omaa arvomaailmaansa tukeva. Tutkimuksen tavoitteena on saada selville, miten vangitun henkilön seksuaali-identiteettiä voisi jatkossa tukea ja kehittää positiivisesti kohti tulevaa vapautumista ja vapautumisen jälkeen sekä minkälaisia palveluita siviiliin tarvitaan.

Haastateltavalla on oikeus osallistua vapaaehtoisesti tutkimukseen sekä myös kieltäytyä tutkimukseen osallistumista. Osallistuvalla henkilöllä on myös oikeus peruuttaa tai keskeyttää osallistumisensa kesken tutkimusta ilman perusteluita tai seurauksia.

Haastatteluun osallistuva henkilö ja tutkija ei ole missään muussa roolissa toisiinsa nähden.

Vakuutan antamani tiedot oikeiksi ja noudatan salassapitovelvollisuuttani

---

Anna Aarnio, sosiaalialan opiskelija ja tutkimuksen tekijä

Olen saanut tutkimukseen liittyen tarvittavat tiedot ja annan suostumukseni haastattelulle ja materiaalien säilyttämiselle tutkimuksen tekemisen ajalle

---

LIITE 3 TUTKIMUSLUVAN HAKEMINEN RIKOSSEURAAMUSLAITOKSELTA

Tutkimusluvan hakeminen sosiaalialan AMK- opinnäytetyönä tehtävään tutkimukseen

22.8.2024

Tutkimuksen tekijä:

Anna Aarnio

Tutkimuksen nimi:

Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joiden sosioekonominen asema ennen tuomiota on ollut hyvä. Tutkimuksen virallinen nimi saattaa vielä muuttua esimerkiksi, jos haastatteluista nousee esille jokin hyvä lausahdus, jota voin käyttää.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus:

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten ehdoton pitkä vankeusrangaistus vaikuttaa ihmisen seksuaali-identiteettiin vankeusajan jälkeen henkilöissä, joiden sosioekonominen asema ennen tuomiota on ollut hyvä. Vaikka vankeustuomioiden uusiutumisprosentti ylittää 50%, niin koen ihmisiä olevan paljon, jotka eivät vankilaan enää ensimmäisen kerran jälkeen palaa. Haluan tutkia aihetta todellisen ensikertalaisen vangin näkökulmasta eli niin, että ihmisellä on vain yksi ehdoton pitkä vankeustuomio takana tai vankeusrangaistus on suoritettu tai lähes kokonaan suoritettu.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jätän useamman vankeusrangaistuksen suorittaneet henkilöt sekä lyhytaikaiset vankeusvangit kuten sakkovangit. Tutkimuksen ulkopuolelle jätän myös vangit, joilla on huumausainetaustaa tai tämänhetkistä käyttöä. En tule myöskään erottelemaan nais- ja miesvankeja, vaan tulen tekemään tutkimuksen vangeista yleisesti. Tässä tutkimuksessa en tule perehtymään vankien seksuaalielämään.

Tavoitteena on selvittää, mitkä seksuaalisuuteen liittyvät osa-alueet jäävät vaille tukea koko prosessin aikana. Sekä olisiko vangin seksuaali-identiteettiä mahdollista kehittää positiivisesti vankeusrangaistuksen aikana. Tavoitteena on selvittää myös paljonko seksuaali-identiteettiin vaikuttavat vankilassaoloajan roolit, mahdolliset sellikaverit ja vankeuden aikaiset tapahtumat. Tavoitteena on tarkastella vankeusvangin seksuaali-identiteettiä ihmisen koko kokonaisuudesta, ottaen huomioon fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen.

Tutkimuksen tulokset antavat avaimia siihen, miten vangin seksuaali-identiteettiä voitaisiin jatkossa tukea. Vangin seksuaali-identiteetin

tukeminen ja edistäminen on yhteydessä vangin mielenterveyden edistämiseen, kokonaisvaltaiseen kuntoutumiseen ja päihteiden käyttöön. Tämän tutkimuksen avulla saadaan vankeusrangaistuksen suorittaneen henkilön omat kokemukset kuuluviin vankeusrangaistuksen jo ollessa takalalla tai lopuillaan. Näin ihmisen on helpompi nähdä, mitä hän olisi vankeusrangaistuksen aikana tarvinnut, jotta hänen elämänsä oli ollut tai tulisi olemaan merkityksellisempää. Tulosten avulla vangin seksuaali-identiteettiä voisi tutkia ja kehittää tämänhetkistä tilannetta paremmin. Haastattelujen avulla on mahdollista löytää asioita, joissa vankilasta ensikertaa vapautunut tai vapautuva ihminen tarvitsee tukea ja apua.

Opiskelijan oppilaitostiedot:

Satakunnan ammattikorkeakoulu SAMK

Tutkimuksen ohjaaja opinnäytetyössä:

Lehtori, Heli Rosenqvist

Tutkimuksen kohderyhmä:

Yhden ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittaneet tai suorittavat henkilöt, joiden tuomion pituus katsotaan pitkäksi vankeusrangaistukseksi eli yli 8kk vankeutta. Ja joilla ei ole huumausainetaustaa tai tämänhetkistä huumausaineiden käyttöä.

Tutkimusasetelma:

Tutkimukseni tarve perustuu oman mielenkiintoni heräämiseen, tehdessäni harjoitteluni suljetussa vankilassa Köyliössä. Siellä ollessani näin, miten ensikertaa vankeusrangaistusta istumaan tulleen ihmisen elämä oli myllerryksessä, ja miten heidän seksuaali-identiteettinsä koki valtavan muutoksen. Kiinnostus vankeusajan jälkeiseen aikaan heräsi. Suljetussa vankilassa keskustelin monen vangin kanssa ja sain kuulla, miten vankeusrangaistus oli vaikuttanut esimerkiksi minäkuvaan, rooleihin, vanhemmuuteen, pari- ja ystävyysuhteisiin, yrittäjyyteen, yrityksiin sekä työpaikkoihin. En kuitenkaan nähnyt vangin oman seksuaali-identiteetin kanssa tehtävää työtä juurikaan ja kiinnostukseni heräsikin siitä, miten ihmisen seksuaali-identiteetti muuttuu vankeusrangaistuksen aikana, ottaen ihmisen kokonaisuus huomioon. Ja miten sitä voisi tukea ja kehittää positiivisesti kohti tulevaa vapautumista ja vapautumisen jälkeä.

Tutkimuksen toteutus:

Opinnäytetyönä tehtävä laadullinen tutkimus toteutetaan puolistrukturoiduilla haastatteluilla, ja ne tullaan äänittämään äänitallenteiksi sekä ne muutetaan tekstimuotoon eli litteroidaan.

Menetelmät, joilla tutkimustiedot analysoidaan:

Haastatteluista saadut vastaukset tullaan tuomaan kysymysteemoittain opinnäytetyön yhteyteen. Teemojen alle tullaan analysointi tekemään haastateltavien kokemuksia vertaillen ja niissä käytetään haastatteluista suoria lainauksina.

Aikataulu:

Haastattelut pyritään tekemään elo-lokakuussa 2024. Opinnäytetyön valmistumisajankohta on loppuvuosi 2024.

Mahdollinen tutkimuksen yhteyshenkilö (esim. vankilassa tai yhdyskuntaseuraamustoitimistossa):

avovankila, Lehtonen Tiina

Mitä tietoja ja miltä ajalta haetaan:

avovankilassa tuomiotaan suorittaa asiakas, joka omaa opinnäytetyön rajaamat kriteerit. Haastattelun ajankohta olisi mahdollisimman pian, mutta viimeistään lokakuun loppuun mennessä. Häntä pyydetäisiin haastateltavaksi omasta kokemuksestaan seuraaviin kysymyksiin ja sitä kautta saada vastauksia tutkimukseen:

- Milloin ja minkä pituisen vankeusrangaistuksen olet istunut? Jos vankeusrangaistuksesi on vielä kesken, niin kuinka paljon sitä on jäljellä?
- Millainen elämäsi ja arkesi oli ennen vankeusrangaistuksen alkamista?
- Millaisena ihmisenä näit itsesi silloin?
- Millaisena ihmisenä muut ihmiset näkivät sinut?
- Millaisia rooleja sinulla oli?
- Miten koet kiinni jäämisen vaikuttaneen sen hetkiseen minäkuvaasi?
- Miten tuomio vaikutti läheisiin ihmissuhteisiin?
- Miten koit, että sinut nähtiin?
- Millaisia tuntemuksia ja tunteita koit saadessasi tuomion?
- Mikä oli haasteellisinta ja vaikeaa?
- Keneltä sait tukea silloin?

- Miten kuvailisit päivää, kun vankeusrangaistus alkoi? Mitä muistikuvia sinulla siitä ajasta on?
- Missä asioissa olisit vankeuden alussa tarvinnut enemmän tukea tai apua?
- Mikä uuden vangin kohdalla kuitenkin toimi?
- Miten muut vangit ottivat sinut vastaan?
- Miten sopeuduit vankilassa oloon ja vankiyhteisöön?
- Millainen rooli sinulla oli vankilassa?
- Millaisena muut vangit sinut näkivät?
- Mikä vankilassa kasvatti? Ja miten?
- Miten kuvailisit minäkuvaasi ennen vankeusaikaa ja vankilassa oloaikana?
- Mitä minäkuvalle mahdollisesti tapahtui?
- Jos vankilassa olon aikana olisit rauhassa katsonut peilistä itseäsi, niin kuka ja millainen minä olisi katsonut sinua takaisin?
- Miten sosiaaliset suhteesi reagoivat vankeusrangaistukseesi?

- Miten ylläpidit suhteitasi?
- Miten läheiset näkivät sinut vankeuden aikana?
- Millaisena koit kokonaisvaltaisen hyvinvointisi vankeuden aikana, ottaen huomioon fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen?
- Mikä vankilassa oloaikana oli vaikeaa?
- Millaisia tuntemuksia koit vapautumisen lähestyttyä?

- Mikä pelotti tai mietitytti siviilissä?
- Mikä siviilissä on/oli vaikeaa?
- Miten stigma (leimaantuminen) näkyi uudenaikaisessa arjessasi?
- Millaisia vaikutuksia vankeusrangaistuksella oli sinun itseluottamukseesi ja itsetuntoosi?
- Millaisena näet itsesi tällä hetkellä?
- Miten muut ihmiset näkevät sinut?
- Millaisia rooleja sinulla on nykyään?
- Onko sinun matkassasi jotain negatiivisia tuntemuksia kuten vaikka häpeää, epäonnistumisen tunnetta, pelkoa, ristiriitaa yms.? Jos niin mitä ja miksi?
- Miten olet hoitanut näitä tuntemuksia? Mikä on auttanut niiden kanssa elämisessä?
- Millaisena näet vankeusrangaistuksen tänä päivänä? Onko se osa sinua ja elämääsi vai onko se asia, josta ei puhuta?
- Miten olet saanut elämääsi rakennettua uudelleen?
- Miten olet antanut aikaa uuden paremman arjen rakentumiselle?
- Missä ja mistä olet saanut apua ja tukea?
- Missä olisit tarvinnut apua ja tukea enemmän?
- Kuka olisi voinut auttaa sinua?
- Jos saisit toivoa yhden toivomuksen ja se toteutuisi, niin mikä se olisi suhteessa tähän asiaan?
- Jos aika tuomion saamisesta tähän päivään olisi mennyt parhaalla mahdollisella tavalla, niin mikä tai mitkä asiat olisivat menneet toisin?
- Mistä kaikesta huolimatta olet kiitollinen?
- Millaisena kerrot elämäsi olevan viiden vuoden päästä, kun kerrot sen olevan parasta mahdollista? Samalla kerrot myös sinun olevan todella tyytyväinen minäkuvaasi ja omaat hyvän itseluottamuksen, mikä silloin on erilaista kuin tänään?

Mihin tietoja käytetään:

Tietoja käytetään ainoastaan opinnäytetyönä tehtävään tutkimukseen.

Miten tietoja aiotaan käyttää:

Haastateltavat nimetään haastattelujärjestyksessä ”haastateltava A/B/C...”. Haastatteluista jää äänitallenne sekä allekirjoitettu tietosuojaseloste sekä suostumuslupa asiakirja. Äänitallenne litteroidaan sähköiseksi Word-tekstitiedostoksi. Haastateltavien kokemuksia verrataan toisiinsa ja suoria

lainauksia käytetään lopullisessa opinnäytetyössä. Mitään tunnistettavaa tekstiä ei julkaista.

Ketkä tietoja käyttävät:

Anna Aarnio

Miten tietojen suojaus on järjestetty? Miten tietojen hävittäminen / arkistointi tapahtuu tutkimuksen valmistuttua:

Alla tietosuojaseloste ja suostumuslupa asiakirjasta oleva teksti, missä asiat käydään läpi.

Tietosuojaseloste

Opinnäytetyönäni tehtävään tutkimukseen yhteydenpitokanavana käytän Gmail-sähköpostia, jonka olen luonut yksinomaan tätä tutkimusta ajatellen. Haastateltavien yhteystiedot saan joko suoraan heiltä itseltään, kun he ottavat minuun yhteyttä kuullessaan tutkimuksesta tai henkilö on antanut luvan luovuttaa oman sähköpostiosoitteensa odottaen yhteydenottoa minulta. Sähköpostiosoitteen lisäksi haastateltavien nimi tulee minun tietooni. Haastateltavien kaikki tiedot säilytän salasanoitin lukitun tietokoneen tiedostossa ja sähköpostissani. Tietokonetta säilytän lukitussa tilassa, eikä tietokoneen paikkaa muuteta. Ulkopuolisten mahdollisuus päästä henkilötietoihin tai haastattelumateriaaleihin, pyrin estämään kahden lukon periaatteella.

Henkilötietoja tarvitsen ainoastaan pakolliseen yhteydenpitoon ja haastatteluajkojen sopimiseen sekä niiden toteuttamiseen etätapaamisina. Haastateltavien yhteystietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä haastateltavien nimiä tai sukupuolta mainita missään julkisissa materiaaleissa. Haastateltavat eivät myöskään saa minun kauttani tietoa toisistaan. Tutkimuksen tekeminen täyttää kaikki vaitiolovelvollisuuden periaatteet tutkimuksen tekemisen aikana ja sen valmistumisen jälkeen.

Haastattelut tulen nauhoittamaan pelkän äänen osalta omalla älylaitteellani, jotta kirjallisen työn aikana minun on mahdollisuus palata haastatteluiden sisältöihin ja henkilön kokemuksiin sekä verrata kokemuksia toisiinsa. Nämä kaikki henkilötietoja sisältävät materiaalit ja ääninauhoitteet tulen hävittämään tutkimuksen valmistuttua ja ilmoitan siitä myös asianomaisille sähköpostilla. Tulen myös poistamaan sähköpostiosoitteen, jonka olen tätä tutkimusta ajatellen luonut.

Tutkimus on suunniteltu valmistuvan loppuvuoteen 2024 mennessä. Valmiissa opinnäytetyössäni haastatelluista henkilöistä tulen käyttämään nimitystä "Haastateltava A/B/C".

Suostumuslupa

Haastateltavalla on oikeus saada ymmärrettävä ja totuudenmukainen kuva tutkimuksen tavoitteista ja osallistumisesta mahdollisesti koituvista haitoista tai riskeistä. Haastatteluun osallistuva henkilö on saanut kirjallisena sähköpostiinsa tarvittavat tiedot opinnäytetyönä tehtävää tutkimusta ”Ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaikutukset seksuaali-identiteettiin henkilöillä, joiden sosioekonominen asema ennen tuomiota on ollut hyvä” ajatellen. Hänellä on mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Hän on saanut tutustua haastattelun sisältöön ennen osallistumispäätöksen tekemistä. Haastatteluun osallistuminen tarkoittaa haastattelurungon läpikäymistä ja omien kokemusten jakamista sekä mahdollisesti aiheesta syntyvää vapaamuotoista keskustelua. Osallistumisessa tutkimukseen ei nähdä riskiä tai siitä ei synny henkilölle haittaa. Valmiin opinnäytetyön haastateltava saa omaan sähköpostiinsa.

Tutkimuksen tekijänä toimii Anna Aarnio. Tutkimus tehdään Satakunnan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyönä. Tutkimukseen osallistumisen saadun tiedon avulla saadaan selville, miten ehdoton vankeusrangaistus on vaikuttanut henkilön seksuaali-identiteettiin ja mitä henkilö olisi tarvinnut vankeuden aikana ja vapautumisen jälkeen, jotta hänen elämänsä jatkaminen siviilissä olisi ollut hänelle merkityksellisempi ja hänen omaa arvomaailmaansa tukeva. Tutkimuksen tavoitteena on saada selville, miten vangitun henkilön seksuaali-identiteettiä voisi jatkossa tukea ja kehittää positiivisesti kohti tulevaa vapautumista ja vapautumisen jälkeen sekä minkälaisia palveluita siviiliin tarvitaan.

Haastateltavalla on oikeus osallistua vapaaehtoisesti tutkimukseen sekä myös kieltäytyä tutkimukseen osallistumista. Osallistuvalla henkilöllä on myös oikeus peruuttaa tai keskeyttää osallistumisensa kesken tutkimusta ilman perusteluja tai seurauksia.

Haastatteluun osallistuva henkilö ja tutkija ei ole missään muussa roolissa toisiinsa nähden.

Vakuutan antamani tiedot oikeiksi ja noudatan salassapitovelvollisuuttani

Raportointi

Raportointi tapahtuu AMK opinnäytetyön muodossa ja se julkaistaan Theseuksessa.

LIITE 4 TUTKIMUSLUPA

Tutkimuslupa

RISE/4500/2024

7.10.2024

Opiskelija
 Anna Aarnio
 Satakunnan ammattikorkeakoulu
 Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Hakemuksenne 22.8.2024

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Satakunnan ammattikorkeakoulu sosiaalialan tutkinto-ohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii lehtori Heli Rosenqvist. Rikosseuraamuslaitoksen yhteyshenkilö on erityisohjaaja Tiina Lehtonen vankilasta.

Tutkimuksen aihe

Ensimmäisen ehdottoman vankeustuomion vaikutukset ihmisen minäkuvaan ja identiteettiin

Tutkimuksen toteutus

Vankihaastattelut] vankilassa.

Lupahakemus

Haette lupaa haastatteluille.

Hakijasta on tehty suppea turvallisuusselvitys.

Päätös

Rikosseuraamuslaitos myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Haastattelut tulee toteuttaa yksikönpäällikön tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa Rikosseuraamuslaitoksen muulle toiminnalle.

Osoite
 Lintulahdenkatu 5
 00530 Helsinki

Puhelin
 029 56 88500

Faksi
 029 56 65440

Sähköpostiosoite
 kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
 rikosseuraamus.fi

vankilatute.fi

Tutkimuslupa

RISE/4500/2024

7.10.2024

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulisi lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen kirjaamoon sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Pauli Nieminen,
johtaja

Peter Blomster
erityisasiantuntija

Tiedoksi

[ ] vankilan yksikönpäällikkö
Lounais-Suomen rikosseuraamuskeskuksen johtaja

Osoite
Lintulahdenkatu 5
00530 Helsinki

Puhelin
029 56 88500

Faksi
029 56 65440

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

Www-osoite
rikosseuraamus.fi
vankilatuote.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Peter Blomster
Erikoislutkija
Rikosseuraamuslaitos
peter.blomster@om.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Pauli Nieminen
johtaja
Rikosseuraamuslaitos
pauli.nieminen@om.fi

LIITE 5 TUTKIMUSKYSYMYKSET

- Milloin ja minkä pituisen vankeusrangaistuksen olet istunut? Jos vankeusrangaistuksesi on vielä kesken, niin kuinka paljon sitä on jäljellä?
- Millainen elämäsi ja arkesi oli ennen vankeusrangaistuksen alkamista?
- Millaisena ihmisenä näit itsesi silloin?
- Millaisena ihmisenä muut ihmiset näkivät sinut?
- Millaisia rooleja sinulla oli?
- Miten koet kiinni jäämisen vaikuttaneen sen hetkiseen minäkuvaasi?
- Miten tuomio vaikutti läheisiin ihmissuhteisiin?
- Miten koit, että sinut nähtiin?
- Millaisia tuntemuksia ja tunteita koit saadessasi tuomion?
- Mikä oli haasteellisinta ja vaikeaa?
- Keneltä sait tukea silloin?

- Miten kuvailisit päivää, kun vankeusrangaistus alkoi? Mitä muistikuvia sinulla siitä ajasta on?
- Missä asioissa olisit vankeuden alussa tarvinnut enemmän tukea tai apua?
- Mikä uuden vangin kohdalla kuitenkin toimi?
- Miten muut vangit ottivat sinut vastaan?
- Miten sopeuduit vankilassa oloon ja vankiyhteisöön?
- Millainen rooli sinulla oli vankilassa?
- Millaisena muut vangit sinut näkivät?
- Mikä vankilassa kasvatti? Ja miten?
- Miten kuvailisit minäkuvaasi ennen vankeusaikaa ja vankilassa oloaikana?
- Mitä minäkuvalle mahdollisesti tapahtui?
- Jos vankilassa olon aikana olisit rauhassa katsonut peilistä itseäsi, niin kuka ja millainen minä olisi katsonut sinua takaisin?
- Miten sosiaaliset suhteesi reagoivat vankeusrangaistukseesi?

- Miten ylläpidit suhteitasi?
- Miten läheiset näkivät sinut vankeuden aikana?
- Millaisena koit kokonaisvaltaisen hyvinvointisi vankeuden aikana, ottaen huomioon fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen osa-alueen?
- Mikä vankilassa oloaikana oli vaikeaa?
- Millaisia tunteita koit vapautumisen lähestyttyä?

- Mikä pelotti tai mietitytti siviilissä?
- Mikä siviilissä on/oli vaikeaa?
- Miten stigma (leimaantuminen) näkyi uudelta arjessasi?
- Millaisia vaikutuksia vankeusrangaistuksella oli sinun itseluottamukseesi ja itsetuntoosi?
- Millaisena näet itsesi tällä hetkellä?
- Miten muut ihmiset näkevät sinut?
- Millaisia rooleja sinulla on nykyään?
- Onko sinun matkassasi jotain negatiivisia tunteita kuten vaikka häpeää, epäonnistumisen tunnetta, pelkoa, ristiriitaa yms.? Jos niin mitä ja miksi?
- Miten olet hoitanut näitä tunteita? Mikä on auttanut niiden kanssa elämisessä?
- Millaisena näet vankeusrangaistuksen tänä päivänä? Onko se osa sinua ja elämääsi vai onko se asia, josta ei puhuta?
- Miten olet saanut elämääsi rakennettua uudelleen?
- Miten olet antanut aikaa uuden paremman arjen rakentumiselle?
- Missä ja mistä olet saanut apua ja tukea?
- Missä olisit tarvinnut apua ja tukea enemmän?
- Kuka olisi voinut auttaa sinua?
- Jos sais toivoa yhden toivomuksen ja se toteutuisi, niin mikä se olisi suhteessa tähän asiaan?
- Jos aika tuomion saamisesta tähän päivään olisi mennyt parhaalla mahdollisella tavalla, niin mikä tai mitkä asiat olisivat menneet toisin?
- Mistä kaikesta huolimatta olet kiitollinen?
- Millaisena kerrot elämäsi olevan viiden vuoden päästä, kun kerrot sen olevan parasta mahdollista? Samalla kerrot myös sinun olevan todella

tyytyväinen minäkuvaasi ja omaat hyvän itseluottamuksen, mikä silloin on erilaista kuin tänään?